

Egyetemi doktori értekezés

MÁNDICS MIHÁLY:

A MAGYARORSZÁGI BUNYEVÁCOK TÖRTÉNETE

Szeged, 1986

TARTALOMJEGYZÉK

	oldal
I. BEVEZETŐ	3.
II. A MAGYARORSZÁGI BUNYEVÁCSÁG TÖRTÉNETE . .	
- A feudalizmus és kapitalizmus időszaka	
- Felszabadulás után	
III. A MAGYARORSZÁGI BUNYEVÁC IRODALOM	
- A kezdettől a felszabadulásig	
- A felszabadulást követően	
IV. A MAGYARORSZÁGI BUNYEVÁCOK OKTATÁSA . . .	
- A felszabadulás előtti időszak	
- A felszabadulást követő időszak	
V. KITEKINTÉS	
VI. FELHASZNÁLT IRODALOM	
VII. Szövegközti illusztrációk	
VIII. MELLÉKLETEK /Szöveg után/	

"A kiművelt emberfők sokasága
teszi az ország erejét."

/Széchenyi István/

"... a világ a népek kórusából
áll, ebben a kórusban minden-
ki a maga nyelvén szóljon
és énekeljen, s lehetőleg a
szocializmus, a nemzeti füg-
getlenség, a béke dallamait
szólaltassa meg."

/Kádár János Vas
megyei beszédéből
1976./

I. BEVEZETŐ

Történetírásunk még adós a hazai nemzetiségek történetének teljes feltárásával, értékelésével. Az eddig megjelent nemzetiségelméleti összegzések jórészt jelenlegi nemzetiségpolitikánk tükrében készültek. A történeti munkák pedig a nemzetiségek főleg 1945 előtti viszonyaival és jogvédelmével foglalkoznak. Egy területen élő több nemzetiség, vagy egy nemzetiséghez tartozó idegen anyanyelvűek felszabadulását követő történetét megörökítő feldolgozásról - egy-két kivételtől eltekintve¹ - alig olvashatunk. A helytörténészek feladata, hogy alapkutatásaikkal megadják a lehetőséget a történeti összegzések megírására. A regionális alapon történő kutatás konkrétabb képet nyújt az egyes nemzetiségek valószínű gazdasági-társadalmi szerkezetéről - nem utolsósorban történetéről -, mint a tiszta anyanyelvi statisztikák alapján "előállított" absztrakt nemzetiségi társadalmak általánosítható adatainak feldolgozása. Ennek a konkrétabb képnek a megrajzolásához kíván dolgozatunk hozzájárulni.

Amikor a nemzetiségi kérdéssel, nemzetiségeink szabadságával foglalkozunk, közvetve és közvetlenül a haza egészét érintő, sőt határainkon túli kérdésekkel is szembe kerülünk.

Igaz, hogy a nemzetiségiek közül ezuttal "csak" az un. "délszláv" nemzetiség, illetve ennek keretén belül a mi magyánk Bács-Kiskun legnépesebb etnikumának a horvát-bunyevácok

történetével foglalkozunk. Így egyszerre végzünk regionális és országos kutatást. A nemzetiségi kultúra kérdéseivel való foglalkozás a nemzeti kultúra és közművelődés egész vonatkozásában is hasznos és időszerű. Szükségességét az is indokolja, hogy a különböző szubkultúrák, réteg- és kisebbségi kultúrák világszerte egyre inkább a figyelem középpontjába kerülnek, nagy súllyal járulnak az össznemzeti kultúrák megújulásához. A közösségi kultúra elemeinek megismeréséhez is értékes fogódzókat nyújtanak a közösségi jellegüket jobban megőrző kisebbségi kultúrák.

Bunyevec lakosságunk hagyományos népi kultúrája már korán az érdeklődés középpontjába került, s e nemzetiségi népcsoportunkról is elmondhatjuk ugyanazt, amit a többiekéről, hogy szervezett kutatásuk egyidős a magyar kutatással.

A magyarországi nemzetiségek sokoldalú és szervezett kutatásának kezdetei az 1889-ben megalakult Magyar Néprajzi Társaság működéséhez kapcsolódnak. De már ezt megelőzően is jelentek meg róluk leírások, népismertetések. A további kutatások a délszláv és a magyar történet-, és néprajztudományt sok értékes adattal gazdagíthatja.

Dolgozatunk célja az anyanyelv erejének, népet és nemzetet megtartó tulajdonságainak történeti vizsgálata. Ezuttal a teljesség igénye nélkül - az írás terjedelme is határt szab - megkíséreljük, hogy számvetést-áttekintést adjunk a gyökerektől a kezdeti időszakról napjainkig. Igy a bunyevácok történetének mintegy 300 évét tekintjük át. Az anyanyelv mindig is a népi közösségeket formáló tényező volt. A Kárpát-medencében élő népek történelmében e népiséget megtartó erő sokszor került veszélybe. Sokszor görditenek elé nehézségeket a különböző

politikai rendszerek, miközben saját nyelvük egyeduralmát kísérelték megvalósítani.

Ez a dolgozat egy bácskai tájról és embereiről szól a múltat idézi, jelenről is szól - s kicsit a jövőbe is mutat. Hogyan is alakult ezen a tájon az emberi sors, mit jelentett, mivel járt "a népek országútján" élni és megmaradni. S bemutatjuk, hogyan él ma a táj embere, mit tesz, merre tart a szocialista rend ötödik évtizedében. Régi igazság: a megértéshez a megismerésen keresztül vezet az út. A nemzetiségek az ugynevezett "híd" szerepét is betöltik hazánk és a környező országok között.

A kelet-európai szocialista országok segítik nemzetiségeik kulturális fejlődését. Csatári Dániel szerint "az anyanemzet szocialista kultúrájával való kapcsolatuk lehetővé tétele segíti fejlődésüket, nyugodt közérzetük kialakulását, a széparatista, esetleg torz, nacionalista tudat gyöngítését és a többségi nép számára is előnyös, hiszen a nemzetiségek éppen 'hídverői hivatásuk' szabad gyakorlásával a többségi nép értékeit anyanemzetükkel is megismertethetik."² Ez mindkét fél számára tanulságokat és új ismereteket eredményezhet. Amelyből már csak okulni kell ...

Csak utalás található például arra a hasznos kapcsolatra, amely napjainkban a két szocialista ország - Magyarország és Jugoszlávia - keretében országhatárokon át kialakult a Bácska települései között. A jugoszláviai Sombor és az itteni Baja között szoros testvéri együttműködés él mindkét város javára.

Nem a tudós szemléletével, hanem a művelődés szándékával

irtam le a mindennapi élet kiemelkedőnek látszó eseményeit. Nem elemeztem mindent egyformán mélyen, néhány jelenséget mindössze természetes megjelenési formájában irtam le. Tehát részben történeti forrás, részben nevelési segédanyag ez a munka. Elolvasása a viszonyokat jól ismerő olvasót részben újabb részletek közlésére ösztönözheti, másrészt alkalmas annak tudósítására, hogy egy-egy kisebb közösség tevékenysége mire képes a szocializmus építése során. Gondolom erre is vonatkozhatnak az alábbi sorok.

"Az én szememben nincs érdemi különbség egy világjelenség és egy falu jelenségeinek tudományos igényű feltárása között. Az egyik is, a másik is emberi viszonyokra és történetükre irányul. Mindeketűl vezethet érvényes és fontos következtetésekre. A módszerek ugyan a témák jellegétől függően változnak, igazi különbség azonban csak abban van, hogy a munka tudományos módszerekkel és szemlélettel készül-e vagy pedig nem."³

Nem keveset tudunk a bunyevácokról, de korántsem elégségeset. Foghijasok az ismereteink, kevesek a róluk szóló tudományos munkák. Azok a konkrét vizsgálódások, kutatások, amelyet a bunyevácok kultúrájáról /anyanyelvi-oktatás, közművelődés/ folytattam - úgy vélem - hozzájárulhatnak e hiányok részleges törlesztéséhez, csakúgy, mint lenini nemzeti-ségi politikánk feladatainak megfogalmazásához.

Az évfordulók⁴ mindig alkalmat adnak arra, hogy visszapillantunk és értékeljük a megtett utat, illetve a mai munkánkat mérlegelve megpróbáljuk megfogalmazni a jövő feladatait. Igyekeztem összefoglalni azt is, mit tettek elődeink. Mégis úgy ítélem meg, hogy a mai munka értékelése és előre-

tekintésünk szolgálhatja leginkább munkánk továbbfejlesztését. A mult kritikai értékelése szintén hozzásegíthet bennünket ahhoz, hogy még eredményesebben végezhessük munkánkat.

Ebben a reményben bocsátom az olvasó rendelkezésére e vizsgálódások rövid summázatát.

A Magyar Népköztársaságban élő nemzetiségek szövetségeinek becslései alapján körülbelül 220 ezer német, 100-100 ezer szlovák, illetve délszláv és 25 ezer román nemzetiségű lakos él Magyarországon. A Magyar Népköztársaság az 1848-1849-es tanulságok és az 1919-es példa alapján az 1949-es alkotmányban és annak - a szocializmus építése jelen időszakát tükröző - 1972-es változatában rögzíti a nemzetiségek jogait. A közművelődésről szóló 1976. évi V. törvény is kiemeli a hazánkban élő nem magyar ajkú lakosság jogait.

A Magyarországon élő horvát, szerb, szlovén nemzetiség helyzetéről, az anyanyelvi kultúra fontosságáról szólva sokszor idézzük Marxot: "A nyelv maga ugyanugy terméke egy közösségnek, mint ahogy más tekintetben ő maga a közösség létezése." Hasonlóképpen Vuk Karadžić /körülbelül Kazinczyval rokon szerepet betöltő multszázadi szerb író/ jelmondatát is: "Úgy írd, ahogyan beszélsz és úgy olvasd, ahogy le van írva."

Bár hivatalosan egynek tekintjük a szerb-horvát nyelv kétféle horvát és szerb-változatát, az eltéréseket is szem előtt kell tartanunk, a sokféle tájnyelvről nem is beszélve. A kérdés még összetettebb, ha hozzátesszük a kétféle: latin és cirillbetűs írást, valamint azt figyelembe véve, hogy a délszlávok 11 megyében és Budapesten szétszórt településeken

élnek, a kérdés rendkívül összetett.

Az alkotmányos nemzetiségi jogok megvalósulásának és az igazi nyelvi egyenjogúságának - vagyis mindenfajta anyanyelvi tevékenységnek - alapja az anyanyelvi oktatás. Akik anyanyelvüket nem beszélik tökéletesen, azoknak művelődési igényeik sem lehetnek. Enélkül ugyanis nem ismerhetik meg nemzetük múltját, nem lesznek képesek élvezni annak gazdag kulturális hagyományait, nem tudnak bekapcsolódni az anyanyelvi művelődésbe, nem lesznek részesei az egyenjogú nyelvhasználatnak.

A nemzetiségek híd-szerepét, a testvériség-egység eszméjét csak az anyelvüket és környezetük nyelvét egyaránt jól beszélő generációk tudják megvalósítani. A feladat rendkívül nehéz és bonyolult annak ellenére, hogy már a nemzetiségi iskolák a magyar közoktatás szerves részei. A hazai közoktatás fejlesztésének programja magában foglalja a nemzetiségi anyanyelvi oktatás korszerűsítésének terveit is, például a "kétnyelvű" iskolák számszerű növelését. Mégis mi okozza az említett nehézséget a horvát, szerb és szlovén nyelvű iskolákban? A válasz magától adódik: az anyanyelvi kultura hiányos ismerete.

Sok iskolában az alapoknál kell kezdeni az anyanyelv tanítását. Rendkívül változatos nyelvtudással, hiányos, nemegyszer teljesen hiányzó nyelvi ismerettel kerülnek oda a gyermekek. A nagyon különböző nyelvtudás és a meglehetősen eltérő beszédkészség /az irodalmi nyelvtől nagymértékben eltérő "kaj" és "csa" nyelvjárást beszélő horvátok nagy száma/ arra kényszeríti az iskolákat, hogy alapfokon kezdjék a nyelv tanítását. Ez a probléma régi keletű, de megoldásra korábban

- sajnos - kevés figyelmet fordítottak.

A nyelvjárás és az irodalmi horvát-szerb nyelv között lévő nagy eltérések miatt e nyelvterületeken átmenetre van szükség az iskolákban, és olyan pedagógusokra, akik az irodalmi horvát-szerb nyelven kívül jól beszélik és értik az ottani nyelvjárást is.

A jugoszláv határ mentén, ahol különösen ez időben megélénkült a kishatármenti forgalom, a turizmus, valamint a jugoszláv rádió és televízióadások hatására, az ott élők nyelvi közelségbe kerültek anyanemzetükkel. A Győr-Sopron és Vas megyében élő horvátoknak erre még ma sincs lehetőségük az anyanemzettől való távolságuk miatt. Itt a nyelvtanár a tájnyelv maximális figyelembevételével az alapoknál kezdheti a nyelv tanítását s főként azon kell fáradoznia, hogy az anyanyelvet szinte átszövő mindennapos germanizmusok és hungarizmusok helyett a tanulók megtanulják a helyes horvát-szerb kifejezéseket.

Nehézséget és problémát okoz még az irodalmi horvát-szerb, szerb-horvát nyelv "ije"-ző és "e"-ző kettőzöttsége, valamint a latin, illetve cirillbetűs írásmód alkalmazása, megtanítása. A horvátok által lakott területen "ije"-ző nyelvhasználattal és latin betűs írásmóddal találkozunk, a szerbek által lakott területeken pedig "e"-ző a nyelvhasználat és cirillbetűs az írásmód. De a horvát tanulók éppen úgy tanulják és ismerik a cirillbetűs írást, mint a szerbek a latinbetűt. Mind a kétnyelvű, mind a nyelvoktató iskolatípusok számára készült tankönyvek tartalmaznak "ije"-ző és "e"-ző latin betűs és cirillbetűs szövegeket.

Az ma már közismert, hogy a bunjevacok a "što" dialektus

"i"-zõ nyelvjárását beszélik és latin betűkkel írnak. 1920-ban ők így nyilatkoztak a "Neven"-ben: "Mi magunk sem tudjuk szerbek vagyunk-e, vagy horvátok. Nyelv szerint közelebb állunk a szerbekhez, vallás szerint pedig a horvátokhoz: a délszláv, mint közös név éppen jókor jelentkezett."⁵

A Bács-megyei Dusnok és Bátya horvát lakossága, amely magát "rácnak" nevezi, egy sor archaikus vonást megőrző északkelet-szlavón nyelvjárást beszél. Hangsúlyrendszere régi "što". Ugyancsak szlavón, de most már "i"-zõ nyelvjárást találunk Hercegszántón a sokácoknál. A többi bácskai községben /Csávoly, Gara stb./ a bunjevácok nyelvjárása nyugat-hercegovinai típusú, vagyis "új-što" hangsúlyrendszerű, "i-zõ" nyelvjárás. Az "i"-zéstõl és néhány morfológiai jellegzetességtõl eltekintve a bácskai bunjevácok nyelvjárása lényegében az irodalmi állapottal egyezik. Vagyis a bunjevácok a szerb-horvát nyelvet beszélik, mégpedig amannak "stokáv", emennek "ikáv" nyelvjárását. Némely részen az "ekáv", de még inkább a "jekáv" dialektusok és a magyar nyelv hatása igen nagy.

A szlovének /vend/ nyelvjárása egységes, de ugyanúgy gondot okoz az irodalmi szlovén nyelv ismeretének hiánya.

A tanulók életében kettõs, néha hármas hatás érvényesül. Otthon tájnyelven beszélnek, a baráti körben magyarul érintkeznek, az iskolában pedig az anyanyelv irodalmi változatát tanulják. Ebbõl következik, hogy a nemzetiségi kultúra hagyományainak továbbélése a népdalok, szokások életben tartása egyre inkább a mûvelõdés intézményeire, köztük az iskolára hárul.

Az új elgondolások a korábbinál jobban építenek a nevelők aktív, önálló munkájára: arra, hogy szinessé, érdekessé, vonzóvá tegyék a nyelvtanulást. Ne feledkezzünk meg a sikerek másik összetevőjéről, a szülők szerepéről sem, mert valóban nyelvében él a nép és anyanyelvében az egyén. Határmentén élve ezt segítik a jugoszláv rádió és tévéműsor kiváló vételi lehetőségei. Igen hallgatott e tájon is a pécsi stúdió háromnyelvű műsora.

Társadalmunk mai viszonyai között az anyanyelv megfelelő oktatása a nemzetiségi lét egyik alapfeltétele. "Ezért a nyelv ügye egész népünk - közéletünk - ügye, nemcsak a nyelvápolás szakembereié. Őrzése, formálása, ápolása nem korlátozódhatik az iskolára. A nyelv olyan, mint a nép, amely alkotja, használja, újítja, felejt, szépíti, rontja. Vagyis csak akkor foghatjuk fel igazán sorskérdésként, ha nem választjuk külön a nép egészének sorskérdéseitől."⁶ Áttekintő elemzésünkben ennek bizonyítására teszünk kísérletet.

Az anyag feldolgozása során a teljesség igénye nélkül áttanulmányoztam a helyi forrásanyagot. A hazai bázisintézményeken túl segítségemre voltak a vajdasági levéltárak közül a Novi Sadi, subotikai, sombori és a Sremski Karlovci Archivumok.

I. Jegyzet

- /1/ Lásd: Szőreg és népe. Tanulmányok. Szeged, 1977.
227-248.p.
Deszk története és néprajza. Tanulmányok. Szeged-Deszk, 1984. 909-999.p. A kötetek szerkesztője: Dr.Hegyi András.
- /2/ CSATÁRI Dániel: A kelet-európai nemzetiségi kérdés történetének hazai kutatásáról. Párttörténeti Közlemények, 1974/2.sz. 155.p.
- /3/ PAPP Gábor: Utak a nemzeti múlthoz. Beszélgetés Ormos Mária történésszel. Népszabadság, 1985. május 25. 16.p.
- /4/ A Bunjevácok hazai letelepedésük 300. évfordulójának megemlékezésére készülnek 1987-ben a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége szervezésében. /"1686 óta, amikor Buda keresztény kézre került vissza, 1687-ben Baja és környékére ferencesrendi barátok vezetésével nagyszámban érkeztek boszniai római katolikus bunjevácok."
- Antunović Ivan: Razprava o podunavskih i potisankih Bunjevcih i Šokcih... Sombor, 1930. 120.p./
- /5/ KNEŽEVIĆ, V. Milivoje: O Bunjevcima. Subotica, 1927. 11.p.
- /6/ MÁNDICS Mihály: Nyelvében is él a nép. Köznevelés, 1978/20.sz. 5.p.

II. A MAGYARORSZÁGI BUNYEVÁCSÁG TÖRTÉNETE

A feudalizmus és a kapitalizmus idősza-

Mielőtt ismertetnénk a bunyevácok történetét, szólnunk kell arról, hogy kik is a délszlávok és ezen belül a bunyevácok.

Áttekintésünk megírásakor kettős cél vezetett bennünket. Egyrészt a bunyevácok történetének keretében az anyanyelvi oktatás-közművelődés lehetőségeit, hagyományait nagy vonalakban és főbb összefüggésében bemutatni és izelítőt adni a múltból a kezdeti időszakoktól napjainkig. Másrészt az eddig feltárt anyag főbb jellemvonásaira is rámutatni néhány téma kapcsán, mindig a kevésbé ismert momentumokra összpontosítva figyelmünket. A népszokások, általában a néprajz, csak érintőlegesen kerül itt szóba, bár a kulturális örökség többsége a folklór körébe tartozik.

A jelzett korszak tárgyalása előtt szükségesnek tartjuk megemlíteni, hogy áttekintésünkben a feudalizmus idoszá-
kának anyaga forrásokban viszonylag gazdag. Ezzel szemben a kapitalizmus idoszá-
kának történelmi forrásai - számukat és tartalmukat tekintve is -, jóval szegényebbek. Ez a megállapítás a Jugoszláviában megjelent szakirodalomra is vonatkozik. Biztosak lehetünk abban, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia területeiről származó számos - egyelőre lappangó - forrás még felfedezésre vár. Ezek megtalálása és feldolgo-

zása a jugoszláv, a magyar és az osztrák történészek közös feladata.

A hazai délszlávok - bunyevácok - története csak részben ismert a magyar és hazánkban élő más nemzetiségek előtt - akikkel több évszázada együtt élünk -, ezuttal izelítőt, hírt kaphatnak belőle. Sajátos színfoltja ez Magyarországnak etnikai térképének, mellyel névtelen és neves embereknek állítunk ezzel maradandó emléket. Az olvasó, ha nem is a teljesség igényével, de a legteljesebb leírást kapja kézhez ezzel, mert ilyen áttekintés még nem jelent meg a magyarországi bunyevácokról. Népszerűsítő ismeretközlés szándékával adjuk közre a mintegy háromszáz év eseményeinek áttekintésére törekedve a kor hű képébe beleágyazva.

Az együttélő nemzetiségek hagyományainak feltárása bevilágít a múltba, előtűnnek a közös gyökerek, világossá válik a kultúrák kölcsönös áthatása. A szomszédos országokhoz is elvezethet. A múltbeli kapcsolatok, a múltbeli egy másrautaltság - vagy ellenkezőleg, a valóban oktalan viszálykodás - megvilágítása, ugyanakkor a jelen kapcsolatok, egy másrautaltság reális értelmezését teszi lehetővé. Így jutunk el a múltból a jelenig, falutól a városig, a helyitől, a nemzetköziig is.

A társadalmi és nemzetiségi múlt konfliktusai, tragikus és felemelő mozzantai, az új élet, a felszabadulás óta kibontakozott építőmunka eredményei intő és lelkesítő példák a további erőfeszítésekhez. E munka értékesebb - érdekesebb részei ilyen értelemben új utakat nyithatnak a szocialista tudat, az internacionalizmussal átszőtt hazafiság fejlesztéséhez.

A Magyar Népköztársaság az alkotmányba rögzíti a nemzetiségeink jogait. A párt nemzetiségi határozatai és más állásfoglalások biztatást adnak hazánkban élő nemzetiségek - így a délszlávok - anyanyelv- és hagyományápoló tevékenységéhez.

Nemzetiségi hovatartozás szerint a magyarországi délszlávok horvátnak, szerbnek vagy szlovénnek vallják magukat.

Etnikailag a következő horvát népcsoportokat különböztetjük meg hazánkban: bunjevácok /Bácskában/, sokácok, bosnyákok /Baranyában/, Dráva és Mura menti, valamint a nyugati megyék horvátjai, akik etnikailag a burgenlandi /gradišćei/ horvátok csoportjához tartoznak, és még a rác, dalmát megjelölésű horvátok.

A szlovének Szentgotthárd /Monostor/ környékén, míg a szerbek Budapest és környékén, Mohács térségében, Békés és Csongrád megyében élnek. A szerbek a cirill-, a horvátok és a szlovének a latin írást használják. Ezen kívül a szerbek kivétel nélkül görögkeleti vallásuak, a horvátok és szlovének pedig római katolikusok. A nyelvi, írásbeli és vallási különbségek jelentkeznek a sajtótermékek kiadásában is.

A fentiekből kitűnik, hogy a nemzetiségi és etnikai szempontból tagolt, társadalmilag és politikailag egységes délszláv nemzetiség, néprajzi szempontból rendkívül színes, sokrétű és gazdag értékek őrzője és művelője. Sokrétűségükre, földrajzi szórtságuk is jellemző, ugyanis 11 megyében és Budapesten /Bács-Kiskun /Bačka/, Baranya /Baranja/, Békés /Bekešska/, Csongrád /Cungradska/, Fejér /Biogradska/, Győr-Sopron /Jursko-Šopronska/, Pest /Peštanska/, Somogy

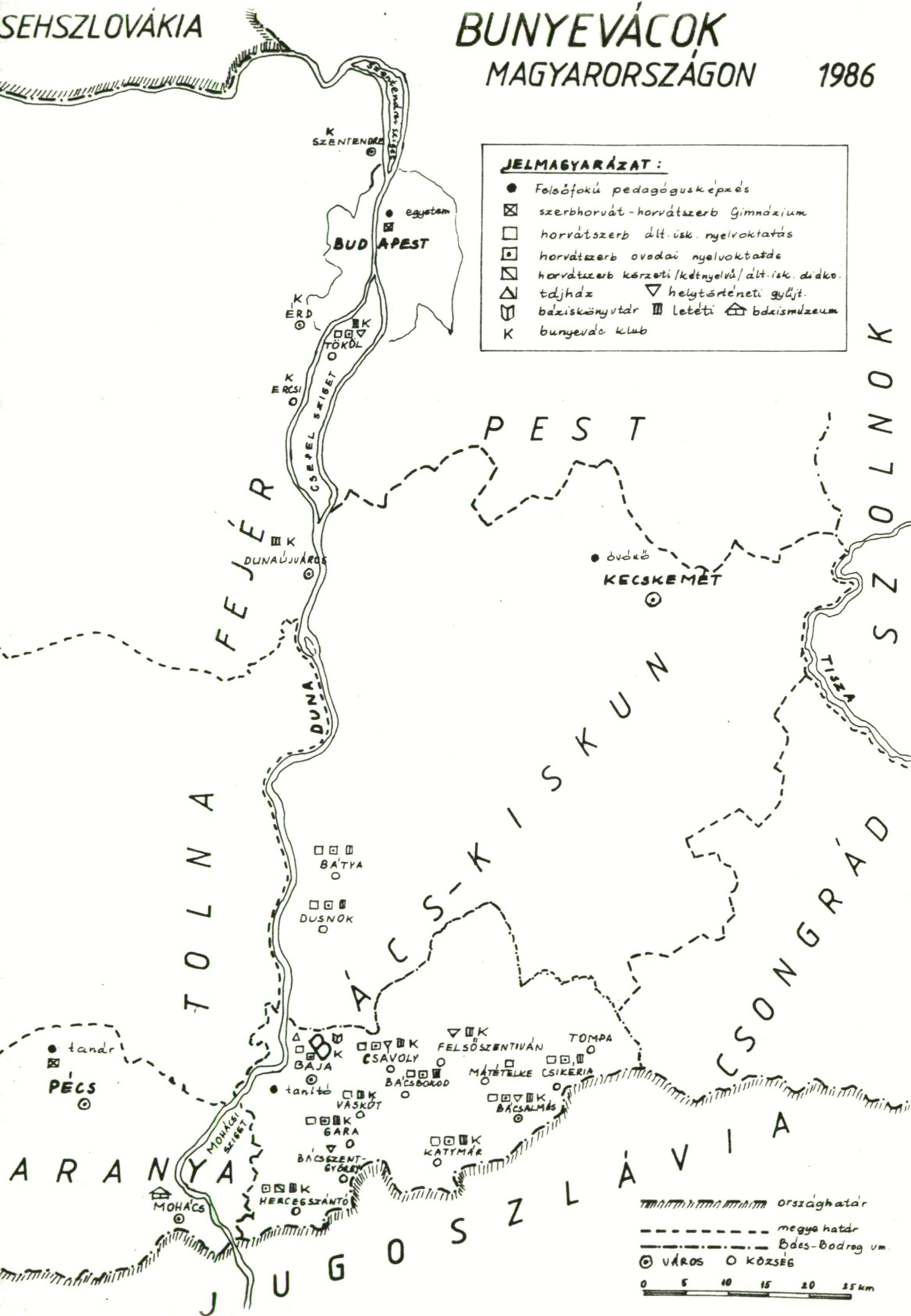

/Šumadijska/, Tolna /Tālna/, Vas /Železnój/, Zala /Zaladijanskoj/ több mint 100 településen több tízezer lakos él a magyar és más nemzetiségű lakossággal együtt. Az eltérő sajátosságok és a szétszórtság egyaránt tulnyomórészt arra vezethető vissza, hogy ezek a népcsoportok rendkívül tragikus, szenvedésekkel teli történelmi ut során érkeztek Magyarországra.

Hazánkban bunjevácok legnagyobb számban Bács-Kiskun megyében, Baján és Baja környékén élnek.

Igy Baján kívül a volt bajai járásban Bácsalmáson /Aljmaš/, Bácsbokodon /Bikić/, Bácsszentgyörgyön /Djurić/, Csávolyon /Čavolj/, Felsőszentivánon /Gornjisentivan/, Garán /Gara/, Katymáron /Kačmar/, Mátételkén /Matević/, Vaskuton /Baškut/, továbbá avolt kalocsai járásban Bátyán /Baćin/, és Dúsnokon /Dušnok/ /e helyeken azonban nem bunjevácoknak nevezik magukat, hanem "rác"-oknak/, a volt kiskunhalasi járásban Csikérián /Čikenja/ és Tompán /Tomba/ jelentős a számuk. Megtalálhatók még Fejér megye egykori, dunaujvárosi járásában Ercsiben /Jerčin/, valamint Pest megye néhány községében is: pl. Tökölön /Tukulja/, Érden /Hanzabeg vagy Andzabeg/ itt is a "rác" névvel,¹ valamint Szentendrén /Sentandrija/, a múltban katolikus szerbek ill. "dalmaták" elnevezéssel. Újabban Dunaujvárosban /Dunaujváros/ is jelentős létük.

Bács-Kiskun megye a többnemzetiségű megyék közé tartozik. Területi elhelyezkedés szerint a legtöbben közülük a volt bajai járásban élnek. Hazánkban a mi megyénkben él a legtöbb délszláv - a magyar lakosság mellett - a déli határhoz közel. Becsült adatok alapján számuk eléri a húszezret.

JELMAGYARÁZAT:

- Felsőfokú pedagógusképzés
- ☒ szerbhorvát-horvátszerb Gimnázium
- horvátszerb ált.isk. nyelvoktatás
- ◻ horvátszerb óvodai nyelvoktatás
- ◻ horvátszerb körzeti/kétnyelvű/ált.isk. dídko.
- △ tdjház
- ▽ helytörténeti gyűjt.
- ☐ báziskönyvtár
- ▤ letéti
- ☐ bázismúzeum
- K bunyevác klub

----- országhatár
----- megye határ
----- Bács-Bodrog vm.
◎ VÁROS ○ KÖZSÉG
0 5 10 15 20 25 km

Igaz az 1980-as népszámlálási adatok szerint ez kevesebb. A létszámról most sincsenek a tényleges helyzetnek megfelelően megbízható adatok. Ez az ellentmondás a múlt súlyos öröksége.

A mai Bács-Kiskun megye déli része - pontosabban három járása: a bajai, bácsalmási és a jánoshalmi járás - alkotta a 4343/1949./259/ MT.sz. rendelet megjelenése előtt Bács-Bodrog vármegyét. A trianoni békét megelőzően déli irányban nagyobb kiterjedésű volt - Zombor székhellyel - a felszabadulást követően, a terület székhelye Baja törvényszéki jogú városként funkcionált /34.708kh, 200 km² területen/.²

Az utóbbi évek gazdasági és pártirodalmában "Magyar Bácska" vagy "Észak Bácska" megnevezésekkel találkozunk gyakrabban. A Bácska északi része, magyarországi területe nem nagy. A törökösen hangzó Karapancsától, az ország határától elindulva alig 80 kilométerre már a jól ismert Kalocsára, vagy - más irányba - a hajdani kun kapitányok székhelyére, Kiskunhalasra érkezik az utazó.³ A táj - nem is annyira flórájában, mind inkább településeinek jellegében - eltér más Dunamenti és hazai vidékektől, mégis nehéz első benyomásra megtalálni az életvitel, a kultúra, a civilizáció sajátos jegyeit. A nemzeti hagyományok kölcsönösen hatnak egymásra, együtt adják a tájegység egységes emberi arculatát.

A vármegye területén a nemzetiségiak közül felszabadulás előtt is a trianoni határon belül a német és délszláv élt jelentősebb számban. A délszlávok nagyobb részét a horvátok alkották a megyében. Ezen a földrajzi területen - Baja város és környékén - a horvátoknak két "néprajzi csoportja" él a

bunyevacok és a szokácok. A horvát nemzetiségen belül a bunyevacok vannak ma is többségben. Szerbekkel a Sugovica parti Baja városon kívül egy-két községben elszórtan találkozunk Hercegszántó - Santovo - kivételével, ahol a sokácok mellett ma is szép számban élnek.⁴ A sokacok népviselete szembetűnően eltér a bunyevacokétól.

Gyakran találkozunk még ma is olyan irásokkal, amelyek Bács megyében a következő magyar településeket is idesorolják. Pl.: Jánoshalma /Jankovac/, Mélykút /Milkut/, Madaras /Madaros/, Dávod /Dautova/, Bátmonostor /Monošter/, Nagybaracska /Baračka/, Kelebia /Kelebija/, Bácsborsod /Boršot/, Sükösd /Čikuzda/ stb. ... Valamikor valóban szlávok lakták e településeket is, ami még a meglevő nevekből, népszokásaikból ma is arra enged következtetni. Ezek már elmagyarosodtak és csak egy-egy bunyevacul is tudó család él e településeken.

Baján szórványosan a város egész területén megtalálhatók, igazi központjuk mégis az Alsóváros. Bajaszentistván /Vancaga/ azelőtt nem tartozott a városhoz. Pandur és Kákony helységek áttelepülése következtében alakult ki 1804, illetve 1808-ban. Bajához 1930-ban csatolták. Az alsóvárosi és szentistváni bunyevacok fő foglalkozási ágai és multbeli életformái szinte azonosak voltak a környékbeli falvak bunyevac lakosságával. Természetesen nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a bajaiaké kapcsolódott a város polgárságának fejlődéséhez, amit a falvak lakossága a múltban csak bizonyos fáziseltolódással tudott követni.

Éppen a fentiekből következően szellemi kultúrájukon belül szokásviláguk is azonos rendszerben mozgott. Így amikor

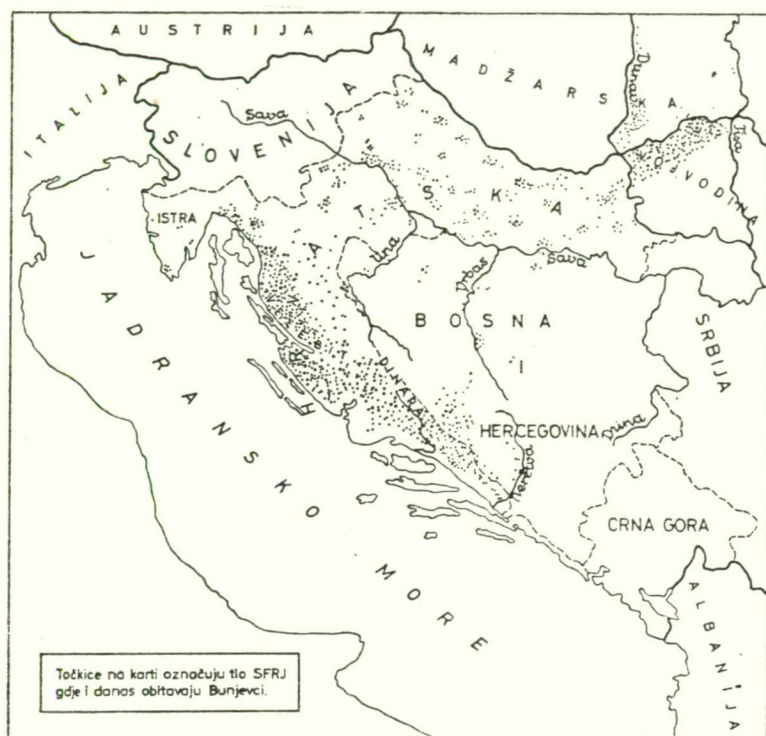

a bajai bunyevácokról beszélünk, nem szabad figyelmen kívül hagynunk a környékbeli falvak bunyevác lakosságának szokásait sem, mert nagyfokú hasonlóságot mutatnak a bajaiakéval, s természetesen ez megfordítva is érvényes.

Hazánkban megyénk határain kívül csak elszórtan találunk bunyevácokkal, akik az urbanizáció hatására hagyták el szülőhelyüket az ország iparilag fejlettebb területeire történő elvándorlás következtében. Tanyán már nem élnek bunyevácok.

A hazai délszlávok eredetével és történetével több hazai és jugoszláviai kutató foglalkozott, de erről mindmáig egyetlen összefoglaló sem készült. A délszlávok bevándorlásával kapcsolatban nagy általánosságban két vélemény ismeretes: az egyik őslakóknak, a másik vélemény szerint pedig olyan bevándorlóknak kell tekinteni őket, akik önként, kényszer hatása alatt vagy hívás alapján települtek Magyarországra. Hazánkban a délszlávok tömeges bevándorlása több évszázadon át több hullámban történt, ugyanez a jellemző a bunyevácok betelepülésére is.

A bunyevácok - akiket a régi oklevelek, hol szlávoknak, hol dalmatáknak, hol illirekként emlegetnek - olyan katolikus "délszlávok", a horvátok azon etnikai népcsoportja, akik semmiképpen sem tartják magukat azon szlávok utódainak, akik a magyar honfoglalás idején éltek itt. Ők jövevények, akik a történelem különböző periódusaiban jöttek ide és az őslakosság egy szűk rétegére települtek. A mai jugoszláviai területről a török előretörésének mértéke szerint többszöri átköltözéssel érkeztek jelenlegi lakóhelyükre. A bunyevácok utolsó hulláma 1687-ben érkezett a Szeged-Szabadka-Baja há-

A bunjevacok által ma is lakott területek.

A pontok sűrűsége mutatja, hogy Jugoszláviában legnagyobb számban a Horvát Szocialista Köztársaságban, Nyugat-Boszniában és Hercegovinában, illetve a Vajdasági Autonóm Tartományban élnek.

romszögbe. Abban a kérdésben, hogy a bunjevácok honnan erednek, és pontosan mikor költöztek jelenlegi területeikre eltérnek a vélemények.

Néprajzi hagyományaik Jugoszlávia egyes vidékeihez kapcsolódnak, elsősorban a szomszédos Vajdaság és Szlavónia népi kultúrájához, de sok ősi anyagot is tartalmaznak, melyek többé-kevésbé megegyeznek a hercegovinai, tenger melléki és alpesi népek néprajzi hagyományaival. A magukkal hozott és évszázadokon át megőrzött kultúra a más népekkel, nemzetiségekkel való egyesülés folyamán formálódott, gazdagodott.

A bunjevácoknak három nagy csoportját szokták megkülönböztetni, amelyből kettő a Balkánon él, a harmadik pedig Jugoszlávia északi részén a Bácskában, valamint Magyarországon, ahol zömmel a Duna mentén találhatók meg településeik. Jovan Erdeljanović ez utóbbi csoportot "O poreklu Bunjevaca" című könyvében Duna-menti bunjevácoknak nevezi.

Az európai államok közül a legtöbb bunjevác Magyarországon kívül Ausztriában, Németországban, Franciaországban és Olaszországban található. Európán kívül pedig nagyobb számban Észak- és Dél-Amerikában, Kanadában, Ázsiában és Ausztráliában élnek. A tengerentúlra érkezettek zöme kivándorló volt, akik a szorító megélhetési nehézségekkel és gazdasági válságokkal párhuzamosan a 19. és 20. században hagyták el hazájukat.

A Pallas Nagy Lexikonában a következőket olvashatjuk: "Bunjevácok, hazai délszláv népfaj, mely főleg Bács-Bodrog vármegyét a magyarokkal vegyesen lakja."

Urosevics Daniló szerint: A "magyarországi délszlávok" elnevezéssel ma általában a mai Jugoszláviában egyesült szerb,

horvát és szlovén nemzet magyarországi csoportjait, szórványait szoktuk összefoglalni. Régebben, /de napjainkban is/ a "délszláv" fogalmat sokszor rosszul, helytelenül értelmezték, s a délszlávok nyelvére is ezt alkalmazták. Közismert, hogy a politikai eredetű szóhasználat egységes délszláv nemzetiségről beszél. Azonban hangsúlyozni kell, hogy kultúrális szempontból más a helyzet.

Vujicsics Tihamér így fogalmazott: "Mindenekelőtt tisztázzunk egy elterjedt félreértést: a hazánkban élő délszlávok nem egy egységes nép: különböző idők óta itt lakó, vagy ide áttelepült, egymástól meglehetősen elszigetelt népcsoportok. Mivel ezek a balkáni szlávságnak részben periférikus területei, részben pedig népszórványok - szigetek, így éppen emiatt őriznek egy régies hagyományt -, vagy éppen itt alakítottak ki egy olyan újat, mely esztétikai értékén túl, számos művelődéstörténeti tanulsággal is szolgál."⁶

Hiszen a "délszláv" gyűjtőnév régebben is ismert volt Magyarországon, tulajdonképpen három népet: a horvátot, szerbet és szlovént, s ezeken belül számos kisebb elemet takar. A Délszláv Szövetség becslési adatai alapján Magyarországon 90 ezer horvát /katolikus/ 5 ezer szerb /ortodox görögkeleti/ és 5 ezer szlovén él.

Multunk egyetlen szakaszának vizsgálata sem könnyű, de tapogatózni kényszerülünk abban a korban, amelyben a szegényes és hiányos források alig láthatóan mutatják a történelmi homályba egyre messzebbre vezető utat. Ez az egyes részek arányára is rányomja bélyegét.

A bunyevácok eredetével és hovatarozásával kapcsolatban különböző nézetek ütköznek. A hitelességre törekvő kuta-

tó számára ma már bizonyított tény, hogy a bunyevácok a horvát etnikum részét alkotják.

Korábbi évszázadokban azonban ezek az "eredetmagyarázatok" nem csak a tudomány akkori állása szerint változtak, hanem megfogalmazásukban szerepet játszott az adott kor politikai-ideológiai "divatja" is. Vonatkozik ez minden magyarországi nemzetiségre. A skála a paternalista és az ellenséges "magyarázatok" között húzódik. Utóbbi nemegyszer a nacionalista előítéletek forrása.⁷

Fényes Elek 1837-ben megjelent munkájában olvashatjuk: "A rácok a magyarokkal együtt legrégibb lakosai ezen megyének /ti. Bács-Bodrog vármegyének -M.M./, s hogy a rácok már Sigmond idejében is laktak légyen itt, azt az azon időbeli oklevelekből világosan láthatni. Egyéberánt a mostaniak nagy részt unokái azoknak, akik Serviából, Boszniából csak az újabb időkben költöztek be."⁸

Vuk Karadzics a nyelvújítás ismert alakja 1849-ben - elsőként - a Duna folyóból vezeti le a 'bunjevác' elnevezést. Ezt később sokan átvették.

Szárics Jenő is a Boszniát és Dalmáciát elválasztó Buna folyó mellől származtatja a bunjevácokat, megjegyezve, hogy akadnak, akik a szerb buna szóból magyarázzák a népnév keletkezését. Hangsúlyozza, hogy a bunjevácok egyesek szerint már a 13. században betelepültek, főleg a Bácskába, bizonyosabb azonban, hogy a 17. században jöttek. Lehetséges, hogy e két letelepedés között volt még egy 15. századi bevándorlás is. Nyelvük "a szerb nyelv csekély különbséggel..."⁹

"A bunjevácok a bácskai települők sorában az elsők közé tartoznak. Hogy honnan szakadt ide e nép, máig sincs két-

séget kizáró módon eldöntve. Valószínű, hogy a bunyevác a sokaczczal együtt a délszlávok ama csoportjába tartozik, amely a Kr. u. VI-VII. századtól fogva a mai Bosznia, Hercegovina és Dalmácia területét lakta. A bunyevácok ősei Raguzától északnyugatra a régi Chlum vagy Zachlum zsupánság /principatus Zaehlumerum/ területén éltek, a Chlum hegység körül. E hegységben két város feküdt: Buna és Chlum. Az előbbi mellett folyt el a ma is ilyen nevű Buna folyó, amely Mosztár alatt szakad a Neretvába. Buna falu ma is van, de nem a régi város helyén. Valószínűleg innen, Mosztár vidékéről, Bosznia alsó széléről, Hercegovinából származik e nép, a mely magát Buna vidékéről valónak: bunyevácznak nevezi. A dalmát eredet miatt már a XVII.sz. végén /1699/ dalmát néven is szerepelnek /a "kath.rác" és "horvát" nevekkel/, sőt e név a legújabb időkig fennmaradt s átragadt a tudományos irodalomra is, nagy zavarokat okozva különösen azért, mert gyűjtőnévvül szerepelt a bunyevác és sokác nép megnevezésére. Pedig ez a két nép fizikumára, viseletére nézve és egyebekben is lényegesen különbözik egymástól, bár szokásaiban egymással és a szerbekkel is nagyon egyeznek. A bunyevác nyelvet az iskolázottak még a múlt század 70-es éveig kedvvel nevezték illir nyelvnek is, s ilyen címmel még grammatikája is készült. Bács-Bodrog vármegyén kívül Csongrád, Torontál és Pest vármegyékben is élnek."¹⁰

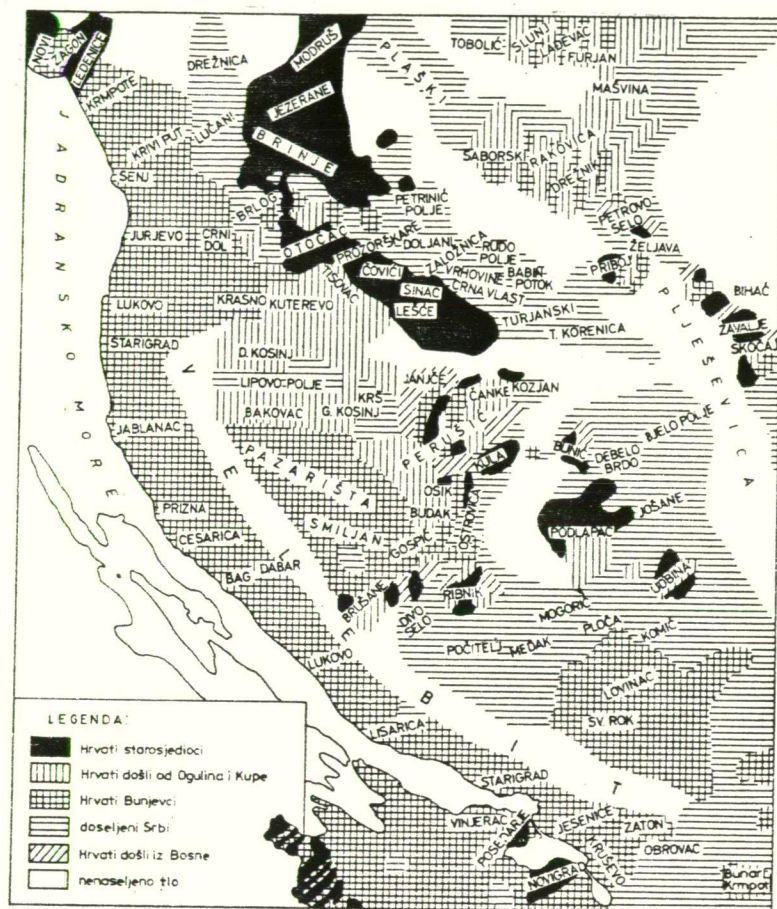
Fridrik Tamás 1878-ban a következőket írja: a "Megyénkben lakó bunyevácok és sokacok, illireknek, dalmatáknak is neveztetnek, I. Béla, I. Lipót és III. Károly uralkodása alatt jöttek be azon tartományokból, melyek máig is főleg a török uralom alatt vannak, nevüket és vallásukat magukkal hozván,

kivétel nélkül római katolikusok, nyelvezetük szláv."¹¹
 Ez tehát egy 11., 17., és 18. századi betelepülést feltételez.

Felszabadulásunk után már több évtizede, hogy a jugoszláv szakmunkák többségében az az álláspont dominál, hogy bunyevácok nem a Buna folyó környékéről származnak. Sőt ezt a nézetet magáévá tette az új Jugoszláv Enciklopédia is, /Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb 1956. I. kötet, Bunjevci szócikk/ amelyben a következők olvashatók: "Nem lehet elfogadni azt a nézetet, miszerint a bunyevácok a hercegovinai Buna folyó környékéről származnak." Ugyanez az álláspontja az új általános jugoszláv lexikonnak is. /Enciklopedija Leksikografskog zavoda, II. kiadás Zagreb, 1966., I. kötet, Bunjevci szócikk./ Az idézett jugoszláv lexikonok, ill. enciklopediák szerint a bunyevácok eredetileg a Svilaja hegytől északra a Dinara hegység mentén elterülő vidéket lakták. A fent említettekkel összhangban a bunyevác népnevet ma már nem szokás kapcsolatba hozni a Buna folyónévvel; a szófejtés kulcsa inkább a bunja¹² szó, amely egy különös fajta mezei kunyhót jelent; hajdanán, őshazájukban ilyenekben laktak a bunyevácok elődei. Megjegyzendő: az utóbbiakról még viták folynak, azonban a Buna folyó vidékét, mint a bunyevácok őshazáját, a tudomány határozottan elveti.

Az 1960-ban kiadott Új Magyar Lexikon első kötete nem vette figyelembe a bunyevácokkal kapcsolatos, Jugoszláviában megjelentetett újabb-etnográfiai és lingvisztikai kutatásokkal alátámasztott - szakmunkákat és megállapításokat. Így az elavult nézeteket képviseli az alábbi megállapítás,

A horvát - bunjevacok őshazája

Jelmagyarázat:

- horvát őslakók
- Ogulin és Kupa környékéről érkezett horvátok
- horvát-bunjevacok
- szerb letelepülők
- Boszniából érkezett horvátok
- település nélküli terület

mely szerint a "bunjevácok: a 17. században a hercegovinai Buna folyó mellől a Bácskába s a szomszédos részekre települt kat. délszláv népcsoport."¹³

A bácskai bunjevácok többszöri átköltözéssel érkeztek jelenlegi lakóhelyükre. A bunjevácok vándorlása a Neretva folyó nyugati partjáról a 13. században kezdődött és a 18. századig tartott. Erről P. IVIĆ¹⁴ a neves jugoszláv /szerb/ nyelvész így írt: "...bácskai bunjevácaink kettős migrációt éltek át. Legközelebbi rokonaik ma Likában, Észak-Dalmáciában és Délnyugat-Boszniában élnek."¹⁵ Elsődleges lakhelyük biztosan ott volt, mert a törökök előtt ez a ča-nyelvjárás területe volt, bunjevácaink pedig a tiszta što-nyelvjárást beszélik. Minden bunjevác igazi hazáját, - ezeknek északkeleten és azoknak nyugaton - mutatja a közös dialektus, amely egy beszédtypust reprodukál a Neretva nyugati partjáról Mostar környékéről. Mint ahogy Kelet-Hercegovinából messzire szóródtak a pravoszláv hitű ije-ző nyelvvaltozatot beszélők, így a Nyugat Hercegovina a katolikus i-ző nyelvvaltozatot beszélők migrációjának volt a forrása. Az első nagy kimozdulásra a török invázió adott lökést, a Mostar-Gospicé alapirány ezt világosan megmutatja. Később a török hódítások utolérték ezeket a menekülőket az új hazában. Ekkor egy részük új akcióra határozta el magát, északkelet felé való vándorlásra; a távoli Bácskába, mely akkor már szintén török fennhatóság alatt levő, azonban sík és termékeny volt."¹⁶

Dr. Margalits Ede eredeti forrásokra hivatkozva a következőket írja a bunjevácokról: "Katholikus délszlávok "bunjevác" néven nemcsak Magyarország déli megyéiben, hanem Lika megyének hegyvidékein, a Velebiten innét és e hegyen túl, a

tengermentében az úgynevezett Primorjében és Podgorjében is laknak. A "bunjevác" név eredete sok találgatásnak volt tárgya, az értekező az ottani néphagyomány szerint ezt így értelmezi: Mikor Mohamed 1463-ban Boszniát legyőzvé, annak királyát és 200 főurat kivégeztette Hercegovinában a Buna vize mellett, mely a Neretvába ömlik, és Neveszinje, Blagaj, Sztolác és Pocsitelj vidéken lakó katolikus délszlávok, a bunjevácok, megrémültek és a legrövidebb úton Metkovics és Gabelán át a dalmát partokra menekültek. A menekülő bunavidéki bunjevácok Dalmácia déli részébe ment. Lika-Krbava területére az elsődleges letelepülés 1550-51 körül történt és a XVII. sz.-ig tartott. Ide a törökök is nagyobb számú pravoszláv és moszlim vallású lakosságot telepítettek le és kisebb számban katolikusokat, különösen Boszniából.¹⁷ Ha Bosznia 1600 és 1624 évi összeírását összevetjük, megállapíthatjuk, hogy a házak száma egyharmadával csökkent. Ezt magyarázza meg Athanasio Georgico 1626. évi jelentése boszniai útjáról, aki megírja, hogy a lakosság különböző területekre elvándorolt, különösen a Duna másik partjára. A vándorlás oka a Musztaj bég elleni felkelés bukása. A felkelés időpontja ismeretlen, mivel ebben az időben több is volt, de 1600 körül kellett történnie. Ettől kezdve vannak az első írásos feljegyzések a bunjevácokról, akik az 1598-ban Esztergom környékére Pálffy Miklós szervezésével áttelepült szerbek helyére érkeztek Magyarországra. P.Unyi Bernardin szerint az első bunjevác plébánia Baján 1600 körül jött létre.

1622-ben Matkovics Simon János misszionárius engedélyt kért, hogy a kalocsai egyházmegyében, a bunjevácok között teljesíthesse a plébánosi teendőket. 1623 és 1633 között itt

tevékenykedik Papics Pál is.¹⁸ A jezsuita Talini Jakab 1630-ban arról tudósít bennünket, hogy Bácska északnyugati részében, Baja környékén római katolikus bunyevácok élnek.

A 18. század ismert horvát történetírója Emerik PAVIĆ egyik munkájában¹⁹ közzétesz egy részletes dokumentumot, amely a horvát-bunyevácoknak a Duna és a Tisza mellékére történő 17. századbéli költözését tárgyalja. A forrás szerint erre a területre érkeztek: Andrija szerzetes Dubocsacból 2.700 fővel, Mihovil szerzetes Velikából 2.300, Ivan Szeocsanin Majevacból 1.500, Ilija szerzetes Dubocsacból, Joszip Rancsanin és Simun szerzetesek Modricsből 6.500, Grgo Zagostyanin Szeocsnicéből és Zablatkeből 4.500, Jure Turbity Kuzmadagnjéből 5.300 fővel. Tehát a Duna és a Tisza mellékére összesen 22.800 telepes érkezett. Ezek között jelentős számú muzulmán is volt, akik időközben átkelesztelkedtek.²⁰

A horvát-bunyevácok letelepülő csoportjai ez alkalommal Deronjától kezdve Somboron, Suboticán, Bajnokon, Katymáron, Baján, Jánoshalmán keresztül egészen Pestig és Esztergomig követhetők.

"A Markovics-Vidákovits-féle betelepülés 1687-ben csak befejezte azt a nagy délszláv népmozgalmat, mely már akkor közel másfél száz év óta állandóan folyamatban volt.

A Bácskában - mint már fentebb láttuk - a török hódítás nyomán a magyarság nagy részben kipusztult s a törökök mellett új telepesek gyanánt a szerbek és bunyevácok tűnnek fel, és lassankint letelepedtek a Duna-Tisza köz egyes helységeiben. A boszniai és szerbiai részekről Szlavóniába, onnan

pedig a bácskai részekre állandóan folyamatban volt az átáramlás, amely később azután mindikább észak felé irányult.

Ebben a korban 1649-ben történt, hogy Ibrisimovics Marin belgrádi püspök a magyarországi török hódoltság - területén lakó katolikus szláv hiveket meglátogatta. Az itt lakó bunyevác és sokacz nép ebben a korban jobbára a gyöngyösi, kecskeméti és szegedi szent-ferenczrendi klastromok barátainak lelki gondozása alatt élt, bár vannak egyes adatok arra nézve is, hogy a boszniai ferenczesek, nemkülönben az időközben küldött missionáriusok is láttak el hasonló feladatokat. Egyházi történetíróink szerint a katolikus vallású hivek lelki gondozása a török korban itt elsősorban bosnyák rend-tartománybeli szent ferenczes szerzetesek tiszte volt - a nevük is szláv-, akik részben magukkal az új telepésekkel költöztek be a boszniai és dalmát vidékekről. Rajtuk kívül a Szegeden ősidők óta lakó ferencziek is lelkipásztorkodtak a bunyevácok között. A szerzetesek egész Szabadkáig, sőt azon túl is az önálló lelkiességekkel nem bíró községek lakosságát vallási oktatásban részesítették. A törökök nem akadályozták a szerzeteseket működésükben, sőt ha nagyobbútra indultak, védlevelet is adtak számukra.

A fennmaradt érseki dézsma-lajstromok mutatják, hogy Bács-Bodrog és Pest megyében a mindenkori kalocsai érsek az egyházi tizedet, amennyiben azt a háborúk zivatarai engedték, állandóan szedte. Ilyen jegyzékek az 1543., 1650., 1665. és 1678. évekből maradtak ránk s az ezekben felsorolt helységek száma a lakott pusztákkal együtt 200-300 között váltakozik. Ezekben katolikus vallásúak lakhattak, mert a görögkeleti szerbek az egyházi tizedet nem fizették. E helységekben tehát jobbára bunye-

vácok és sokácok laktak.

A török időkben vidékünkön megfordult misszionáriusok közül ismerjük Papics Pál bosnyák szerzetest, aki 1629-ben jelentette Szarajevóból Rómába, hogy ő sokat fáradozott a lelki ügyek körül Bács /és Belgrád/ egyházmegyéjében, azt is bizonyítva, hogy a boszniai szerzetesek a magyarországi bunyevác telepésekkel állandó összeköttetésben állottak.

Ugyancsak a magyarországi bunyevácok lelki gondoskodásával foglalkoztak azok a misszionáriusok is, akik időközben néha más vidékekről keresték fel a török hódoltság lakóit. Így a jezsuiták 1612-1618 között szintén megfordultak vidékünkön, római főnökük, Aquaviva meghagyása és egy Matkovics János nevű világi pap meghívása következtében. Ezekben az években két jezsuita indult útnak, az egykorú feljegyzés szerint azzal az utasítással, hogy a dalmát nyelvet beszélők - török uralom alatt álló tartományait - járják be. Az egyik magyar: Szini István, a másik bunyevác: Kasics Bertalan, 1622-ben az iránt folyamodott a szentszékhez, hogy a kalocsai egyházmegyében a bunyevácok között teljesithessen lelkesítő teendőket.

Ily előzmények után jött vidékünkre 1649-ben Ibrisimovics Marin belgrádi róm. kath. püspök, aki ügylátszik maga is boszniai származású lehetett s a magyarországi katolikus szlávokat az ő egyházmegyéjéhez tartozóknak tekintette. A püspök, miután Gyöngyösön, Jászberényben, Kecskeméten és Szegeden a bérnálási körutat elvégezte, október 11-én Martonoson a következő napokon Bajmok, Jankovác, Mélykút, Szántova, Zombor, Bács, Szonta és Bukin községekben fordult meg, ahol mindenütt bérnált. Mivel a vidéken, ahol a püspök megfordult, később

is jobbára bunyevác és sokac lakosság élt, megállapítható, hogy Ibrisimovics csak a szláv ajkú községeket látogatta meg.

Kláiics ismert délszláv történetíró szerint a boszniai ferenczrendi szerzetesek közül a XVII. században bizonyos Zvidovics Angelus eszközölte ki Mohamed szultántól az engedélyt arra, hogy ő és társai a boszniai római katolikus szlávok lelki ügyeit gondozhassák. A Boszniából bevándorló bunyevácokat tulajdonképpen ők kísérték új otthonukba. A zombori szent ferencziek naplója szerint a szerzetesek itt épp úgy lelkeszkedtek, mint Boszniában, s a török hódoltság idején az egész kalocsai egyházmegye hitközségeit a bosnyák rendtartomány ferenczes szerzetesei rendszeresen látogatták Zomborban pedig összesen 250 éven át lelkipásztorkodtak.

A török uralom hanyatlása, főleg pedig Bécsnek 1683-ban történt ostrom alóli felmentése után a Balkán félsziget keresztény népeiben is felébredt a remény, hogy a hosszas rabigát talán lerázhatják. Boszniában a felszabadítási mozgalom vezetői természetesen a szerzetesek voltak, s miután I. Lipót király a délszláv népeket a török ellen való felkelésre buzdította, Ograncsics Miklós boszniai püspök 1684-ben titokban az udvarhoz ment s kijelentette, hogy a boszniai hívek várva-várják a felszabadító csapatokat. Ekkor történt, hogy Lipót király a szerb Brankovicsot bizta meg a balkáni tartományok felkelésének szervezésével, akinek biztatására az összes szlávok megmozdultak.

1687-ben Eszéket és Péterváradot ugyan visszafoglalták a törököktől, egyelőre azonban a dunai tartományok tervbevetett felszabadítása nem valósult meg. Igya szerbiai és boszniai részek lakossága egyrészt a törökök bosszújától tartva, másrészt

a keresztény fegyverek szerencsésében bizva, felkerekedett lakóhelyéről, s ama rokonai után indult, akik már régi idők óta nálunk laktak s így megszabadultak az ozmán rabigától.

1687 tavaszán Petrovics Novák kapitány közel 5000 szerbet hozott át a török területről és többet is akart a temesi részekre, ha a letelepedésre engedélyt adnak a helységeket jelölnek ki nekik.

A szerbeket csakhamar követték a boszniai bunyevácok is. Miksa bajor választófejedelem, császári fővezér a bácskai Szireg mellett táborozott hadaival, tehát éppen a megye felszabadításával volt elfoglalva, midőn a bunyevácok részéről követség érkezett hozzá. A boszniai zicsári táborból Markovics és Vidákovics bunyevác vezérek azzal fordultak a császári fővezérhez, engedje meg nekik, hogy 5000 főnyi csapatukkal Szabadkán, Baján és Szegeden telepedhessenek le s a török ellen harcolhassanak. Miksa választófejedelem 1687. július 9-én kelt levelében a bécsi udvari haditanács pártfogásába ajánlotta a bunyevácok kérelmét s a haditanács szeptember 1-én kiadta az ügyet véleményezésre Caraffa Antal altábornagynak. Mivel Caraffa az általa katolikus rácoknak nevezettek kérelmét kedvezően bírálta el, a bunyevácokat Bács, Baja, Szabadka, Zombor és Szeged városaiba helyőrségi szolgálatra osztattak be.

A szent-ferencziek gyöngyösi krónikája szerint a bunyevácok ez alkalommal 18 szerzetes vezetésével jöttek Szabadkára, ahonnan egy részük Szegedre, Zomborba, Bajára költözött. A szerzetesek miután küldetésüket befejezték, visszatértek Boszniába, csupán egy Sárcevecs Angelosz nevű maradt Szabadkán.

Az így beköltözött bunyevácok az eddig ismert összes kútfők szerint a ferenczrendi szerzetesek ösztönzésére a török uralom elől menekültek hazánkba. E kivándorlás tehát már szervezettebb és jellegét tekintve különbözik a XVI. századtól, amikor a nép vagy a török hadakkal, vagy kisebb csoportokban, mint török jobbágy jött vidékünkre.

A boszniai ferenczesek történetirójának elbeszélése szerint a menekülő csapatok eleje állítólag Rémából indult ki 36 szerzetes vezetése alatt és Dalmátiában Sinj helységben telepedett le. Más csapatok Moroviczáról a Szerémségbe, Diakovár környékére és Frebrniczáról Baranyába, Mohács vidékére, végre a gradovári helységbeliek megyénkbe, Bácsba költöztek át. Utóbbiak úgylátszik 1687 körül telepedtek át, még pedig valószínűleg Radnich Mihály ferenczrendi tartományfőnök kezdeményezése folytán, aki állítólag bácskai ember volt, szintén hazatért Magyarországra és utóbb a budai zárda gvardiánja lett.

Baján az 1722-es kánoni vizsgálat adatai szerint az itteni dalmaták Szent Antál temploma még a török háborukat megelőző időből való és a plébánia a ferenczeseké volt."²¹ Ezt megerősíti a már idézett Ivan Antunović, amikor az 1719-es esztendőt említve hivatkozik a Baja melletti 44 település felsorolására, közöttük Csávolyt is említve, ahol bunyevác, illetve sokác parokija /fare/ volt."²²

Ivan Antunović érsek is sok fáradságot és költséget fordított arra, hogy megvilágítsa a bunyevácok e vidékre telepedését, a következőket írva: "Régi iratok bizonyítják, hogy őseink már a mohácsi vész /1526/ előtt letelepedtek a Duna és a Tisza mentén egészen Esztergomig..." Ő is elismeri azonban, hogy a

betelepedés nagy hulláma később zajlik le.

"1686 óta - írja -, amikor Buda keresztény kézre került vissza, a boszniai és szerbiai keresztény szlávok gyakran települtek át ide, mert minél jobban nőtt a keresztény hatalom, Bulgáriában, Szerbiában, Boszniában és Hercegovinában annál durvábbak lettek az uralkodók. És hogy életüket, s kicsi vagyonukat megmentésük, az első adandó alkalommal menekültek onnan, sőt egész falvak felkerekedtek, s Ausztriába települtek át." ... Így történt, hogy a szlávok - vagyis a szerbek, a hercegovinaiak, a bosnyákok, a dalmátok és a horvátok - szívesebben telepedve a sajátjaik által lakott vidékekre, mint idegenbe, ide jöttek át, s eljutottak a Duna mellett Esztergomig, a Tisza völgyében pedig a Jászságig."²³

Nagyjából ezt a gondolatmenetet fejti ki Alba M. Kuntić is, aki így ír: "Ezek szerint török uralom alatt volt Dalmácia, a bunyevácok bölcsője éppugy, mint a magyar Duna-mellék, mely később új hazája lett a bunyevácok nagy részének. A bunyevácok betelepülése a Duna mentére szakaszos volt. Nincs írott történelmi forrásunk a bunyevácok egyes csoportjainak Bácskába és a Duna mellékére való betelepülésének pontos időpontjáról. Az azonban biztos, hogy a török hódítások előtt a Duna mentén nem laktak bunyevácok, de itt találjuk őket már a török uralom alatt és természetesen a törökök Bácskából való kiűzése után. Ez azt jelenti, hogy már a török uralom alatt is volt betelepülés a Duna mellékére. Arról, hogy a Duna mentén nemcsak a török kiűzése után voltak bunyevácok, hanem a török uralom alatt is, biztos írásos bizonyítékaink vannak.

Bár nincsenek megbízható történelmi adataink a bunyevá-

cok Duna-mentére településéről, vannak azonban olyan történelmi források, amelyekből megállapíthatók a bunjevác kitelepülésének időpontjai régi hazájukból, a Dalmát tengermelléről."²⁴

A bunjevác névvel "Martin Bunjevac /Márok/" az 1550-es török adóösszeírásban találkozunk Baranyában. A defterekben olvashatjuk, hogy 1556-ban Sabán Abdullah aga vezetésével 38 török katona tartózkodik Baján: "nagyobbrészt rác ember". Rapcsányi²⁵ szerint "A törökök a szerbekkel szívesebben tartották fenn a kapcsolatot, mint a katolikus rácokkal vagy bunjevácokkal, mert ezek adójukat a hódoltságot el nem ismerő klérusnak is lerótták." Tizenkét évvel később, ötvenkét bajai török katona közül csupán az aga és a százados volt török, a többi rác.

A 17. század második felében a délszlávok leginkább a török elől menekültek, hogy a leigázáktól minél távolabb legyenek maguknak sátrat, keressenek nyugalmat, menedéket. Baja és Szeged közti térségben már tanyát vertek a bunjevác, bosnyák és szerb családok. Nagyjából ide nyulnak vissza a későbbi nagyszabású és tervszerűen lefolytatott telepítési programok előzményei. Hogy igaza legyen a későbbi történetíróknak, miszerint a török után "elpusztult falvak helyeit nagyszerű telepítésekkel pótoltatott a népesség."²⁶

A lakosságról szólván meg kell emlékeznünk arról a boszniai bevándorlásról, melyek idejét, egykori oklevelekre támaszkodva, 1686-1690 közé tehetjük.²⁷ A törökök különösen Boszniában óriási módon kegyetlenkedtek. Radnich Mihály bosnyák ferences barát, később budai gvardián, 1686-ban azt írja Rómába a propagandának: "Életünk nem élet, hanem ideig-óráig tartó ten-

gődés, éjjel-nappal az erdőben, a barlangokban rejtőzünk.²⁸ Ilyen körülmények között fogamzott meg a sokat zaklatott bosnyák népben a Magyarországra való költözés gondolata, mely a mondott időközben valóra is vált.²⁹ Bajára főleg Dolnja Tuzla vidékéről jöttek. De hogy hercegóczok is szép számmal lehettek közöttük, arra a 'bunjevác' névből következtethetünk, mely győjtőneve az összes bevándorlott bácsmegyei és pestmegyei katolikus illireknek és Popovich M. György szófejtése szerint annyit jelent, mint Buna-menti: a Buna pedig a hercegovinai Neretvának balparti mellékfolyója.³⁰

A Rákóczi-szabadságharc idején a bunjevácok a nádasokba, Péterváradra és Szegedre menekültek, majd visszatértek falvaikba. Ezzel a letelepedéssel véglegessé vált a lakóhelyük, csak kisebb belső migrációkról beszélhetünk, amit Cottomann udvari tanácsos rendezési és telepítési tervei véglegesítettek. Mivel Bácska mezőgazdaságilag jelentős, az udvar megkezdte a németek és magyarok szisztematikus betelepítését a bunjevácok lakta községekbe a 18. században.

Az ezt követő időszak békésebbnek tűnik. Az itt élő bunjevácok földműveléssel, pásztorkodással foglalkoztak.³¹ Földesuraik mindent elkövettek, hogy jobbágysorba kényszerítsék őket. A korszak perirataiban, a pestisjárványok és az 1848-49-es szabadságharc³² dokumentumai között találunk ezekről említést. A fenti rövid történeti áttekintés forrásai nagyrészt ellenőrizhetetlenek. A témával foglalkozó magyar és jugoszláv kutatók, úgy a régiek, mint a maiak hivatkozásai nem mindig tudományosak. A téma monografikus feldolgozásának hiánya miatt használtuk őket. A 19. században a bunjevácok kizárólag mezőgazdasággal foglalkoztak. Polgárságuk a háborus-

kodások és a rövid békés fejlődés időszakában nem tudott kifejlődni és csak a század végén jelentkezett. Kiszámú értelmiségük egyházi jellegű volt és szinte csak a századfordulóra erősödött meg. Az a kevés bunyevác, aki nemesi rangot kapott és bejutott az uralkodó osztályba, anyanyelvét és kultúráját, mint alacsonyabbat elvetette.³³

A Bácskába költözött első bunyevácok a következő családneveket viselték: Adamovity, Antunovity, Barisity, Barity, Beretity, Bilogrivity, Bleszity, Boganovity, Bogisity, Carinity, Csicsity, Csovity, Délity, Drnity, Dujmovity, Dulity, Fran^{sk}iskovity, Grsity, Grubisity, Guganovity, Horvacki, Ivkovity, Jaramazovity, Jurity, Kajity, Kujundzsity, Kulity, Kuntity, Latinovity, Lovrity, Malagurszki, Mamuzsity, Mándity, Markovity, Matkovity, Mihalovity, Neorcsity, Parcsetity, Pasztorovity, Peity, Pilaszanovity, Piukovity, Rajity, Rudity, Sarcsevity, Szkenderovity, Sztantity, Sztipity, Szudarevity, Vidákovity, Vojnity, Vujkovity, és Vukovity.³⁴

Észak-Bácskában a mai tipikusnak, illetve gyakorinak tekinthető bunyevác családnevek között a fenti felsorolásból alig találhatunk néhányat. Például Csávoly község esetében az 1980-as adatokra támaszkodó analízis során a 22 bunyevác vezetéknévből mindössze négy egyezik az első betelepülők nevével: a Bleszity, a Mándity, a Piukovity és a Vidákovity.³⁵

Az egyes bunyevác családnevek területünkről való eltűnésének okai a család kihalásában, elköltöztetésében, kivándorlásában, az etnikai vegyesházasságokban, illetve a nemesség és a polgárság névmagyarosításában keresendők. Ezek tudományos magyarázata még alapos nyelvészeti-történeti kutatásokat igényel.

20. 22. 47" file!

2

rồi. 36

A fasiszta haderők fokozatos visszaszorítása, szétzúzása Bács-Bodrog vármegye területén 1944. november elején fejeződött be. A városokban, községekben maradt demokratikus érzelmű emberek szinte a felszabadulás pillanatában hozzáláttak az élet megszervezéséhez. A községekben demokratikus csoportok kezdtek a szervezési munkálatokhoz. Ezek a csoportok 1944 ok-

SLAVENI U BAJSKOM TROKUTU

Mrski mađjarski fašisti čim su preuzeli civilnu vlast u Bajskom trokutu, odmah su uhapsili našeg prvaka Narodno-oslobodilačkog i antifašističkog pokreta. Zatim je slijedilo hapšenje ostalih naših rodoljuba i suradnika našeg pokreta. Ti mađjarski fašisti, ti mrski krvoločni zlikovci od kojih je mnogo učestvovalo u najzvjerskijem poizolju što je historija zapamtila, našeg slavenskog življa u donjoj Bačkoj — u Novom Sadu, Čurugu, Žablju... ti najkrvoločniji mađjarski fašistički zlikovci sada hoće da se preobrazu — u komuniste... (Zar to nije smiješno?) Horty-evi dželati — komunisti? Vječni neprijatelji sveslavenskoga naroda. Godine 1941—42—43 i još 44-te svi su se ti fašisti mađjarski kao cjelina oduševljavali protiv Rusije, protiv naše braće Rusa, a naročito protiv — komunizma. A sada da prikriju svoja nečuvena zvjersiva protiv slavenskih naroda najednput se — preobrazili — u „boljševike“, u „komuniste“.

Sada ti najkrvoločniji antikomunisti hapse, tuku i zlostavljaju naše čestite Slavene u Bajskom trokutu, koji su uvijek gajili najiskrenije osjećaje prema svojoj braći Rusima, bili uvijek pristaše komunizma i jedva dočekali vrijeme oslobodjenja ispod mađjarskog fašističkog jarma. Hapse i one koji su bili stalno hapšeni, internirani i proganjani kao dobri Slaveni i komunisti za vrijeme najokrutnijeg mađjarskog fašizma.

I, sada — uz slobodu naše braće Rusa — čine to ponovo... Rusi — stalno na neizrecivi način lažu, da su Slaveni u Bajskom trokutu i „ušati i repati“...

Ali neće dugo!

Doći će vrijeme kada ćemo ih sve pohapsiti i staviti pred narodni sud da im sudi sam narod onako, kako su zavrijedili.

Čas prave slobode nije doleko!

Ne dajte se!

Uvijek će opet zalepišati...

Bajskom trokutu!

Stupite svi u naš Narodno-oslobodilački i antifašistički pokret u Bajskom trokutu!

U svemu budite pri ruci našoj braći Rusima, koji su naši jedini i najveći spasioци od morskog fašizma!

Negdje u Bajskom trokutu, 28. veljaču 1945.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

**NARODNO-OSLOBODILAČKI I ANTIFAŠISTIČKI POKRET
U BAJSKOM TROKUTU**

A Bajai Háromszög szlávjainak!

Röplap 1945. február 28-i keltezéssel, melyet "Valahol a Bajai Háromszögben" nyomtak. A délszlávokat arra kéri, hogy segítsék a felszabadító szovjet csapatokat és lépjenek be a Népfelszabadító és Antifasiszta Mozgalomba. A röplap végén a jugoszláviai partizánmozgalom általános jelszava olvasható: "Halál a fasizmusra! — Szabadságot a népnek!"

tóberében, novemberében még nem nevezték magukat nemzeti bizottságoknak, elképzelésük azonban világos volt: a fasizmus maradványainak felszámolása, a demokratikus átalakuláshoz a feltételek megteremtése. Délszláv közigazgatást szerveztek többek között Garán, Csávolyon és Hercegszántón. 1945. március 19-ig Hercegszántón "jugoszláv nemzeti felszabadító bizottság" /Odbor/ néven alakult egy helyi szerv, amely az állami végrehajtó hatalom kizárólagos birtokosának tekintette magát. Fegyveres karhatalommal is rendelkezett /milicia/, amely részben a helybeli szerb, részben a trianoni határon túli jugoszláv partizánokból tevődött össze. Ezeknek a népfelszabadító bizottságoknak a tevékenysége néhány helyen odáig terjedt, hogy pl. "Garán, Csávolyon és Hercegszántón kikiáltották a községeknek Jugoszláviához való csatlakozását."³⁷ Abban, hogy ezeknek az atrocitásoknak nem lett komolyabb következménye, nagy szerepe volt a szovjet katonai parancsnokságnak, amely ha kellett fegyverrel is, megakadályozta a túlfűtött nemzetiségi megnyilvánulásokat.

A fegyverszüneti egyezmény aláírása 1945. január 20. után ezek a népfelszabadító bizottságok fokozatosan átengedték szerepüket a magyar közigazgatási, rendőri és katonai hatóságoknak. Hogy ez a "hatalomátadás" surlódásmentes volt, a Kommunista Párt helyi szervezeteinek volt köszönhető. A párt már 1944. november 30-án a debreceni Néplapban, majd december 3-án a Délmagyarországban, Szegeden közzétett programjavaslatában követelte a tényleges nemzetiségi egyenjogúság megvalósítását, a nemzetiségek szabad részvételének biztosítását a társadalmi-politikai életben, művelődésügyük elhanyagoltságának felszámolását, a nemzetiségek szabad kapcsolatát a szomszé-

dos országokban élő nemzetükkel.³⁸ A pártnak ez a pozitív nemzetiség-politikája vonzotta a délszláv lakosságot és így az egyes községek kommunista pártszervezeteiben jelentős számban vettek részt délszláv-bunjevác nemzetiségűek. A délszláv lakosság a Kommunista Párt és a nemzeti bizottságok révén helyet kapott a községi önkormányzatban. 1945. május elejére a vármegye minden községében - az egyetlen Gara kivételével - megalakultak a nemzeti bizottságok, a demokratikus fejlődés biztosítékai.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány az újonnan létrejött nemzeti bizottságok irányításával új önkormányzatok és a közigazgatás megszervezését rendelte el. A szervezés munkálatai csak 1945. decemberében fejeződtek be. Ekkorra minden községben megalakultak a képviselő-testületek.³⁹

A bunjevácok közül nagyon sokan ott voltak a Magyar Kommunista Párt helyi szervezeteinek alapítói között és következőképpen az országot újjáépítők vezetőségeiben is. Bátran vállaltak és kértek részt. Ez a helyzeti előny a nemzetiségi öntudatra jó hatással volt.

A magyar földön élő népek a történelem folyamán először kerültek politikailag közös arcvonalba a felszabadulás pillanatában. A múltból maradt bonyolult ellentmondások, ellentétek, nemzetiségi gondok feloldására valamilyen utat kellett nyitni. És ezt az utat jelölte meg a Magyar Kommunista Párt. Battonya volt az első felszabadult község, szerbek által is lakott terület, ahol már 1944 decemberében megalakították az első szerb ifjúsági szervezetet. 1945. február 18-án pedig a viharsarki, Maros menti szerbek és szlovákok együttesen hozták létre a Magyarországi Szlávok Antifasiszta Frontját, /továbbiakban:

Front/ amelynek központi székhelye Békéscsabán, majd később Budapesten volt.

1944-45-ben még jóformán a harcok közepette alakult meg a Magyarországi Szlávok Antifasiszta Frontja egységes országos szervezetként.⁴⁰ 1945. április 2-án szervezték meg a Bácska-Baranyai Szláv Közművelődési Egyesületet Baján, mely hamarosan egyesült a Front-tal. Mohácsi székházukat 1945. október 28-án avatták. Ezt követően alakultak meg helyi szervezetei Bács-Bodrog megyében is az elsők között. Az Antifasiszta Front szervezetei működtek: Bácsalmáson, Csávolyn, Katymáron, Csikérián, Bácsbokodon, Felsőszentivánon, Garán, Hercegszántón és Vaskúton. A Front a népmozgalomból nőtt ki, tevékenysége hatással volt a délszlávok lakta vidékeken a helyi vezetőségek összetételére, nem egyszer munkájára is. Szervezeteikben a horvát, bunyevác, sokác és szerb kommunisták voltak többségben. A Kommunista Párt támogatását maguk mellett tudva következetesen harcoltak a nemzetiségi jogok minél teljesebb megvalósításáért. Kezdeti tevékenységük a helyi önkormányzati és népi szervek munkájában való részvételre irányult. Kulturális téren céljuk a népi hagyományok ápolása, fejlesztése, az önálló sajtó megindítása volt, de lelkesen pártfogolták a nemzeti-ségi iskola gondolatát is.

A Magyarországi Antifasiszta Szlávok Frontja és a Bácska-Baranya Szláv Közművelődési Egyesület 1945. december 2-án tartotta I. Országos Konferenciáját Mohácson. A konferencia után a szervezet következetesebben lépett fel a nemzetiségi jogok biztosításáért, küldöttek tárgyaltak a miniszterelnökkel, a válás- és közoktatásügyi miniszterrel, a koalíciós pártok vezetőivel. A pártok közül azonban egyedül a Kommunista Párt támogató-

POZIV.

Antifasisticki Front Slovena i Bačko Baranjsko Slovensko Kulturno udruženje u Mohacu, održava svečano otvaranje doma Bačko-Baranjskog Slovenskog kulturnog udruženja u Mohacu, dana 28. oktobra 1945. god. u dva sata posle podne.

Otvaranje će se održati u prostorijama zanatlijskog doma (Iparoskőr) u Mohacu sa sledecim dnevnim redom:

1. Pozdravni govor u ime Slovenske manjine u Mađarskoj. Govori dr. Laslo Martin, predsednik Bačko-Baranjskog slovenskog kulturnog udruženja, i potpredsednik AFS.

2. Sta hocemo i sta zelimo da ucinimo na kulturnom polju. Govori drug Ing. Ivan Grujic, pokrajinski sekretar AFS.

3. U ime Antifasistickog Frontja Slovena i o ciljevima istog govori dr. Svetozar S. Lastic, iz Pecuja, sekretar oblasne organizacije AFS.

4. Sloveni u Mađarskoj. Govori Radovan Stepanov, pravoslavni sveštenik.

5. Pitanja i predlozi.

Zvanicni pozivi vladama Jugoslavije i Mađarske su poslani, tako da će se na proslavi pojaviti izaslanici obe vlade.

Umoljava se narod grada Mohaca i okoline da se ovom pozivu odazove u sto vecem broju i svojim prisustvom uvelicaju svečano otvaranje doma kulture.

Posle programa narodno kolo, igranka do zore. Ulaz besplatan. Dobrovoljni prilozi u kulturne svrhe primaju se sa zahvalnoscu.

ODBOR.

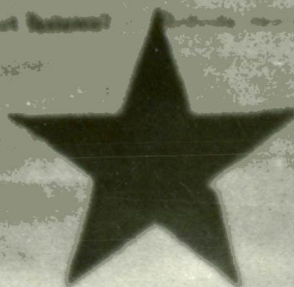
Előre-nyomda, Mohács

Felolvas kiadó: dr. László Márton.

A Bácska-Baranya Közművelődési Egyesület mohácsi székházavatójának a meghívója, ahol többek között aktuális napirendi pontok megvitatására is sor került. 1945. október 28.

A. F. S.

ANTIFASISTICKÝ FRONT SLOVENA
V MAĎARSKUANTIFASISTICKÝ FRONT SLOVENA
V MAĎARSKUMAGYARORSZÁGI
SZLÁVOK ANTIFASISTA FRONTJAANTIFASISTICKÝ FRONT SLOVENA
V MAĎARSKUČestný člen / Honorary member /
Čestný člen / Honorary member /ANTIFASISTICKÝ FRONT SLOVENA
V MAĎARSKUMAGYARORSZÁGI
SZLÁVOK ANTIFASISTA FRONTJAČestná karta
Čestná karta
Čestná karta

N. 112/26

Ime
Ime
ImePrezime
Prezime
Prezime

MANJEC

Glasno rođjenje
Glasno rođjenje
Glasno rođjenje

1928

Član stupanja u organizaciju
Član stupanja u organizaciju
Član stupanja u organizaciju

11. X.

Član stupanja u organizaciju
Član stupanja u organizaciju
Član stupanja u organizacijuVlastnoručno potpis / Handwritten signature /
Sajatkáro aláírásPredsednik
Predsednik
Predsednik

11. X.

Mojim potpisom / My signature /
Mojim potpisom / My signature /A Magyarországi Antifasiszta Szlovák Frontjának /AFS/ tag-
könyve.

sára számíthattak. A Magyar Kommunista Párt fellépése a nemzeti egyenjogúságért és annak következetes megvalósításáért egyben a nemzetiségek szegény parasztságával való szövetség erősítését is jelentette. Az I. Országos Konferencia új helyi szervezetek megalakítását és a nemzetiségi jogok tényleges megvalósításáért folytatandó egységes harcot tűzte ki célul.

A Magyarországi Délszlávok Antifasiszta Frontja 1946. május 19-20-án Baján tartotta I. Kongresszusát. Ez a kongresszus választotta meg a Front központi végrehajtó bizottságát, melynek tagjai lettek a bajai háromszög képviselőiben: Karagity Antun, Gality Ljubinkó, Szabovljevi Jozo, Garity Vita, Sámán Andrija, Urbanovszki Andrija, Pijukovity Gábor, Tomity Alekszander, Vujity Pavle, Vidákovity Mariska, Rajity Nikola, Gyukity Vince. Itt eldöntötték, hogy a szlovákoktól különválva önálló társadalmi szervezetet hoznak létre.

Az Antifasiszta Front közbenjárására oldódott meg a középületeken való kétnyelvű feliratok kérdése, - vagyis bunyevác nyelven -. Sőt a hivatalos hirdetéseket, dobolásokat bunyevác nyelven is foganatosítani kell.

Törekvéseiket, kívánságaikat időnként kiadott és terjesztett röpiratokban fejtették ki! Egy 1945. július 21-i röpirat tartalmáról így számolt be Barcsai Iván a vármegye alispánja a miniszterelnöknek: "A legutóbb kezembe került ilyen röpirat, amelyet a bajai háromszög népfelszabadító és antifasiszta mozgalom nevében, természetesen engedély nélkül adtak ki és terjesztettek a bunyevác lakosság körében, egészen mérsékelt hangon kifejezésre juttatja, hogy a tisztességes

magyar nép és a becsületes magyar értelmiség a bajai háromszögben mindig a legnagyobb egyetértésben élt szláv testvéreivel és a két nép között sohse került volna ellentétre, sovinszta gyűlöletre vagy nemzetiségi bizalmatlanságra sor, ha nincsenek a feudális urak, ha nincsenek azok a fasiszta és reakciós elemek, akik ezt a gyűlöletet a szláv népek ellen kifejtették. A röpirat kifejezi továbbá, a bajai háromszög horvát /bunjevác/ lakosságának azt a kívánságát, hogy a magyarokkal továbbra is testvéri egyetértésben akarnak élni... A röpirat követeli, hogy a bunjevácok által lakott községek iskoláiban a horvát nyelvet is tanítsák, követeli horvát nyelvű hírlap megindítását, kulturális egyesületek megalakítását és a nemzeti és kulturális élet minden tekintetben való kifejlődésének lehetőségét."⁴¹

Az 1945 jún. 14-től megjelentetett "Sloboda" /Szabadság/ hetilapban a szlovák mellett 1946. III. 24-től horvát-szerb szlovén nyelven is írnak. A felszabadulás utáni első önálló délszláv hetilap a "Naše Novine" /A mi ujságunk/ 1946. okt. 20-án jelent meg Budapesten. A "kalendárok" /naptárok/ folyamatosan jelentek meg. Kivételt képez az 1947-es esztendő. 1948-tól a Szövetség kiadásában.- A második kongresszusukat 1947. október 5-6-án Bácsalmáson tartották. Ekkor változtatták meg a Front elnevezését a maira, a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségére /a továbbiakban Szövetség/. A kongresszus napirendjén előtérben volt a politikai nevelő munka és a közművelődés problémái.

Ez Magyarország legrégebbi nemzetiségi szövetsége. 1945-től számítja létezését, amikor elsősorban politikai szervezetként alakult ki. 1947. dec. 14-én Josip Broz TITO a JSZSZK elnöke

POZIV

ANTIFAŠISTIČKI FRONT SLOVENA U MADJAR-
SKOJ I BAČKO-BARANJSKO SLOVENSKO
KULTURNO UDRUŽENJE

u Mohaču 2. dec. 1945. god., poslepodne
u 3. časa drži

SEDNICU

u Zanatlijskom domu (Iparoskör) sledećim dnevnim redom

1. Predsednik otvara sednicu Govore članovi uprave.
2. Predlozi.
3. Igranka do jutra.

ODBOR.

POZIV NA SEDNICU

Za ulaznicu odgovara dr. László Márton

Meghívó

MAGYARORSZÁGI ANTIFASISZTA SZLÁVOK FRONTJA
ÉS A

BÁCSKA-BARANYA SZLÁV KÖZMŰVELŐDÉSI EGYESÜLET

Mohácson, 1945. évi december hó 2-án
délután 3 órakor az Iparoskörben

GYŰLÉST

tart a következő tárgysorozattal:

1. Elnöki megnyitó. Felkötelnak az egyesületek vezetőségi tagjai.
2. Indítványok.
3. Reggelig tánc.

RENDEZŐSÉG.

POZIV NA SEDNICU

Felvétel: Márton dr. László Márton

Az AFS kétnyelvű meghívója.

BRATNA BRATU I SESTRE! DRUGOVI I DRUGARICE! OMLADINO NAŠA!

U svim našim mjestima Bajskog trokuta osnovani su — i već funkcioniraju — mjesni odbori AFS-a. Mi Slaveni u Bajskom trokutu najponosniji možemo biti na to, što imamo ovakovu masovnu, frontovsku, antifasističku organizaciju!

Naš front i naše organizacije sigurna su zaštita u borbi našoj protiv madjarskog fašizma, koji nas je htio nacionalno posve uništiti.

Hortijevsko-fasističko-megalomanska reakcija strogo nam je zabranjivala, da se zovemo svojim pravim nacionalnim imenom: **Hrvati**, nego ona je željela, da se zovemo samo Bunjevcima i Šokcima, da budemo narod bez narodnosti, jer na takav način će nas moći lakše asimilirati, madjarizirati, da svi postanemo Madjari. Valjda ni jedna nacija nije toliko stradala od nasilnog asimiliranja, kao ovaj naš mali ogranak slavenskog roda u Bajskom trokutu! Zahvaljujući slavnoj i pobjedonosnoj Crvenoj armiji, tome je sada kraj.

Ali mi se još vrlo mnogo moramo boriti protiv te reakcije i fašizma, jer će tina veći neprijatelj našeg naroda, pod krinkom ove ili one stranke, svom silom nastojati, da nas, kako sada, tako i ubuduće, stalno sprečavaju, i da nas napokon sasvim onemoguće. To je njihov cilj, jer smo mi njima najveći trn u oku, baš zato, što smo Slaveni!

BRATU I SESTRE!

Dne 2. februara priredit ćemo u Bačkom Aljmašu (Bačalmašu) u Domu KP

VELIKI NARODNI ZBOR ANTIFASISTIČKOG FRONTA SLAVENA U MADJARSKOJ

Na taj Zbor prisustvovati će delegati iz svih naših mjesta Bajskog trokuta. Odbor za Veliki Narodni Zbor AFS-a u Bajskom trokutu uputio je pozive i na ostala naša mjesta, van Bajskog trokuta, gdje postoje organizacije AFS-a, i pozvao njihove rukovodioce, da i oni prisustvuju na naš Prvi Veliki Zbor AFS-a u Bačkom Aljmašu.

Na tom Zboru energično će se tražiti sva naša nacionalna i kulturna prava i potpuna ravnopravnost, koju mi dosad nemamo. Nemamo naša škole (ni osnovne), nemamo naše novine, nemamo u tom pogledu jednom riječju — ništa.

OMLADINO BAJSKOG TROKUTA!

Pozalji i Ti Tvoje delegate na ovaj Prvi Veliki Zbor AFS-a, koji će Te istinski zastupati. Ti si, Omladino, jedina naša najveća nada i naša budućnost! Zato učestvuj i Ti u što većem broju na tom Velikom Zboru AFS-a!

SLAVENI BAJSKOG TROKUTA!

Stupajte svi, i stari i mladi, u naše antifasističke organizacije AFS-a! To je naš jedini put u borbu za naša sva nacionalna i kulturna prava i potpunu ravnopravnost nas Slavena u Bajskom trokutu.

U Bačalmašu, 15. januara 1946.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za:

Antifasistički Front Slavena
u Bajskom Trokutu

ANTUN KARAGIĆ v. r.
zemaljski omladinski sekretar AFS-a

A Magyarországi Antifasiszta Szlovák Frontjának /AFS/ röplapja, melyben 1946. február 2-ra nagygyűlésre hívja a felső-bácskai délszlávokat. A röplap szerint a napirenden szerepel, hogy "energikusan követelni fogjuk nemzetiségi és kulturális jogainkat, a teljes egyenlőséget, melyekkel nem rendelkezünk. Nincs saját iskolánk, újságunk..."

SLAVENI ANTIFASISTI U BAJSKOM TROKUTU!

Prvi Kongres Antifasističkog Fronta Južnih Slavena u Mađarskoj, koji se je održao u Baji 19. i 20. svibnja, uspješno je bio po naš kraj završen. Na tom Prvom kongresu AFS-a naš kraj, Bajski trokut, dobio je najveću pobjedu, dobio je najveće priznanje, da su naše AFS organizacije najbolje, najjače i najčvršće, i da naše organizacije imaju najviše članova uopće, svjedoči i to, što je iz Bajskog trokuta od svih ostalih pokrajina najviše članova ušlo u Centralni odbor. Najveći krajevi kao što je Baranja, Gradište, Zala i Šomodj, kao i svi ostali krajevi dobili su — svaki kraj posebno — najviše 5—3 članova, dok je iz Bajskog trokuta ušlo 12 (dvanaest) članova u Centralni odbor.

Ponosni smo na taj zavidan uspjeh našeg kraja, Bajskog trokuta, ponosni smo na naš hrvatski narod, koji je bio najviše izložen mađarizatorskoj politici prošlih fašističkih režima, koji nije imao ni svojih školovanih ljudi, ako je i bilo takovih, ti naši takozvani školovani ljudi ili su bili pokvarenjaci, izrodi, ili su posve zanemarili, ili povukli se u inozemstvo, definitivno napuštili svoj narod fašističkim mađarizatorima. Bez škola, bez ičije pomoći, bez ičega, napušteni na milost i nemilost, stalno izloženi mađarizatorskoj struji, stalno nacionalno, socijalno i kulturno ugnjetavani, proganjani i potlačivani — mi smo, naš kraj, Bajski trokut, ipak na Prvom Kongresu AFS-a u svakom pogledu pobijedili. Mi nismo imali škole na svom materinskom jeziku kao naša pravoslavna braća Srbi, — oni su imali svoje jake nacionalne škole i svoje popove i učitelje, dok mi nismo imali ni škole, ni učitelje ni popove, — pa ipak smo mi pobijedili.

Kako smo pobijedili?

Pobijedili smo zato, što smo nepokolebljivo vjerovali, da će samo oni pobijediti koji se stalno bore, koji stalno rade, ali koji i znaju da se bore i da rade i kojima je ta borba i rad nadasvemu, borba i rad za opstanak svoga naroda.

Evo rezultata pobjede našeg hrvatskog naroda u Bajskom trokutu na I. Kongresu Antifasističkog Fronta Južnih Slavena u Mađarskoj:

ČLANOVI CENTRALNOG ODBORA:

Pomerisje:

1. Živa Budisin
2. Sava Starčević
3. Steva Nedučić
4. Jovan Putnik
5. Milutin Nedučić

Bajski trokut:

1. Antun Karagić
2. Gabor Pijuković
3. Mariška Vidaković
4. Joza Sabovljević
5. Vito Carić
6. Vince Djukić

7. Pavle Vujić
8. Aleksandar Tomić
9. Andrija Urbanovski
10. Andrija Šaman
11. Ljubinko Galić
12. Nikola Rajić

Perablje:

1. Franc Konkolić
2. Josip Bedić
3. Miroslav Trpljan

Budimpeštanske okoline:

1. Joza Zorinac

2. Ljubomir Lastić
3. Ilija Ostojić

Baranja:

1. Ivan Paštrović
2. dr. Svetozar Lastić
3. dr. Martin Laslović
4. Ivan Bošnjak
5. Ivan Pavković

Gradište, Zala i Šomodj:

1. Antun Rob
2. dr. Arpad Projakić
3. Josip Verdenić

Svi gorenavedeni članovi Centralnog odbora AFS-a uskoro će biti sazvani na sjednicu u Budimpeštu, gdje će se izabrati izvršni odbor AFS-a Jugoslavenske sekcije, i ostala vodstva.

Za:

Antifasistički Front Slavena u Mađarskoj

ANTUN KARAGIĆ

zemaljski organizacioni sekretar AFS-a.

„Svoboda“ — Beograd, Beja

Fk.: Karagić Antun

Dátum nélkül megjelent röplap 1946-ból, mely hirdetés a Magyarországi Antifasiszta Szlovák Frontjának Baján megtartott első kongresszusáról. A röplap tartalmazza a megválasztott Központi Bizottság névsorát is.

és marsall delegációjuk élén - felszabadulásunk után elsőként érkezett baráti látogatásra hazánkba - Bp-i látogatása során fogadta a Délszláv Szövetség delegációját is. A délszláv nemzetiség szószólói gyakran hivatkoznak a Jugoszláviában élő magyar nemzetiségek helyzetére. Az alispán tartott az összehasonlítás következményétől, mivel ezt írta a főispánnak: "... a két nép békés együttélésének veszélyeztetését hozhatja magával, sőt az elkövetkezendő béketárgyalásokon is hátrányos helyzetet okozhat"⁴² bár feltételezte, hogy a jugoszláviai magyaroknak sem elégítik ki maradéktalanul minden jogos nemzeti és kulturális kívánságát.

Az alispán a megyei önkormányzattal együtt maga is kíváncsún látta a bunyevác lakosság nemzeti és kulturális törekvéseinek kielégítését. Nemcsak a miniszterelnöknek írt támogató hangú levelet, hanem a főispánnal egyetértve egy jugoszláv-magyar baráti egyesület létrehozásának útjait egyengették. 1948 elején alakultak meg a Magyar-Jugoszláv Társaság helyi csoportjai.

A népi demokrácia erősödésével és a reakciós erők vereségével számtalan területen /elsősorban az iskolaügy és a közművelődés területén/ a nemzetiségek egyenjogúságának tényleges megvalósítása egyre jobban függött maguknak a nemzetiségeknek tudatos és helyes állásfoglalásaitól is és attól, hogyan tudnak élni a számukra most már biztosított jogokkal. Az első, nem kis feladat volt az anyanyelvű általános és középiskolai oktatás bevezetése a közművelődési tevékenységgel párhuzamosan a Szövetség mindig a magyar nép haladó erőire támaszkodva szoros együttműködésre törekedett a nemzetiségi egyenjogúságért folytatott közös harcban.⁴³ Számos országos délszláv ren-

dezvény színhelye volt a mi megyénk. Pl. 1948. febr. 2. Baján Nép dal és néptánc fesztivál. 1948. II. 28.-III.1. Bácsbokodon a délszláv pedagógusok országos konferenciája.

Marin Mandić: Oktatásügyünk néhány sajátossága /1945-48/ című tanulmányában⁴⁴ végigkíséri a felszabadulás utáni hazai délszláv szocialista szellemű anyanyelvi oktatásügy alapjainak lerakását és a délszláv iskolák megszervezését. Korhűen vázolja fel a társadalmi, politikai viszonyokat. Különösen szép emlékeket állít azoknak az ifjaknak, akik mint kezdő pedagógusok odaadó és fáradhatatlan munkájukkal hozzáálltak az előző rezsimek évszázados népellenes politikájának köszönhető elmaradottság felszámolásához, nemzetiségük kulturális és politikai felemelkedéséhez, a haladó, szocialista eszmék megnyeréséhez, a munkásozrtály hatalmának kivívásához.

A hazai délszlávok a párt politikáját támogatva, hatalmas lendülettel fogtak hozzá évszázados lemaradásuk pótlásához.

A Jugoszláviához fűződő jó viszony természetes következménye volt az is, hogy 1948 június 3-án Bácsalmásról indultak az önkéntes délszláv ifjak a "Bratstvo - Jedinstvo" autót út építésére. Ehhez hasonló volt a Petőfi Sándor brigádmozgalom a Samac-Sarajevó vasútvonal építésénél. "A Szövetség által nyilvántartott ma még élő megyénkbeli délszláv veteránok:

Mato Tomić, Joso Kričković, Pavle Vujić, Marko Zegnal /Gara/ Stipan Majstrovic, Vranje Sokac /Bácsbokod/ Joso Ternak, Gabor Pjucković /Bácsalmás/ Ivan Rajić /Baja/ Stevan Velin, /Hercegszántó/, Joso Vujević /Katymár/, Mijo Ikotić /Csávoly/" /Narodni kalendar 1981. évkönyv 60.p./.

Ezt a lendületet törte derékba a "Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának" 1948. június 28-án Jugoszlávia Kommu-

nista Pártjáról hozott határozata. Ezután az MDP megvádolta a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségét is, és a Belügyminisztérium felfüggesztette az MDDSZ autonómiáját, és leváltotta a délszláv szövetség vezetőségét. A szövetség élére miniszteri biztost állított. A miniszteri biztos 1948. augusztus 1-én összehívta a MDDSZ rendkívüli kongresszusát, s ezen a szövetség új vezetőséget kapott. Ezzel az MDDSZ visszanyerte névleges önkormányzatát. Megindult az aktivisták üldözése is.⁴⁵ A jugoszláv kérdéssel egybekapcsolt koncepciós perek számos ártatlan magyar és délszláv kommunistát, párton kívülit juttattak börtönbe, koncentrációs táborokba. Köztük a szárnyukat bontogató fiatal délszláv értelmiségieket, a nemzetiségi politikát megvalósító tanítókat és legjobb aktivistákat. Az intézmények nagyrészt fennmaradtak, de működésük beszűkült és inkább a formalitás jogait viselte magán.

Bár a párt 1948-ban helyesen adott választ a nemzetiségi kérdés megoldására, a Magyar Népköztársaság nemzetiségi politikája 1948 után néhány évig ellentmondásos volt, legalábbis a délszláv nemzetiségekkel kapcsolatban. Szinte az egész délszláv lakossággal szemben hátrányos megkülönböztetést alkalmaztak. Ugyanakkor viszont az 1949.évi alkotmányban az internacionalizmus szellemében garantálták a kisebbségi jogokat és azok védelmét:

"1/ A Magyar Népköztársaság polgárai a törvény előtt egyenlőek és egyenlő jogokat élveznek."

2/ A polgárok bármilyen hátrányos megkülönböztetését nemek, felekezetek vagy nemzetiségek szerint a törvény szigorúan bünteti.

3/ A magyar Népköztársaság a területén élő minden nem-

zetiség számára biztosítja az anyanyelvén való oktatásnak és nemzeti kultúrája ápolásának lehetőségét."⁴⁶

A gazdasági, társadalmi és kulturális életben bekövetkezett torzulásokat felismerte a párt, az ötvenes évek közepén nagy erőfeszítéseket tesz azok javítására, de még mindig nem elég következetesen. A párt felismerte, hogy a nemzetiségi politikában is változásra, az okozott sérelmek lezárására, a bizalom helyreállítására van szükség. Az MDP Központi Vezetősége 1955. május 21-én hoz is egy határozatot, amelyben szól a nemzetiségek között végzendő politikai, oktatási és kulturális munka javítására, az ok nélkül üldözött délszlávok rehabilitációjáról. Ez utóbbi lényegében meg is valósult, de a határozat első része, az októberben kitört ellenforradalom miatt, csak jóval később kerülhetett napirendre.

Az ellenforradalom leverése után a Magyar Szocialista Munkáspárt 1957. júniusi Országos Pártértekezletén elfogadott határozatban kimondja, hogy "a párt és a tömegek közötti kapcsolatok fejlődésének igen fontos területe a Hazafias Népfront." Lényegében a népfrontmozgalmi kereteiben határozza meg a nemzetiségi dolgozók összefogását is. A tömegkapcsolatok erősítése érdekében feladatul határozza meg "az eddigi kellő mértékben nem alkalmazott agitációs formákat, így az egyéni és csoportos beszélgetéseket, kisebb méretű gyűléseket ... a magyar és más nemzetiségű dolgozók kölcsönös látogatásait, találkozásait." /A Magyar Szocialista Munkáspárt kongresszusainak határozatai. Kossuth Könyvkiadó, 1975. 33-36.p./

A Szövetség hetilapja 1957. október 3-tól a "Narodne novine" /Népujság/ néven jelent meg, ill. folytatódott. Ettől kezdve a "Danica" gyermekrovattal bővült, 1982. decemberétől pedig

alkalomszerűen "Neven" irodalmi melléklettel jelenik meg.

A hazai kulturális élet szervezői - egyben politikai intézmények is - a nemzetiségi szövetségek - területi alapszervezetei nincsenek-. Működésük a magyarországi nemzetiségi politika fontos jellemvonása. Alapszabályuk szerint működnek. A kongresszus választja meg az országos választmányi tagokat. A nemzetiségi szövetség megyénkben élő választmányi tagjainak száma 13 fő és 9 fő a különböző bizottságokban. 1986. február 25-én Baján megalakult ezek megyei csoportja a HNF keretében. A kollektív kulturális és politikai jogok képviselőjének ilyenfajta közös megvalósulása viszonylag ritka Európában. A szövetségek a Hazafias Népfront kereteiben működnek, de vannak nemzetiségi származású képviselők - a mi megyénkben is - az Elnöki Tanácsban, az országgyűlésben és a helyi tanácsokban is. Képviselőjük mindenütt biztosított. Bunyevác származású országgyűlési képviselők voltak a garai választókerületben: Kricskovics József garai agronómus 1958-1963-ig. Mándics Mihály csávolyi Apáczai-díjas pedagógus 1963-1980-ig, 1980-1985-ig Ádámné Rebók Katalin garai tsz-tag. Jelenleg, 1985-től Sibalin Józsefné, a hercegszántói délszláv iskola nevelője. Megyei tanácstagok: Vuity János Katymárról, Mándics Mihály Csávolyról, Gyurity György és jelenleg, 1985-től Mándity József Hercegszántóról. Bács-Kiskun megyéből számosan kerültek a Szövetség vezető testületébe is. Az I. kongresszuson választották elnöknek a bunyevác Pavle Vujić-ot Garáról. A III. kongresszuson pedig Joza Sabovljevet Hercegszántóról, majd Joso Kričkovičot, főtitkárnak pedig Andrija Hovan-t /1948-1952-ig/. Az V. Kongresszus bizalmából Csávolyról Mišo Mandić lett az elnök, akit a VII. kongresszus főtitkárnak vá-

lasztott /1973-1981/. Jelenleg 1983-tól a hercegszántói születésű Marin Mándić a főtitkár. Matija Šokcević Bajáról pedig a Narodne Novine c. hetilapfőszerkesztő helyettese a beindulástól kezdve. Megelőzően e helyen Alojzije Babić garai származású volt.

A nemzetiségi községeinkben a kommunális és kulturális ellátottság szintje meghaladja a megyei átlagot. Elmondhatjuk, hogy megyénk többnemzetiségű lakossága körében a harmonikus együttműködést, nemzetiségi ellentét nem zavarja.

Aktívan részt vesznek a közösségi életben, szocialista brigádmozgalomban, jelentős eredményeket érnek el a szocialista munkaversenyben. Szerencsére messzire jutottunk már Tóth Árpád "Lélektől lélekig" c. versének képeitől, amikor is az embereket több dolog választotta el egymástól, mint amennyi összekötötte. Messze voltak egymástól vagyoni helyzetük, nemzetiségük, vallásuk miatt. Több száz éve áll itt együtt a magyar, a bunyevác és a német nép több felől idetelepeült csoportja. Az együttélés időszakában és főleg a felszabadulástól számítva - függetlenül az etnikai hovatartozástól - olyan átalakulásnak vagyunk tanúi, amelyen soha még két történelmi korszak határában nem volt tapasztalható. A hazánkban élő nemzetiségi lakosság körében sajátos nemzetiségi tudat alakult ki. Ennek egyik legfőbb jellemzője, hogy a szülőföldre, a szocializmust építő Magyarországhoz ugyanolyan erősen ragaszkodnak, mint nyelvükhöz, hagyományaikhoz.

Nagy dolog - nagy kincs - ez a nemzeti-társadalmi egység, ahol a történelem vihara úgy összezilálta a népi, etnográfiai határokat. A történelem nagy tanulsága, hogy Közép-Európa népei csak együtt boldogulhatnak. Nem a viszály, az elnyomás,

az erőszakos beolvasztás teremtheti meg a nemzet egységét, az itt élő népek boldogulását, hanem az együttműködés, a kölcsönösen előnyös fejlődés. A magyar nép és minden közép-európai ország érdeke, hogy nemzetiségei teljes egyenjogúságban, szándékaik és szokásaik szerint éljenek, boldoguljanak.

II. Jegyzet

- /1/ A Bunjevačke i Šokačke Novine 1924-ben megjelent 3. számában Petres Iván a következőket írja: "Az ér-di, a tököli és az ercsi bunyevácok magukat rácoknak nevezik... Ugyanők, nyolcvan évvel ezelőtt magukra vonatkoztatva a bunyevác elnevezést használták..." /Idézi: MÁNDITY Marin: Mjesto Ivana Petreša u bunjevačkoj prozi c. tanulmányában. In: Prilozi kulturnoj i književnoj povijesti Srba i Hrvata u Madarskoj. Tankönyvkiadó, 1982. 172.p. ANTUNOVIĆ Ivan "Razprava..." c. művében a fenti három helységen kívül Bátya és Dusnok községeket is ide sorolja. A rác-horvátokat Bács-Kiskun és Pest megyében /Bátya, Dusnok, Ercsi, Érd és Tököl/ - főként katolikus vallásuk miatt - a horvát nemzet részének tekintik. Lásd bővebben: ŠAROSAC Djuro: Južni Slaveni u Madjarskoj. In: Etnografija Južnih Slavena u Madjarskoj. Tankönyvkiadó, 1977. 7-36.p.
- /2/ Magyar Statisztikai Zsebkönyv. 1948. 52.p.
- /3/ Észak-Bácska. Monográfia. Mezőgazdasági, 1972. 6.p.
- /4/ A sokacok 1897-ig mind katolikusok voltak, de az istentiszteletek magyarosítása miatt, sokan közülük áttértek a görögkeleti vallásra.
- /5/ UROSEVICS Danilo: A magyarországi délszlávok története. A HNOT-nak és a MDDSz-nek kiadványa. Bp. 1969. 10.p.
- /6/ VUJICSICS Tihamér: A magyarországi délszlávok zenei hagyományai. Tankönyvkiadó, 1978. 13.p.

- /7/ A nacionalista "előítélet elfogult nemzetképre, téves sztereotípiára támaszkodhat, és minden esetben elutasító, sőt ellenséges magatartást fejez ki az illető etnikummal /nemzettel vagy nemzetiséggel/ szemben. Jellemző reá az ... irracionalitás és szívésság. A nacionalista előítélet ferde tükreben a negatívan értékelt csoport minden tagja - egyéni tulajdonságaitól függetlenül - hasonszőrüvé válik egy merev, szabványszerű általánosítás szerint." /GÁLL Ernő: Nemzetiség, erkölcs, értelmiség. Szépirodalmi, 1978. 77-78.p./
- /8/ FÉNYES Elek: Magyar Országának, s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota a statisztikai és geographiai tekintetben. II. kötet. Bp. 1837; 37-39.p.
- /9/ "Van egy nemzetke honunk alföldén, mely bár eredetére szláv, s nyelve is rokon a többi szlávokéval; nemzeti jelleme, szokásai, külső testalkata, s viselete mégis annyira eltér testvéreitől; hogy arra ráismerni - kivévén a nyelvet - alig lehetne. S e nemzetnek s fiainak neve Bunyevác..."
/.../ "E nemzetnek hajdani lakhelye a Boszniát s Dalmátiát elválasztó Buna folyam partjai voltak, honnét neve is hihetőleg származik - bár némellyek buna /ráczul zavart, forradalmat s pártosságot jelentő/ szótul kívánják venni eredetét; okul adván pártoskodás miatti kiköltözésüket. Az idő, mellyben honunkba telepedtek, nem tudható - annyi bizonyos: e telepedésnek több ízben kellett történni."
/SZÁRICHS Jenő: A bunyevácok. Regélő Pesti Divatlap, 1842. október. 838.p./ A korabeli magyar sajtóban figyelemreméltó írás jelent meg BERKITY György tollából, "A Pest és Fejér megyei bunyevácok néprajzáról" címmel a Tudománytár 1839. évfolyamában. Mind Berkity, mind Szárics munkáját haszonnal forgatta J. ERDELJANOVIĆ is a bunyevácok eredetkérdését tárgyaló munkájában.

- /10/ BELLOSICS Bálint: Bács-Bodrog vármegye népe. Bunyevácok. I.k. Bp. 1909. 395-396.p.
- /11/ FRIDRIK Tamás: Bács-Bodrogh vármegye Népszerű Leirása. Szeged, 1878. 109.p.
- /12/ "A 'bunja'-t megtalálhatjuk a kontinentális Dalmácia egész területén... Ezek az építmények nagy ügyességgel kőből készültek. A köveket úgy helyezték egymásra, hogy a felső rétegek befelé szűküljenek, az építmény tetején kis nyílás található... Maga a 'bunja' kívülről kör, vagy tojás alakú. Annak ellenére, hogy kőből és kötőanyag használata nélkül készült, soha nem engedte át a vizet. A kunyhóba egy egyszerű ajtón keresztül lehetett bejutni, amelyet az építmény délnyugati oldalán találunk, tekintettel az esővel kísért viharok irányára." /PAVELIĆ, Rikard: Bunjevci. Zagreb 1973. 18.p./
- A "bunjevác" név eredetével kapcsolatban Ivan IVANIĆ a következőket írja: "...csak kettő alternatíva lehetséges: vagy a hercegovinai Buna folyóról, vagy a b u n i t i s e /-lázadni/ igéből vezethető le a név eredete..." /Bunjevci i Šokci, 1899./
- SÁRCSEVICS Ambrus a 'bunjevác' szó eredetét a 'buna'-ból /Aufstand=felkelés/ származtatja.
- Nikola RADOJČIĆ szerint a 'bunjevác' elnevezés eredetének keresésekor nem szabad a Buna folyóból kiindulni, mert "az egy nagyon kicsi folyócska, amelynek partján nem élhetett soha annyi ember, mint amennyien a bunjevácok voltak." Szerinte több köze van a 'bunja' főnévhez, ahogy a pásztorok kunyhóját nevezték. /Glasnik Historijskog Drustva, Novi Sad, 1930. III/3./
- /13/ Uj Magyar Lexikon. I.kötet. Akadémiai, 1960. 392.p.
- E szócikkben helytelen az a megállapítás is, hogy "tájszólásuk mellett a szerb irodalmi nyelvet használják." Ha el is fogadnánk az egységes szerb-horvát vagy horvát-szerb irodalmi nyelv, külön szerbre

és külön horvátra való bontását, akkor sem a szerb nyelvvel, hanem - már latinbetűs írásmódja miatt is -, a horváttal mutatna rokonságot. A bunyevácok a horvát etnikai csoporthoz tartozónak vallják magukat.

- /14/ IVIĆ, PAVLE: Naši dijalekti i istorija. Letopis Matice Srpske, 1958. március 227.p.
- /15/ Bunjevčev: Med Bunjevcima u Dalmaciji, Hrvatskom Primorju i u Lici. Subotička Danica, 1927; 117-122.p.
- /16/ ANTUNOVIĆ, Ivan: Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom. Bécs, 1882; 120-127.p.
- /17/ KUBATOV Anasztázia: A bácskai bunyevácokról. Szakdolgozat. Kézirat, Pécs, 1968. 4.p.
- /18/ MARGALITS Ede: Horvát Történelmi Repertórium. II. kötet. Bp., 1902; 661.p.
- /19/ PAVIĆ, Emerik: Ramus viridantis olivae in arcam militantis ecclesiae relatus. Buda, 1766. /Idézi: Pavelic i.m./
- /20/ Ugyancsak PAVIĆ "Ramus viridantis...". c. munkájában olvasható, hogy egy Jakov Tvrtkovcsanin nevezetű szerzetes 337 muzulmánt keresztelt át katolikussá. Ez is egyik magyarázata a bunyevácok és a sokácok között szép számmal található török eredetű neveknek.
- /21/ TRENCSENY Károly: A Bács-Bodrogh Vármegye Történelmi Társulat Évkönyve. Zombor, 1904. XX.évf. /3. füzet. 119-133.p.
- /22/ ANTUNOVIĆ, Ivan i.m.
- /23/ ANTUNOVIĆ, Ivan i.m.
- /24/ KUNTIĆ M., Alba: Počeci borbe za preporod Bačkih Bunjevaca. Beograd, 1969; 352. és 397.p.

- /25/ Idézi: VARGA Mihály: Fejezetek a Bács-Kiskun megye területén élő nemzetiségek történetéből. Kézirat. Kecskemét, 1978. 28.p.
- /26/ GALGÓCZY Károly: A telepítés kérdése Magyarországon. Bp., 1880, 40.p.
- /27/ Lásd: EVETOVICS: Képek Baja város múltjából. 9.p.
- /28/ Idézi: BELLOSICS Bálint a bunyevácokról szóló részben. In: Borovszky i.m. 292.p.
- /29/ Lásd: Magyarország története 1526-1686. III. kötet. Főszerkesztő: Pach Zsigmond Pál. Akadémiai, 1985. Tájak és népek. 1440-1444.p.
- /30/ Idézi: BELLOSICS Bálint a bunyevácokról szóló részben. In: Borovszky i.m. 292.p.
- /31/ Lásd: Magyarország története 1790-1848. V. kötet. Főszerkesztő: Mérei Gyula. Akadémiai, 1980. Társadalmi tagozódás, nemzetiségi és vallási megoszlás. 435-440.p.
- /32/ Lásd: Magyarország története 1848-1890. VI. kötet. Főszerkesztő: Kovács Endre. Akadémiai, 1979. A lakosság etnikai és vallási megoszlása. 1148-1164.p.
- /33/ "A régebbi idők bunyevác földesurai, a Latinovicsok, Vojnichok, Piloszánovicsok, Parcseticsok annyira megmagyarosodtak, hogy leszármazóik még a nyelvüket is elfelejtették s csupán a nevük enged következtetni származásukra."
/KEMÉNY Simon: Csonka-Bácska Tükre. Beniczky-Nyomdája, 1931; 80.p./
Lásd még: M.MANDIĆ: Bunjevačko plemstvo. Subotička Danica, 1927; 45-48.p. A történelmi Bácska félszáz bunyevác családját bemutató leírás tartalmazza a nemesi cím felvételének évszámát is.
- /34/ PEKIĆ, Petar: Povijest Hrvata u Vujvodini. Od najstrarijih vremena do 1929. godine. Zagreb, 1930; 7.p. alapján. A nevek ábécé-rendbe szedve.

- /35/ MANDIĆ, Mišo: Iz osamstoljetne kronike Čavolja. Tankönyvkiadó, 1984; 219.p. alapján.
Mándics Mihály: Fejezetek Csávoly község krónikájából 1944-1964. Zrinyi, 1969; 35-40.p.
- /36/ Iz naše prošlosti - Multúnból. Tanulmányok. Szerkesztők: Mándics Mihály-Mándity Marin. Tankönyvkiadó, 1979; 53-90.p.
- /37/ Bács-Bodrog vármegye alispánja 408/1945. és a főispán 6240/1945.sz. irata. - Bács-Kiskun megyei Levéltár /Továbbiakban: BKmL./
- /38/ KÓVÁGÓ László: A nemzetiségi kérdés a Magyar Népköztársaságban. Tanulmányvázlat. In: Nemzetiségi kérdés-Nemzetiségi Politika. Szerk.: Csatári Dániel. Kossuth, 1968; 9-57.p.
- /39/ FEHÉR Mária: A Bács-Bodrog megyei délszlávok alsó fokú oktatásának történetéhez 1945-1948. In: Bács-Kiskun megye múltjából. V. Oktatás-nevelés. Szerk.: Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét, 1983; 537-574.p.
- /40/ MANDIĆ, Mišo: Iz naše prošlosti. I. kötet. Tankönyvkiadó, 1979; 129-186.p. Poglavlja uz kroniku DSJS-a.
/Fejezetek az MDDSz krónikájához/
A szerző időrendi áttekintése az 1945 és 1975 közötti periódusra terjed ki.
- /41/ Bács-Bodrog vármegye alispánja 2700/1945.sz. irat. - BKmL.
- /42/ Uo.
- /43/ LASTIĆ, S. Ljubomir: Iz naše prošlosti 2. Demokratski Savez Južnih Slavena u Mađarskoj u periodu od oslobođenja do godine preokreta 1945-1948. Tankönyvkiadó, 1980; 195-198.p.
- /44/ Iz naše prošlosti 1. Tankönyvkiadó, 1979; 91-128.p.
- /45/ KÓVÁGÓ László: A magyar kommunisták és a nemzetiségi kérdés 1918-1948. Kossuth, 1985; 341.p.
- /46/ A Magyar Népköztársaság Alkotmánya. 49.§.

III. A MAGYARORSZÁGI BUNYEVÁC IRODALOM

A kezdetektől a felszabadulásig

A bunyevácoknak nincsen gazdag irodalmuk. Az írástudás a szűk értelmiségi rétegre korlátozódott, melynek tagjai azonban gyorsan asszimilálódtak. A kezdeti próbálkozások az egyház szolgálatában lévő papok /ferencesek/ nevéhez fűződnek.

Az első bunyevác származású írók már a XVII.sz. végén jelentkeztek. A bunyevác irodalom szárnybontása, megteremtése Mihajló RADNÍĆ /1636-1703/ tudományban jeleskedő kitűnő szónok tanár - később teológus - ferences nevéhez fűződik. Vannak, akik személyének tulajdonítják az utolsó nagy áttelepítés szervezését is. Hisz Boszniából ideszármazott szülők gyermeke, aki már Kalocsán született, mint az új hazába költözötték első generációjához tartozó tagja. 1683-ban Rómában horvát nyelven könyvet tett közzé. Még másik három műve is megjelent. Az ő tevékenységétől Antunović fellépéséig terjedő szakaszt tekintjük a bunyevác irodalom első korszakának. A XVII-XVIII.sz. bunyevác írói egy kivételével mind ferencesek. Ehhez hozzátehetjük, hogy a XVIII.sz.-ban egész Magyarország kultúrája az 1780-as évek nagy fordulatáig döntően egyházi jellegű volt. Műveik egyházi és népköltészeti jellegűek. Latinul és bunyevácul irnak. Nyelvüket a népnyelvhez

közelítik, amely tele van tájszavakkal, turizmusokkal és germanizmusokkal. Különösen a korszak vége felé jelentkezett a tudatos nép felé fordulás, amely azután a felvilágosodásba torkollott.

A népnyelvet az irodalomba a budai Lovro BRACULJEVIĆ /1684-1738/ a filozófiai és a teológiai professzora vezette be. Továbbra sem a teljesség igényével Antun BAČIĆ, Antun Josip KNEŽEVIĆ kalocsai kanonokok, leginkább fordítással foglalkoztak olasz, spanyol, latin, német nyelvből. Petar LIPOČEVIĆ pedig 1783-ban Baján halt meg, aki 1779 bunjevác nyelven ott adta ki "Pjesmarica bunjevačkih narodnih pisama". /Bunjevác népdalok daloskönyve/ Ismertek még Ivan AMBROZOVIĆ, Luka KARAGIĆ imakönyveikről /1681-1753/ és Luka ČILIĆ Bajáról, aki 1731-1733-ig az ortodox /katolikus/ hitre térített százhetven személyt a luteránus és a kálvinista szektából. Eme korszak legtermékenyebb költője, írója és tudósa a szintén budai Mirko PAVIĆ /1696-1780/. Baján is tanított. Több mint 20 művet írt, nagy részét "illir" nyelven. 1754 és 1780 között ő szerkesztette Budán a "Kalendar ilirski"-t /Illir kalendárium/.

A XVIII.sz. végi bunjevác irodalom legnagyobb alakja Grga PEŠTALIĆ /1755-1809/, a bajai gimnázium kitűnően képzett tanára és gvardián, a filozófia doktora. Az első bunjevác, aki az új hazában doktorált 1779-ben Budán. Filozófiával, teológiával és szépirodalommal foglalkozott. Nemcsak egyházi jellegű műveket írt. Pl.: Utishenje... illir nemzetiség javára. Neve első művével vált ismertté, mellyel nagy népszerűsége tett szert - a "Dostojna plemenite Bačke starih uspomena" /"A nemes Bácska méltó régi emlékeihez"/1790 Kalo-

csa/ c. poémájával. Ezt a magyar koronának az 1790. novemberében Pozsonyba, a koronázásra történt ünnepélyes hazahozatalakor felállított bunyevác bandérium tiszteletére írta. Népszerűségét bizonyítja, hogy művének ötödik kiadása még 1929-ben is megjelent. Történeti és nyelvi értéke igen nagy. Vaskúti születésű és Baján halt meg. 1784-ben Baján légghajót konstruált, a próbarepülést a ferences rendház története is rögzíti. E korszakban jelentős történetíró még Grga ČEVAPOVIĆ is.

A következő második szakasz már a felvilágosodás. A bunyevácoknál a nemzeti öntudat kibontakozása a magyarosítás elleni harccal fonódik össze. A kiegyezéskor Magyarország lakosságának csak 46 %-a volt magyar anyanyelvű. Egyenként viszont egyetlen nemzetiségi kisebbség létszáma sem érte el az össznépesség 20 %-át. A magyar politika erői az adott rendszer keretei között nem találták meg az utat az együtt élő népekkel való megegyezésre. A felvilágosodás a horvátokhoz és szerbekhez képest nagy késéssel 1866-ban papi vezetéssel indult meg Peštalio "Dostojna plemenite Bačke"... c. művének újrakiadásával és Antunović munkássága alatt bomlott ki. 1867-től az Osztrák Magyar Monarchia ideje alatt mindig nagyobb volt a nyomás az anyanyelv használata ellen. 1897-től már csak a magyar nyelv volt az elfogadott. A mozgalom a bunyevác életforma, a nyelv és a nemzetiség megőrzéséért szállt síkra a megerősödő magyarosítási törekvésekkel szemben.

Ezuttal említtem meg, hogy egykor szép számban éltek Baján szerbek is míg ma alig van már néhány család. Náluk az összetartozás tudata és az irodalmi nyelv ismerete és használata

a legerősebb volt. A trianoni békekötéseket követően többségük visszatelepült Jugoszláviába - elsősorban a legöntudatosabb értelmiség, a polgárság.

Nevezetesebb bajai születésű volt Bogoboj ATANACKOVIĆ /1826-1858/ ügyvéd és író. Novellákat és egy regényt írt. /"Dva idola"- A két bálvány/ Almanachját Bp-en és Szabadkán jelentette meg. /"Knjiga za dobre czeli" - Jó céloknak szánt könyv./ Földi maradványait a szerb temető felszámolása után 1983-ban a bajai szerb templom kertjében helyezték el.

Joakim VUJIĆ /1772-1847/ Pedagógusként, tankönyvíróként kezdte pályáját, majd szintársulatot szervezett, maga is írt, a szerb színjátszás atyjá-nak nevét vivta ki. Belgrádban halt meg.

A nemzetiségek mozgalmi nagyjából egyidősek a kapitalizmus kibontakozásával, mely a szélesebb körű iskolázást is bevezette. Ennek eredményeként az írni-olvasni megtanuló tömegek egyre inkább látták nyelvük, kultúrájuk elnyomását. Ekkor indultak meg Európa-szerte a nemzetiségek mozgalmi, melyek az anyanyelven történő oktatást, ujságokat, könyvkiadást követeltek. Megindult a néprajzi kutatás, mely különösen a népköltészet, népzene területén ért el kimagasló eredményeket. Ezek a mozgalmak természetesen nem voltak mentesek különböző nacionalista törekvésektől, melyek sok esetben összeütköztek az állam hivatalos, ugyancsak nacionalista talajból táplálkozó elgondolásaival.

Az első magyarországi bunyevác kalendár és hetilap megjelenése¹

"A nemzeti kisebbségek elnyomatását emelte törvényre az 1868. évi nemzetiségi törvény"... Magyarországon is teljes mértékben érvényesnek bizonyult Marx felismerése: "Az a nép, amely egy másik népet elnyom, saját láncait kovácsolja." Következménye, hogy Ambrozija ŠARČEVIĆ /1820-1899/ segítségével a bunyevácok kulturális és nemzeti újjászületését és egyenjogúságát tűzte ki célul Ivan ANTUNOVIĆ. Elhatározták, hogy a bunyevácok és sokácok számára, akiknek eddig nem voltak anyanyelvükön írott könyveik, sem ujságaik - lapot fognak kiadni céljaik érdekében. Ebben az időszakban ez nem volt könnyű dolog, amikor a hatóságok nemcsak a szerkesztőt, hanem a lap előfizetőinek lépéseit is figyelemmel kísérték.

Šarčević elsőként szerkesztette és adta ki 1870-ben a "Bunjevačko - šokački kalendar"-t. /Bunyevác és sokác naptár/ Megalkotta az első bunyevác - magyar szótárt. /"Ričnik magjarsko-bunjevački."/1895/ Ügyvédi munkája mellett számos cikket és tanulmányt írt és fordított. Magyar nyelven írta meg: "A Bunyevác program. A nemzetiségi kérdés Magyarországon szerb szempontból. Elemi népiskolai magyar-bunyevác-sokác szótár." Ujságot szerkesztett és kulturális felvilágosító munkát végzett. Jelentős kultúrpolitikusa volt saját nemzetiségének. Az akkori magyar parlamentben csak egyedül MOCSÁRY Lajos /1826-1916/ a nemzetiségi béke "fehér hollója" látott tisztán a nemzetiségi kérdésben.

Ezt ismerte fel 1886-ban Šarčević és "Nyílt levélben" /ez műfaja volt/ megjelentetésével Mocsáry pártfogásába ajánlotta a magyarországi bunyevácokat. Erről tanulmányt írt Kemény G. Gábor és Mándity Marin. /Iz naše prošlosti c.. műben Bp.1973. 39-50.p./ Mocsáry Lajosról emlékkönyv is /születésének 150. évfordulójára/ jelent meg az ELTE Bölcsészettudományi Kar gondozásában. Tankönyvkiadó, Bp. 1979.

"Mocsáryval foglalkozó történészek úgy vélték, hogy beszédei, írásai, igazságai, küzdelmei, megpróbáltatásai: az életműve mit sem veszített jelentőségéből és időszerűségéből."

A bunyevác irodalom új szakasza mindenképpen kora kimagasló alakjához Ivan ANTUNOVIĆ a bunyevác püspök és író nevéhez fűződik. 1815-ben Kunbaján módos családban született, apja József korán elhunyt és így Manda PETRIĆ csávolyi születésű édesanyja nevelte. "Gyermekkorában még édesanyjától tanulta szeretni, ápolni anyanyelvét - Az anya nevelése a családi fészek, legmélyebb nyomot hagy az emberben".

Nagybátyja Albert Antunović később megyei alispán segítségével volt az özvegynek gyermekei taníttatásában. Antunović 1876-ban lett kalocsai püspök, ahol 1888-ban halt meg. Hivatalba lépése után sokat tett a megye és népének s - benne a - bunyevácok és sokárok - felvirágoztatásáért. A bácskai bunyevácok kulturális mozgalmának élére állt.

Hivatásának megfelelően és elődeihez híven művei fele egyházi témájú. Írt egy élvezetes útleírást, történelmi regényt, képeskönyvet és elsőként megírta saját népe a bunyevácok történetét. Magyar nyelven is sokat publikált. Pl. Kalocsai fény- és árnyékképek. Kéziratban is sok műve maradt fenn. Pl.: A Latinovics és Rudics család története.

Több nyelven beszél, sokat utazik, így 1869-ben Torinóban meglátogatta Kossuth Lajost. Jelentős az ujságírói munkássága is. 1870-ben kiadója és szerkesztője az első magyar-oroszai bunjevác és sokác hetilapnak a "Bunjevačke i šokačke novine /Bunjevác és sokác ujság/ és irodalmi mellékletének "Vila"/Tündér/-nak. Ingyen terjesztette az ujságot. A lap két vezéregyéniségének Antunovićnak és Modrašićnak személyisége biztosította a realitást. Az ujság lojális a kormánnyal, hogy ebből a pozícióból legalább a kirívó törvénytelenések ellen tiltakozhasson. Az állandó zaklatás és a felettes szervek-Trefort Ágoston kultúrminiszter és Haynald Lajos érsek - nyomására Antunović kénytelen volt lapját 1872 decemberében megszüntetni. Legjelentősebb műve a "Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom."

/Tanulmány a Duna és Tisza menti bunjevácokról és sokácokról. 1882. Bécs./ Ma is az egyik legismertebb és legjobb mű a bunjevácokról. Könyvét három részre osztja a szerző. Az első részben a délszlávok, a bunjevácok és sokácok történetéről ír. A második részben vizsgálja a bunjevácok és sokácok viszonyát a többi szláv néphez, továbbá foglalkozik elnevezésük eredetével, magyarországi életükkel. Az utolsó részben a bunjevácok, sokácok, szerbek testvériségéről, az összefogás szükségességéről, a nemzetiségek egyenjoguságáról értekezik. Ami a mű történeti részét illeti ugyanazokat a kifogásokat támaszthatjuk vele szemben, mint a történeti áttekintésünkben felhasznált szerzőkkel szemben. A néprajzi adatok figyelmet érdemelnek.

Antunovićig az irodalom az egyház és a népköltészet hatása

d. 1.

U Kaláci 1870. Oszuj 19.

d. 1.

Az első magyarországi bunyevác és sokác
hetilap címlapja 1870-ből /Kalocsa/.

alatt formálódott. Éppen Antunovićnál és követőinél jelentkezik az az igény, hogy az írók, költők még közelebb kerüljenek a néphez. Maga Antunović is erre szólítja fel munkatársait a Bunjevačke i šokačke novine első évfolyamának 10. számának szerkesztői üzeneteiben.

Népe művelődését - természetesen vallásos szellemben - a legfontosabbnak tartotta. Hitt abban, hogy a felvilágosítás a népet elesettségéből felemeli, felrázza. Ezért írt anyanyelvén, egyházi és világi műveket. Mind az egyházi, mind a világi könyvekben, de az újságcikkekben is mindig tanít, oktat, művel. A kalocsai Érseki Tanítóképző Intézetben több mint kettőszáz szegény bunjevac, sokác, magyar és német tanulót iskoláztatott saját költségén. Antunović a bunjevac nyelv reformjával is foglalkozott. Vuk KARADŽIĆ és Ljudevit GÁJ példája nyomán bevezette a bunjevac fonetikus nyelvtant. A "horvát testvérekkel" való irodalmi egység érdekében pedig néhány művet "ije"-ző nyelvváltozatban írt. Kisérlete sikertelen volt.

Követői is kísérleteztek a helyesírás véglegesítésével. Kezdeményezéseit átvették munkatársai, volt tanítványai és az ő utána következő író- és költőnemzedék. Példaképpé vált. Antunović a szó nemes értelmében igazi népművelő volt, akinek munkássága kezdetét jelenti a bunjevacok nemzetiségi, irodalmi és nyelvi újjászületésének.²

A korszak Magyarországnak égetően fontos, Kossuth és Deák szerint egyaránt rég megkésett polgári reformja, az egyház és az állam szétválasztásának kérdésében Antunović véleményét osztályhelyzete befolyásolja. Ez a polgári fejlődés szempontjából retrográd állásfoglalásnak minősül. Ha az

első bunyevác lap tevékenységét mérlegeljük, nem szorítkozhatunk nyílt, vagy közvetett politikai tevékenységének vizsgálatára, hiszen nemcsak politikai lapról van szó.

Kultúrális és ismeretterjesztő tevékenységével Antunović népművelő missziót teljesített. Az utókorra pedig értékes és feldolgozására váró kultúrtörténeti és néprajzi adatokat hagyományozott.

A bunyevác irodalom új szakaszának követői

Kitüzött témánkhoz visszatérve ezuttal akikről szólnunk csak vázlatosan, utalással áll módunkban a címben szereplő témában véleményt nyilvánítani egészen Ivan Petrešig. Rajtuk kívül még mások is vannak. Nincs arra terünk, hogy mindegyikük munkásságát részletesen ismertessük.

Antunović tanítványai, követői nem nyugodtak bele abba, hogy a bunyevácok lap nélkül maradjanak. Ezért a "Vila"-t, amely eddig az újság mellékleteként jelent meg, már 1873-ban újból megindítják, de már önálló lapként, hasonló céllal és tartalommal. Ezt is hamar betiltották 1875-ben. Az újság, mint mindig alkalom volt az írói tehetségek felkutatására. Ezek oldalán kezdtek többek közt szárnyaikat bontogatni Blaž MODROŠIĆ - szerkesztőtársa is - /1839-1900/ Stjepan GRGIĆ - KRUNOSLAV /1836-1914/. Ez utóbbi támogatásával a "Vila" újból megjelent Baján /ill. Bajaszentistván székhellyel/ - mely Suboticával - Szabadkával együtt a bunyevátság központjának számított, - sajnos csak rövid időre 1876 augusztusáig. Antunović haláláig negyedévenként száz forinttal járult hozzá a volt tanítványa Mijo MANDIĆ /1857-1945/ katymári

tanító által Katymáron szerkesztett és Baján kiadott "Neven" megjelenéséhez, mely 1884-1914-ig jelent meg. Ez a 30 év sokat jelentett a nemzetiségi öntudat fenntartásában.

Mandić elsőként írta meg a bunyevác-sokác elemi iskolai tankönyveket, tanfelügyelő és népmeséket gyűjt. Tevékenységéről bővebben olvashatunk a "Narodni Kalendar" 1975. évi 63. oldalán. "A magyar közalkalmazottak almanachja" 1942. Bp. kiadott 260. old. többek közt olvashatjuk róla: A bunyevácok között vezető szerepe volt. A szerbéra alatt /régi Jugoszlávia/ sokat tett a magyar tanítók érdekében: Antunović segítette a Karlo MILADINOVIC szerkesztette ujságokat is pl. "Subotički glasnik" /Szabadkai Híradó/ kiadását. Ivan MIHALOVIC /1820-1877/ a bajai származású tanítóképzős tanár tankönyvírással, az első bunyevác nyelvtanítással /"Početnica", Školski razgovor"/ és elsőként Petőfi műveinek bunyevác és sokác nyelvre való fordításaival tette magát emlékeztessé.

Josip Jukić MANIC /1841-1881/ költő és Andrija IVANIC /1888-1930/ ugyancsak Petőfi verseket is fordítanak. Paja KUJUNDŽIC pedig a "Subotička Danica" kalendar szerkesztésével tünt ki 1884-1914-ig. Blaško RAJIC /1878-1951/ ismert szerkesztő, népdal- és mesegyűjtő. Jó elbeszélő. A népköltészetet külön műfajba csoportosítja és elemzi. Pl. Svatovske, kraljičke stb...

Nikola KUJUNDŽIC legismertebb költeménye a "Na veliko prelo 1879", melyet Stipan MUKIC meg is zenésített. Sokan még ma is helytelenül a bunyevácok "himnuszának" mondják, mivel a "prelo"-kat általában ezzel a dallal "Kolo igra..." kezdik.

/L. 12.sz. melléklet/ Igaz a dal népszerűségét bizonyítja az a tény is, hogy egyéb társas vagy családi összejöveteleken sem

1. Broj.

U Baji, 15. Sienja 1884.

1. God.

Pridplata:

Na svu godinu 1 fit.
Na pol godine 50 kr.**NEVEN**Novci i rukopisi se
šaljü uredniku

zabavni i poučni misloalk.

u K a t y m á r.

Izlazi u mjescu jedared.

Cina oglasbe:

za jedan red sitne
redak plati se 10 kr.
za tri redaka 30 kr.
oglas plati se po
red. Oglasivači pla-
ma uredništvu
Stroitz i Kischel dir
u B a j i.

Jedan brojvridi 15 kr.

M. M a n d i c.

Rukopisi se nevracaју

Poziv na pridplatu „Nevena.“

Narodu i domovini svojoj, bilo to ma na kakav do-
bar način služiti, ne samo da je lipo, korisno i potrebi-
to nego je to i sveta dužnost svakoga rodoljuba i do-
moljuba. Nikada nam nije slobodno svoj rad u to ime
zaustezati, jer je tobože slab i neznatan. Ne! Svaka i ne-
sitna mrvica, u korist sveolće naobrazbe doprinčena, ni-
ri i pritože. A nam krišćanima i naša sveta vira zapovi-
da ~~ne~~ učimo i upućivamo.

Uvik je bilo, a i ostati će, jedno najznamenitije i
najpriličnije orudje, sridstvo izobraženja — književnost.
Ovo je u nikom smislu duša, život naroda. Puk, koj je
rad, da u jesap dodje, da napriduje, da ga valoviti talasi
napridka nepetope u vječnu nezaboravnost, mora imati
svoju knjigu.

Jedna lipa grana književnosti jest: novinarstvo. Ako
ima orudja, sridstva s kojim se najuspješije krči put sve-
občoj neobrazbi, napridku i sriči, onda je to bezdvojbeno
— novinstvo. Jer ovdj se, na korist i poukou naroda,
čitko protresaju, kore il slave učki i u obće društveni
običaji i poslovi, i ovo zastupa narod.

Koristna i nužna, al i težka i ohola stvar.

Javno poučavajuć, govornik — al uvik — na sveob-
će zadovoljstvo, mučna zadaća, gotovo nemoguć posao.
Jedna, možebit krivo tumačena izreka, jedna, valjda ne-
pribično upotribljena rečenica, jedno u nevinosti izjavljeno
osvrločenje, jedna pusta rič — i propadesmo. Sve naše

A NEVEN című lap első oldala 1884-ből.

/Baja/

kerül feledésbe. Nem egyszer tűzi műsorra a jugoszláv tv és rádió sem. Ott is népszerű, mint legújabbán nálunk is a "Hej bunyevci na severu Bačke" c. dal. /Hej bunyevácok Felső-Bácskában/.

A "bunyevácok és Bácska történésze" néven ismert a Bácsalmáson született Ivan EVETOVIĆ 1860-1923 akit a magyar országgyűlésbe 1912-ben választottak be. A régi Jugoszláviában pedig a bunyevác és sokac oldal vezetőjeként azok képviselőiben szintén tagja volt a jugoszláv parlamentnek is. Bács-Bodrog Irodalmi Társaság választmányi tagja. Legjobb munkáit magyar nyelven írta és jelentette meg. Munkái: Bács vármegye múltja, a bunyevácok és sokacok történetéből; Képek Baja város múltjából. Több egyháztörténeti értekezést írt a Kath. Szemlében. Költeményeket fordított francia, német, olasz, spanyol, angol költőktől.

A "legnagyobb és legjobb" bunyevác költő - Anta - EVETOVIĆ - MIROLJUB /1862-1921/ Iván testvéréhez hasonlóan pap volt - előzőleg ferencrendi szerzetes -, aki előkelő helyet, elismerést szerzett a horvát irodalomban munkásságán keresztül. Lirai költeményei a szülőföld szeretetéről szóltak. Néhányat belőlük meg is zenésítettek. A bunyevácok között a legnépszerűbb még ma is éneklik a "Jorgovane, jorgovane..." mely önálló válogatású "SRETNI I NUJNI ČASI" /Öröm és bánat órái/ című verseskötetében jelent meg /1908/. Petőfitől is fordított.

A bunyevác öntudatos értelmiségiek közül sokan vállalták íásaikkal is a népük és anyanyelvi kultúrájuk iránt a harcot, áldozatot is, ha kellett pl. Petar PEKIĆ /1896-1965/ dr. Matija EVETOVIĆ /1894-1972/ 600 old. terjedelmű kézírata /"Kulturna

Povijest Bunjevaca, Šokaca"/ tudományos értékű. Antun KARAGIĆ, /1914-1966/ aki bizonyos mértékben a színművek írásával Petres követőjeként is tekinthető.

A nagyon korán írni kezdő gazdálkodó az észak-bácskai bunyevácok életét mutatja be színjátékaiban. Hisz Karagity szintén e területen élt. Gara községben. A 20-as és 30-as évek hangulatát adja vissza. Szindarabjai közül említésre méltóak: Katica, Rastatkinja, Šepa, Svijest és a Gospodjica Zorka.

A tárgyalt történeti folyamatokat tükrözi az alábbi hősköltemény is, amelynek eredeti szövegét és magyar fordítását is közöljük:

Stogodisnji gatalac
/ulomak/

"Čujte braćo, šta će vrač vam reći
Ko me sluša i znanja će steći.
Starovinske knjige kad sam štio
što sam našo, to sam biližio.
Bunjevački rod je vrlo stari,
Još kada je bižo prid Tatari,
Sklonio s u zemlju primorsku
Od starine zvanu dalmatinsku,
Pa nastani i susedne zemlje,
Neretvu i to slavni Zahumlje.
Dob'o je red i na Dalmaciju,
Mletackoga lava tad'domaju.
Stade narod otuda bižati
I u zemlju ličku se seliti.
Al' narodno pridanje je bilo
Da se nekad sa ravne selilo,
I da bunjevačka kuća svaka,
Kraj Dunava imade rodaka.
Zato mnogi priko zemlje Like,
Priko Bosne, pa i Save rike

Tad pridoše semlju Slavoniju,
 I nastane didova domaju.
 Tu Bunjevci stiču lipu slavu,
 Proti Turka dileći megdanu.
 To svidoče rodovi Prčića
 Što postanu prvi od plemića
 Hiljad'petsto šezdeset i prve
 Mi imamo Prčića plemiće.
 A kasnije imamo ih više
 Što sa Turci ljuti bojak biše.
 A kad zvizda Turčinu potamni,
 I Bunjevac se bitke okani.
 Vrime drugo počima vladati,
 Valjalo je sijati, orati.
 Pa i danas Bunjevci to rade
 Oru, siju, kopaju is sade.
 Ništ'ne mare za tu staru slavu,
 Bunjevcima to nije za hvalu.
 Jer da više mi čitamo knjige
 Ne bi mnogi odbacili ime
 Bunjevačko slavno od starine,
 Povist voli, dičimo se s njime,
 Jer mi smo uvijek Bunjevci bili,
 Tim imenom gordo se dičili.
 Pa i sada triba da se znade
 Da Bunjevac dušu ne izdade.
 Kako nas je Antunović učio,
 Svomu rodu zavrit ostavio.
 Da čuvamo bunjevačko ime
 Dok ne dođe lipše, bolje vrime,
 Kad Slaveni svi zajedno budu
 I "Slavenskim" imenom nazovu."

Százéves jövődömondó
/részlet/

"Halljátok testvéreim mit mond a jós nektek.

Aki hallgat engem tudásra is szert tesz.

Ódon könyveket olvasva, amit találtam bennük, feljegyeztem. A bunyevác nemzetség igen-igen régi, még amikor a tatárok elől menekült, meghuzódott a tenger melléki országban, amelyet ősidők óta Dalmátországnak neveznek, és letelepedett a szomszédos országokban is a Neretva vidéken és a dicső Zahumljében.

Sorra került Dalmácia is, amely akkor a Velencei országnak hona volt. Elkezdett a nép onnét menekülni és a Likai földre költözni. De élt a népi hagyomány, hogy valamikor sikságról vándorolt, és hogy minden bunyevác háznak rokonai vannak a Duna mellett. És ezért akkor sokan a Likai földön át, Bosznián és a Száva folyón át, keresztül-menvén Szlavonországon, letelepedtek az ősök honában. Itt a bunyevácok szép hirnévre tettek szert harcolva a törökök ellen. Ezt tanusítják a Prčićek nemzetségei, akik elsők lettek a nemesek közül.

1561-ben a Prčićek már nemeseink. Később aztán többen lettek, akik a törökkel kemény harcot vívtak. Amikor pedig a törökök csillaga elhomályosult, a bunyevác is felhagyott a harccal. Más korszak köszöntött be, vetni és szántani kellett. És a bunyevácok ma is ezt teszi, szántanak, vetnek, kapálnak és ültetnek. Semmit sem törődnek azzal a régi dicsőséggel. Ez nem szolgál dicséretére a bunyevácoknak. Mert ha mi többet olvasnánk könyveket, nem dobnánk el sokan az ősi dicsőségű bunyevác nevet. A történelem mondja, hogy büszkélkedjünk vele, mert mi mindig bunyevácok voltunk, ezzel a névvel büszkén dicsekedtünk. És most is tudni kell azt, hogy a bunyevác nem adta ki a lelkét. Ahogyan Antunović tanított beennünket végrendeletül hagyva nemzetségének,

hogy őrizzük a bunyevác nevet míg nem jön el egy szebb, jobb kor, amikor a szlávok valamennyien együtt lesznek és "szláv" névvel fogják nevezni magukat."³

Természetes és érthető, hogy a korabeli viszonyok között a nyelvi környezetüktől elszakadt bunyevácok éppúgy ébren tartják származásuk hagyományait, mintahogy etnikai-nyelvi fentmaradásuk biztosítékát a szláv közösség gondolatában vélik felfedezni.

A Gatalacban /Jövendőmondó/ megjelent epikai költemény idézett töredékeinek utolsó sorai ritka bizonyító példája annak, hogy a szláv kölcsönösség gondolata eljutott a magyarországi horvátok, bunyevác etnikai csoportjáig. Arató Endre akadémikus szerint: "A szláv kölcsönösség gyakorlati megvalósítását éppúgy, mint a gondolatot magát, alapjában pozitív jelenségnek foghatjuk fel.

A nyelvi-kultúrális jellegű együttműködés - mint valamennyi szláv nyelvi-kultúrális mozgalom - általában előremutató jelenség volt. Különösen annak foghatjuk fel a demokratikus haladó orosz és lengyel kultúra hatását a magyarországi szlávok körében, s azokat a személyi kapcsolatokat, amelyek a magyarországi szláv mozgalmak vezetői és a demokratikus orosz és lengyel kultúra képviselői között szövődtek.

A szláv kölcsönösség nacionalista vonása pedig abban jutott kifejezésre, hogy a kapcsolatok kiépítésében az ausztriai és a magyarországi szlávok nem törekedtek arra, hogy csak a testvéri szláv népek haladó köreivel működjenek együtt, számukra csak az volt a fontos, hogy a kapcsolat szlávok között jöjjön létre." 278-279. old.

Tehát látszik, hogy a szlávok együttműködése a nemzeti öntudat erősítésének általánosan előremutató vonásán kívül pozitív és negatív összetevőkből állt." 279. old.

A szláv kölcsönösség jegyében létrejött kapcsolatok vagy azok óhaja a bunyevácok esetében - abban az időben - elsősorban a haladást szolgálták és a magyarosító törekvésekkel kétségtelenül az egyes nemzeti mozgalmak erősödését segítették elő, s az elnyomással szemben a védekezés egy nem lebecsülendő formáját jelentették." 279-280. old.

Ismerve a bunyevác újjászületési mozgalmat, valamint vezetőinek nézeteit az utolsó mondat túl általános megfogalmazása nem tekinthető a reakciós pánszláv gondolat megtestesítésének, mert semmi bizonyítékunk nincs arról, hogy a cári Oroszország irányában bárminemű illuziókat tápláltak volna, vagy hogy a cári reakciós politika szolgálatába álltak volna. Ilyen értelemben osztanunk kell Arató Endre nézetét, hogy "a nem pravoszláv szlávoknál a vallási különbség, ha nem is nagymértékben, de akadályozta a politikai jellegű ruszofil irányzat elterjedését," /250. old./ különösen a tárgyalt esetben.

Ez a megfogalmazás inkább a realitások előli menekülés romantikus vonásait mutatja.

Azon olvasók számára, akik részletesebben kívánnak ezzel a problémakörrel megismerkedni marxista alapállásból melegen ajánljuk Arató Endre: A nemzetiségi kérdés története Magyarországon 1790-1840. című munkájának I. kötetét annak is 7. és 8. fejezetét ahonnan idézeteinket vettük /Akadémiai Kiadó, 1960./.

Ma amikor a Magyarország éppugy mint a környező szláv népek a szocializmus építésének útjára léptek a kölcsönös kap-

csolatok és a szocializmus első országának kiépített és fejlesztett együttműködés a szocializmus erősítésének és továbbfejlesztésének zálogát jelenti az egyenjogúság és egymás javainak és eredményeinek tiszteletbentartása alapján.⁴

A két világháború közötti időszak

A két világháború közötti nemzetiségi élet terén az ismert történelmi és politikai okok következtében bizonyos foku pangás volt a jellemző, de ebben az időszakban a megyénkben is akadtak olyanok, akik a bunyevácok kultúrájának különböző fontosnak vélt kérdéseivel foglalkoztak. Ivan PETREŠ munkájára gondolunk elsősorban, a bunyevácok ezen időszakban való legnagyobb patrónusára, aki ezért egyéni karrierjéről is lemondott. Sikerei igaz már az I. világháborút megelőzően is ismertek voltak már, de életművének kiteljesedése a két világháború közötti időszakra esett.⁵

Antunović tanítványai és követői közül a közéletben, közművelődésben, irodalmi vonatkozásban egyaránt Ivan PETREŠ költő és író /1876-1937/ tekinthető még jelentős, méltó utódnak. Különösen az olvasókörök megalakításaival és szindarabjaival került nagyon közel népéhez. Ez az időszak szinte a második világháborúig tartott, mellyel le is zárult a magyarországi bunyevác irodalom úgynevezett negyedik szakasza. A katymári szegény paraszti családból származó fiú Baján, Kalocsán a Főgimnáziumot kitűnő eredménnyel végezte majd a Budapesti "Pázmány Péter" Királyi Magyar Tudomány - Egyetem Hittudományi Karán folytatta tanulmányait, ahol 1900-ban végzett. Papi tevékenységet több település után 1912-től Csávolyon folytatott haláláig. Eközben fáradhatatlanul dolgozik a falu és Bácska

kulturális életének fellendítésében. Kiváló szónok és a helyi dalkör alapítója. Ebben az időszakban a bunjevác irodalom egyedüli népszerű képviselője, aki tollal a kezében egész életét bunjevác népének felvirágoztatására szánta. Az ő nevéhez fűződnek az olvasókörok megalakulásai. Baja, Bátya után Bácsbokod /Narodna Čitaonica/, majd Csávoly, Felsőszentiván, Gara, Bácsalmás, Katymár, Hercegszántó stb. Különböző elnevezésekkel /Pl. Seljačka - Bunjevačka - Čitaonica/. E körökön belül pedig fiatal és felnőttekből verbuválódott folklór és amatőr színjátszócsoporthok megalakulása. Megkezdődtek a "prelő" rendezvények: Baján, Hercegszántón, Garán stb... szinte egyidőben. A horvátok részére 1924-ben naptárt szerkeszt és ad ki segítőtársakkal Budapesten, 1944-ig "Danica ili kalendar za Ugarskoj živeće Bunjevce, Šokce, Hrvate, Bošnjake i Dalmatince". Valódi tömegolvasmánnyá vált. 1924-ben megszervezi és szerkeszti a havonként megjelenő "Bunjevačke - šokačke novine" /Bunjevác - sokac ujság/ kiadását is.⁶

Magyar nyelven is publikál. A bunjevác falu népéről írta költeményeit, novelláit, meséit, színműveit és számos tanulmányát, cikkét. Több lapszerkesztőségében is részt vállalt a munkában. Nagy volt ebben a korszakban az uralkodó osztály elnyomása a nemzetiségek fölött. Így sokan asszimilálódtak. Műveivel bizakodva, türelemmel, lépésről-lépésre tudatosan a nemzetiségi - a bunjevác - öntudatot ébresztgette, ugyanakkor hazaszeretetre is nevelt az anyanyelv ápolásával egyidőben. A háborút értelmetlen dolognak tartja. A szláv népek egységéről - összetartozásáról és jobb jövőjéről tervezget. Hazafias versei mellett szerelmi költeményeket is írt. Egyébként társaságkedvelő és vendégszerető ember volt, aki szívesen nó-

tázott és másokat is vigasságra buzdított a tambura zeneszóra. Gyűjteményes verses könyvecskéje nyomtatásban "anonim" 1911-ben jelent meg Suboticán "Moje jadi" - "Bánataim" /Bunjevačke pisme/ címen. Ezzel kitörölhetetlenül belépett a nagy bunyevác költők sorába. Petres költői neve "Čudomil" és "Congradac". Nagyon bizott költeményeinek megzenésítésében és ezen keresztül - Petőfi módjára - a bunyevácság öntudatának felébresztésében. Egyik költeményét "Prid prozorom /pendžerom/ procvetala ruža..." /Ablak alatt kinyílott a rózsza/, /L. 11.sz. melléklet/ megzenésítette Josip MLINKO /"Mimika"/ - aki éppen a bunyevác és bácskai dalaival vált - közismert kiváló zenész és énekes, akit "HIS MASTERS VOICE" hanglemezen is megörökítettek Stevan BABIĆ "Trnda"-val együtt. Az ő nyomdokain haladtak a legismertebbek közül pl. Pero Tumbas - "Hajo", /Subotica/ vagy Mijo Kulišić, Bácsalmásról. Ma ezt a dalt általánosságban népdalként ismerik, mivel "Mimika" egész Európában népszerűsítette. Petőfi verseket is jó fordításban publikál /Pató Pál úr/. Prózai műveiben a bunyevác néphagyományokat és legszebb népszokásokat is feldolgozta. Színműveiből nem hiányzott a zene, dal és tánc! Írásainak nyelvezete regionális jellegű - a bunyevácok nyelvjárásán alapszik, mely eltér a horvát-szerb irodalmi nyelvtől. A széles néptömegek számára ez az érthető stílus és nyelvezet örömmel szolgált. Sok kiadott színműve mellett gazdag kézírata is maradt fenn, melynek feldolgozása most van folyamatban. Kéziratban lévő színművek közül még életében is azért sok került színpadi bemutatásra.

Petres nem volt realista, s nem volt képes feltárni a falusi kapitalista viszonyok között élő nemzetiségi lakosság osztályjellegű ellentmondásait. Írásainak egyik fontos vonása

a néprajzi mozzanatok hű ábrázolása. "Műveinek nevelő értékük abban rejlik, hogy segítségükkel az író az anyanyelvezetre, a népi hagyományok ápolására ösztönzi nemzetiségi honfitársait. A Horthy-korszakban ez bátor és haladó cselekedet volt. Ivan Petreš haladó társadalmi szerepe leginkább ebben fejeződik ki."

A bajai bunyevác olvasókör megalakulása és működése

"Nagy hatással voltak az első bunyevác olvasókörök, valamint az 1878-ban megalakult szabadkai "Pučko kaszinó" - mely Bozo ŠARČEVIĆ nagy érdeme - és az 1896-ban ugyancsak Szabadkán létesült "Ifjusági Kör" akció a bajai bunyevác lakosságra. E két kulturális szervezet színjátszó csoportja sorra járta a legnagyobb bunyevác településeket, így gyakran megfordult Baján is, hozzájárult ahhoz, hogy a bajai bunyevácok maguk is olvasókört alakítsanak. Nem kis mértékben járult hozzá elhatározásukhoz az a körülmény is, hogy nem volt hol megtartani hagyományos báljaikat, a "préló"-t, ami a bajai bunyevácság körében szinte nemzeti seregszemle számba ment".⁷

Az ügynek döntő lökést adott az, hogy 1909-ben a bajai bunyevácok kérésére a kalocsai érsek odahelyezte át Lajčo BUDANOVIĆ /1873-1958/ lelkészt, aki vezető szerepet játszott a bunyevácok anyanyelvi művelődési mozgalmában. 1912-ben Baján kiadta már a "Délszláv nyelvtant". Az ő irányításával szervezték meg 1910. február 2-án Gyertyaszentelő napján az első nagy "préló"-t, amelyre az egész környék bunyevác lakossága felvonult. Az akkori "Arany Bárány" - ma ének-zenei ált.

iskola - szálloda díszterme kicsinek bizonyult.

A vállalkozás jövedelméből a preló szervezői megvásárolták a leendő olvasókör telkét, majd elkészítették alapszabályainak tervezetét, amelyet még abban az évben jóváhagyott a belügyminisztérium. Az olvasókör hivatalos neve "Bajska krišćanska čitaonica" /Bajai Keresztény Olvasókör/. Célja - az alapszabályok szerint - az, hogy ápolja a bunyevácok anyanyelvét, fejlessze a kultúrát és a társadalmi életet, előmozdítsa a hasznos könyvek, újságok, folyóiratok olvasását, szervezzen kulturális és ismeretterjesztő előadásokat mind a felnőttek, mind az ifjúság számára. A kör első választott vezetősége: elnök Stipan Agatić, alelnök Miška Švraka, titkár és jegyzőkönyvvezető Joso Kvalla, pénztárnok Aleksandar Djurkić, háznagy és ellenőr Mato Djurkić, könyvtáros Miška Agatić. A kör tagja csak a 24. évét betöltött férfi magyar állampolgár lehetett. Közgyűlést évenként tartottak. Ennek mintájára alakultak a megye bunyevácok által lakott településein is az olvasókörök. /Bácsbokod, Bátya stb.../

Már az első közgyűlésen elhatározták, hogy február 2-án minden évben megrendezik a prelót. Az 1911. évi preló keretében színdarabot is adtak elő; Mégpedig a "Dva bila gavrana" /Két fehér holló/ című színművet Ivan PETREŠ írótól, aki Mišo Jelić-nek a rendezésében is segített. A jövedelemből építőanyagot vásároltak és mindjárt hozzáláttak az olvasókör építéséhez, amelyben ingyenmunkával a tagok is részt vettek. Szeptember végére elkészült az épület az alvéken, az egykori Erzsébet királynő - most Szabadság utca 84 hsz. alatt. Ettől kezdve a bajai bunyevácok saját épületükben találkozhattak, kellemes, tágas helyiségekben.

A közgyűlés nyelve 1926-ig a szerb-horvát volt. A jegyzőkönyvek is így készültek. Ezt az időszakot a stabilizációs időszaknak lehetne nevezni. Ebben a szakaszban nagy figyelmet szenteltek a taglétszám növelésének a kör gazdagításának, mindenek előtt a könyvtár fejlesztésének. Az olvasókör gazdag szerb-horvát és magyar nyelvű állománnyal rendelkezett. Sajnos az állományból alig maradt ránk valami. Már a II. világháború alatt sok könyv megsemmisült, de a legnagyobb kárt 1949-ben szenvedte a könyvtár, amikor megsemmisítették a könyvek legnagyobb részét, különösen a szerb-horvát nyelvűeket.

Az olvasókör életének második szakasza 1926-ban kezdődik. Keretén belül ekkor több ifjúsági csoport alakult, színjátszó, néptánc- és népdalcsoporthoz. Vezetőjük Miša Jelić volt, aki egyben az olvasókör hivatalos ügyvédjeként is működött. Jelić a városon kívül is ismert és elismert népszerű ember jó irányító volt, akinek összefogásával ez a csoport két neves "ikáv" írójának Ivan Petres és Antun Karagić majdnem valamennyi művét bemutatta.

Ennek a fáradhatatlan népművelőnek köszönhető, hogy a bajai bunyevácok ha nem is teljesen, de mégis megtartották az olvasókör bunyevác jellegét és ápolták azt, amit az alapítók célul tűztek ki. Az ifjúsági csoportok nemcsak Baján, hanem a környező községekben is tartottak előadásokat.

1930-tól kezdve az olvasókör egyre jobban elvesztette anyanyelvi jellegét; ekkor került az élére Joso Orlovac /Ócsai József/. Az új elnök a vezetőség hozzájárulásával a kört különböző ünnepek és lakodalmak színhelyévé tette. A könyvtár fejlődése teljesen megállt, megszűnt a kör kulturális tevékenysége is. Emiatt az olvasókör tagjai között ellentétek

alakultak ki.

1937 végén az olvasókör élére Antun Katanićot választották meg. Az új vezetőség minden lehetőséget megadott a kulturális tevékenység fejlesztésére. Több figyelmet szentelt a hosszú időn keresztül elfelejtett könyvtárnak is, amelyet nagy számú könyvvel gazdagított. Ócsai eltávozásával nemcsak a kilépett tagok tértek vissza, hanem nagy számú, fiatal lépett be a környező falvakból is. Az új nemes törekvést, amely azt akarta elérni, hogy a többnyelvű lakosság testvériességben és barátságban éljen, igazolja az a tény is, hogy a körbe sokkal több magyar és német jelentkezett, mint azelőtt.

A 30-as években az állam hivatalos kultúrpolitikája az ellenforradalmi rendszer arculatán bekövetkezett változásokat követte.

A II. világháború alatt a kör működése egyre szűkebb körre szorult és 1943-ban majdnem megszűnt. Felélesztésével a háború után többször is próbálkoztak, de különösebb eredmény nélkül. Végül 1949-ben az olvasókör bezárta kapuit, a többi még meglevő, vagy újraéledt délszláv olvasókörrel együtt.

Ugyanekkor szüntették meg egyébként a magyar olvasóköröket is. Ekkor Nuszpl Ferenc volt a könyvtáros, s több mint ezer kötet könyv volt. A magyar és jugoszláv írókon kívül a világ klasszikusainak műveit is megtalálhatták az érdeklődők.

Az olvasókörnek a felszabadulás előtt még jó kapcsolata volt a zágrábi "Szent Jeromos Társulattal", amely több jugoszláv lapot fizetett elő a körnek. Szinte valamennyi bunyevác újság és naptár is megvolt. /Naše Novine, Neven, Subotička Danica, és a Danica kalendar is./ Bizonyára ez is hozzájárult ahhoz, hogy sikerrel fejtették ki - s viszonylag sokáig -,

tevékenységüket a nemzetiségi nyelvük ápolása érdekében.

Igy lehettek egy jóideig "az anyanyelv mentsvái".

A bajai bunyevácok nem törődtek bele az olvasókör bezárásába, folytatták harcukat a nekik járó jogokért, azok valóra váltásáért. Közben néhány éves szünet után újból folytatták a nyelvük és kultúrájuk folytatását. Újból megrendezték a "prelót". Igaz ekkor már ez az épület államosítva volt, majd később a Vendéglő Vállalat kezelésébe került át /ma is "Čitaonica" étterem a neve/.

Csak 1957 tavaszán kerülhetett sor arra, hogy néhány aktív alvégi bunyevác közéleti ember közreműködésével újjáalkítsák az "olvasókört". Különösen kitűnt e munkában Obádovics József, Agatity Mihály és Jaszenovics Mihály. Az épület állaga ekkor már nagyon rossz volt, felújítására nem volt erő. Még ebben az esztendőben a Városi Hazafias Népfront keretében alakult meg az "Alsóvárosi Kör a Čitaonica". Ekkor elnöknek Jaszenovics Mihály kőművesmestert választották meg. 1960-tól kezdve Póth Mihály nyugdíjas az elnök. A kör titkára Csilics Sándor, aki egyuttal a művészeti együttes vezetője is. Az ell. biz. elnöke Gyurkity Lajos. 1972-ben a Városi Tanács anyagi támogatásával széleskörű társadalmi összefogással a régi "Ocsenás sarok kocsmá" portáján szinte átelemben a régi körrel - Kálmán Kir. u. 100. alatt - felépítették a mai kört, melyet azóta többször is korszerűsítettek. A berendezést az Országos Közművelődési alap biztosította. Ma minden igényt kielégít. Ismét az anyanyelvi kultúra "fellegvára" lett. A letétben lévő horvátszerb nyelvű könyveket szorgalmasan olvassák. Alapszabályuk értelmében csak tagok látogathatják a kört, mely a más, ill. nem nemzetiségiek előtt is nyitott.

Ezt az összetételt tükrözi a Táncegyüttes összetétele is. A városi délszláv rendezvényekre általában itt kerül sor. Így az író-olvasó találkozókra, ismeretterjesztő előadásokra, könyvkiállításokra. A kör léte, működése nélkül nem lenne ily eredményes a "Čitaonica" néven ismert hagyományőrző együttes működése, mert itt a hagyományok ápolására megkülönböztetett figyelmet fordítanak.⁸

A felszabadulást követően

Akik csak hírből ismerik a bunyevácokat, azt hihetik, hogy kizárólag szokásápoló ünnepségekben éli ki életüket, mert népszokásaik tárháza nagyon gazdag. Pedig a nemzetiségi lét valójában sokoldalúbb, jobban kapcsolódik a mához. Különösen az utóbbi években erősödött az egészséges nemzeti öntudat, nem utolsósorban a Jugoszláviával kialakult kultúrális együttműködés következtében. Igaz, hogy a bunyevácokat eleven érzelmi élet jellemzi. Szeretik a zenét és táncot. Az idősebbek most is nagyon vallásosak, mely erkölcsi, családi, sőt gazdasági életüket is áthatja, de rajongásig sohasem fokozódik.

"Az igazi hagyomány sosem a múlt élethű visszaállítására törekszik, hanem arra, hogy elibe álljon annak a pusztulásnak, amit az idő a feledékenység, a dolgok természetes halála elhoz közénk."

Itt-ott még fellobban a láng, megpróbálkoznak egy-egy műsoros est rendezésével, bemutatásával. Ennek ellenére meg kell állapítani, hogy a műkedvelő színjátszás is ugyanúgy, mint a népköltészet kihalóban van, elfelejtik. Elveszti időszerű,

népművelő, közművelő, nevelő jellegét. Ma az atomkorszakban a rádiónak és televízióknak megnőtt a szerepe. A hivatásos és nem hivatásos kultúrcsoportok - akár a szomszédos Jugoszláviából is - ma gyakrabban jutnak el hozzánk is, mivel erre a lehetőség pártunk és kormányunk következetes lenini nemzetiségi politikája alapján biztosított, olykor el is kényelmesedünk. Az irodalmi élettől nem független a kultúrális élet, mely a felszabadulástól kezdve erőteljes kibontakozásnak indult, és szép kezdeti eredményeket ért el. Ez a tevékenység azonban hosszú ideig egyoldalú volt, mivel szinte kizárólag a folklór területére szűkült le. Főleg a népszokások színpadra vitelében és a népdalok karéneklésében sikerült eredményeket elérni. A rendezvények sorában kiemelkedő és hagyományok megőrzésében nagy szerepet játszott a "veliko prelo" évenkénti megrendezése.

"Veliko prelo"

A műkedvelő színjátszás virágkorára már csak az elsárgult falragaszok, nyomtatott meghívók, fényképek, poros szövegkönyvek emlékeztetnek. Az idősebbek közül is csak azok mesélnek egy-egy emlékezetes színdarabról, akik rendezték, illetve még játszották. Kik voltak ezek? Falusi tanítók, papok, színházat szerető földművesek, háziasszonyok, fiatalok.

Nem várhatjuk - a jelekből ítélve - a műkedvelő színjátszás másodvirágzását, ezért azzal a céllal írjuk e sorokat, hogy egy-egy "prelo" előadás, rendező emlékét, kedves eseményét mentjük meg a feledéstől. Az apró, ma már jelentéktelennek tűnő dolgok hozzájárultak szellemi életünk megalakulásához. Ma már az elsárgult falusi színlapoknak, fényképeknek po-

ros olvasóköri jegyzőkönyveknek kultúrtörténeti értéke is van. A mi megyénkben ezek a tradíciós műsorral egybekötött farsangi mulatozások-évenként "Gyertyaszentelő boldogasszony" napján /február 2-án/ minden olyan településen közösen kerültek megrendezésre, ahol bunyevácok élnek. A "prelő" ősi bunyevác munkaalkalomból kifejlődött családi szokás, mulatság. A "prelő" különben "fonó"-t jelent. A prelóval kapcsolatosan a munkaszokások egyéb formáiról, pl. a "móba" néven ismert kalákákról is érdemes lenne beszélni, amelyek mindegyikéhez gazdag népköltészeti anyag is kapcsolódik.

Nézzük hogyan is alakult ki a "prelo" mai formája?

Az autarkiára törekvő egykori parasztgazdaságok munkaszervezetében külön jelentősége volt mind a férfi, mind a női munkának. A női munkának fontos része volt az öltözködéshez szükséges ruhadarabok előállítás a fonál sodrásától kezdve a kelme megszövéséig, megvarrásáig. Így lényegét tekintve a "fonó" komoly munkaalkalom volt, s mint ilyen a paraszti hétköznapi szerves tartozéka. De a munka jellegéből fakadóan - hiszen a fonás nem tartozik a legnehezebb fizikai munkák sorába - egyúttal jó alkalom a közös szórakozásra is. A fonó a társas munkáknak abba a csoportjába sorolódik, ahol a résztvevők saját maguknak dolgoznak.

A fonóknak sokféle változatát ismerjük. A családi formákon kívül megvoltak a különböző korosztályoknak - a lányoknak, a menyecskéknek és az idősebb asszonyoknak is - a maguk társas fonóösszejövetelei. A lányok fonóinak elmaradhatatlan látogatói voltak a legények. Se szeri, se száma a fonóbeli nótáknak, társasjátékoknak és tréfáknak. Ez a körülmény a szokás későbbi életének, alakulásának ki is jelezte az útját. A termeléssel

egybekötött vidám összejövétel első fokon egy családi, majd pedig egy szélesebb körű közösségi dramatikus szokás, az úgynevezett "Veliko prelo" kategóriájába csapott át. Lássuk részletesebben is fejlődése egyes fokain a mibenlétét.

Az eredeti "kitermelő" prelo a Baja és környéki bunyevác lakosság körében speciális családi vigalomná vált, amelyet a család rendezett meg férjhez adott lányai számára. Egykor úgy mondták, hogy a lány férjhezmenetelkor kevesebb hozománnyal is beéri, "de megköveteli, hogy tőle a karácsonyi és húsvéti kalácsot, valamint az évenkénti prelot meg ne tagadják." Ágról szakadt menyecskének tartották azt, akinek ezekben része nem volt. A menyecskét a preloba férje családjának nőtagjai kísérték el, de az ebéden férje is jelen volt. Házasságának első évében nem maradhatott el a vendégségből a fiatalasszony apósa és anyósa sem. A századforduló előtt ebben a megrendezett prelo-ban még a fonásnak is szerepe volt. Minthogy e vendégeskedés a nappali órák munkaidejében történt, ebéd után körülülték a kályhát és tréfás társalgás, mesélés közben fonogattak. Századunk első évtizedeiben az összejövétel prelo elnevezése már inkább csak az egykori társasmunka meglétére utal, mert fonásról ekkor már szó sem volt. Az ebédet fonás nélküli vidám mulatság és kólózás követte. Iratlan szabálya volt a prelonak, hogy abból a menyecskének kendőt, vagy más hasonló ajándékot kellett hazavinnie. Még régebben ilyenkor vitte haza az új menyecske a kelengyéjét.

Ezekből a családi társas fonóösszejövetelekből a XIX. század végén, XX. század elején kialakult egy szélesebb, nagyobb közösséget érintő énekes, táncos mulatság, amely veliko prelo vagy "veliko bunjevačko prelo" néven vált ismertté.

Ezen a fonómulatságon részt vett a lakosság apraja-nagya. A prelo rendszerint a "Kolo igra tamburica svira..." éneklésével és a "becaracok" dalolásával kezdődött, amelyeket akkor "šalajdalom"-nak neveztek /rövid mulatónóták/.

Kis kitérővel erről itt szólni kell, hogy maga a "becaracok" elnevezés /legénynóta vagy "mulató rigmus"/ minden bizonnyal a "betyár" szóból ered, amely a horvátszerb nyelven szabadabb, hetykén fesztelen magaviseletű, tréfa és gúnykedvelő férfit, többnyire legényembert jelent. Ezek a dalok a bunyevácok mellett megtalálhatóak a sokácoknál és szerbeknél is. Ez már az új hazában, új népköltészetként - "népének" -ként született teljesen új tartalommal és ritmikával. A szovjet "csasztuszkákhoz" is hasonlítható.

A betyárások jellegzetes vonása a rövidség és a közmondásszerű tömörség. Alkalmi jellegűek, röviden a pillanatnyi érzés kifejezői. Különféle dallamokra éneklik, gyakran ismétlésekkel, refrénekekkel, több szólamban.⁹

"Különálló strófákból állnak, leggyakoribbak a 10 szótagos rimes párversek. /Minden sor kötelezően megismételve, néha, nem is ritkán, a második ismétlése helyébe egy további, harmadik sor kerül./ Ritkábban két párvers is tapadhat egymáshoz. Roppant ravasz belső rímek és általában változatos rímbravurok bőven akadnak. Gyűjtőnevük - ha nem tánchoz éneklik - BEĆARAC, gyakran hangszeres közjátékkal. Elő-, közbülső vagy útórefrénesek is akadnak, bonyolult sortördeléssel és ismétlésekkel tarkítva. Zömük feszes ritmusú, mérsékelt vagy mérsékeltén gyors tempója, de vannak kifejezetten lassúak is LAGANI BEĆARAC erősen kolorálva. A szótagszám és rímképlettől függően ered a nevük is: šalajka, šalajdan, šaranac, stb...

Kanásznóta ritmusuak főként tánchoz szokásokat, vagy - az egyébként hangszeres - lakodalmi indulók énekes középrészét alkotják, és bár manapság ritkán, lassun, lírai dallamok, amolyan "friss" - mellékdalaként is jelentkeznek."¹⁰

Szellemes párbeszéddek, évődések, témakörük nagyon változatos, vidámak és szilajok, csipkelődök és sok bennük az egészséges bírálat. Szépen tükröződik bennük a népi élet, a népszokások, de a múltbeli osztálytagozódás is - a kétféle erkölcs: a gazdagoké és a szegényeké. Az "igazi" betyáracokban sok minden van, ami nem érdemli meg a nyomdafestéket vaskos szövegük miatt. /Különösen lakodalmak alkalmából./

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a népdaloknak ez a típusa felöleli az életnek, főképpen a falusi emberek életének legváltozatosabb oldalait. A betyáracok még ma is élnek a nép ajkán, amely néha még újakat is teremt.

Ezt követte a tánc, mely később átalakult nagy bunyevác "kóló"-vá, körtánccá, ahogy ezután kivilágos-kivirradtig váltják egymást a különböző említett énekek és táncok.

"A mi megyénk bunyevácságának tánckincse rendkívül gazdag. Fő típusa a kolo /körtánc/. Ezenkívül hármásban járt és páros táncok is vannak. A kolók lehetnek csak női, csak férfi, vagy vegyes kólók. Ezen kívül feloszthatók még zárt és nyitott /tehát csigavonalban járt/ alakokra. Tulnyomó részük vegyes. A hármás táncok csak a bunyevácoknál és Baranyában maradtak meg, párosak mindenütt akadnak."¹¹

Éjfélről egyórás szünet következett, ekkor szolgálták fel a borjupaprikást és a frissen sütött fánkot. A táncmulatság legjobb táncosnője ajándékban részesült, amely a hagyománynak megfelelően ez selyemkendőből állott. A befejezés is nagy kóló-

val történt. Ezek a táncok prelók sokszor napokig is eltar-
tottak. Ugyanis a mulatság befejezése után a vígabb férfiak
a zenekar kíséretével "pratizással" folytatták a szórakozást.
Ma sem ismeretlen dolog. A pratizás szó azt jelenti, hogy el-
kísérés. A társaság legérdemesebb tagját zeneszó mellett ha-
zakísérik, a háza népét felzavarják, bort hozatnak, ételt ké-
szíttetnek és a mulatságot más-más családhoz térvén be azután
olykor napokig, addig folytatják amíg bírják. No de a bunye-
vác ember máskor is talál indokot a pratizásra írja Bellosics
Bálint: "A bunyevác mulatságokban lényeges tényező a bor.
Semmiféle összejövételük sem gondolható el bor nélkül. A tro-
janicza ivása tőlük származott át a bácskai vigadókra.
A "trojanicza" abból áll, hogy a gazda három, sokszor öntöző-
kannányi pohár bort köszönt vendégeire, rendesen egyik szom-
szédjára. Az elfogadó, mielőtt kiürítené a három poharat,
szintén ráköszönti a társaság valamelyik tagjára. Ha nem ven-
né észre a ráköszöntést, büntetésül további három pohárral
terhelik meg. Kivált ha a mezei munka szünetel, a zene és bo-
ros hangú ének éjjel-nappal sohasem szakad meg s bizony meg-
esik, hogy amikor a német szomszéd már régen munkában fárad,
akkor hangzik fel az utcán tambura-szó mellett hazaballagó
bunyó ajkán: Sviraj! /Húzd!/ Soka ilyenkor gyakran hétszám
járnak szállásról-szállásra, vagy a városban utcáról-utczára
a vendégszerető ismerősök, rokonok s barátok házához bort kós-
tolni."¹²

Baján és környékén napjainkban is minden évben megrende-
zik ezt a múlt század végétől ismert hagyományos "veliko
prelo-t", amelynek időpontja mindenképpen egybeesik a farsang-
gal, ha nem is mindig február másodikán tartják. Ma a veliko

prelok jó alkalmai az egykori folklór alkotások felelevenítésének, megőrzésének. A századforduló táján szükségből alakították ki így, mert a nemzetiségi állampolgárok túlnyomó többsége nemzetiségi nyelven nem tudott írni-olvasni, sőt az irodalmi nyelvet sem értette. Az imakönyv és a templomi anyanyelvi lehetőség távolról sem tudta kielégíteni a valódi kultúrális szükségleteket. Nem maradt más megoldás, mint a még élő vagy rekonstruálható folklórt színpadra állítani. A paraszti származású tömegek ehhez különben érzelmileg is tudnak kapcsolódni. Hosszú ideig a színpadi folklórprodukciók szinte kizárólagosan pótolták számukra az anyanyelvi színházi és irodalmi élményt. Természetes, hogy a folklór kiemelt helye azért is, mert ebben látták az anyanyelvi művelődés sajátos jellegének legszembevetőbb és legfontosabb megnyilvánulását, amely megkülönbözteti őket a többségi nemzettől.

A nyelvben benne van az illető közösség múltja és jelene, művészete, néprajza, története.

A nyelv mindenki számára az anyanyelvet jelenti, ennek segítségével tud tanulni, elemzően gondolkodni, és ezáltal alkotni, befolyásolni, változtatni. Anyanyelv nélkül munkát végezni is nehéz. Az angol eredetű folklór szó ugyan azt jelenti, hogy népi tudomány, de a magyar nyelvben meghonosodva inkább a szellemi néphagyományt jelöli. Azt a "tudományt", amely paraszti közösségeinkben alakult ki, és amelyeknek művelői dalaikkal, táncaikkal, díszesen mintázott ruháikkal, festett, faragott használati tárgyaikkal hirdetik: mennyi szépség felmutatására képesek azok is, akik nem végeztek felsőbb iskolát.

Arról már szó esett, hogy Baján is sor került az első magyarországi prelo megtartására, mely a mai napig hagyomány

maradt. Ma ugynígy találkozik az ilyen rendezvényen az egész megye délszlávsága és reggelig vígad.

Ez nagy hatással volt a községekre. Mivel Mišo JELIĆ és Ivan PETREŠ szellemi irányítók nem juthattak el minden évben minden községbe, megbizottaik révén irányították a falusi rendezvényeket is. Ez a huszas évek végére alakult ki egységes mozgalommá. Vagyis a színdarabok rendezése ekkor lett általánossá. Nem is volt olyan hely, ahol bunyevácok laktak és nem kerültek volna színpadra ezután évenként a Petres és Karagić által írott színművek. Ezek mellett természetesen magyarról fordított népszínműveket, vígjátékokat is bemutatnak, mely a nép életéről szólt. Általában a rendezők fordították ezeket. A prelo rendezvényeket a nem nemzetiségiak is látogatták. A feudális és kapitalista elnyomás korában a munkások és parasztok sorsa - akár magyarok vagy délszlávok, akár más nemzetiséghez tartozók voltak - egyforma volt. Dolgoztak és robotoltak uraiknak, s ők maguk alig boldogultak valahogy. Ezért is kellett ezek a mulatságok, hogy ezt felejtsek.

Abban az időben színpadi szerepet kapni megtiszteltetés volt. A szereppróbákat a szereplők lakásán, majd a kocsmában tartották vagy éppen a parókián. A szereplők házaspárokból és a fiatalságból vegyesen verbuválódtak. A betanításra nem volt mindig diplomás vállalkozó. Így ezt a munkát olvasott, magasfokú nemzetiségi öntudattal rendelkező, bunyevácsághoz hű parasztemberek - akik általában az olvasókör vezetéséből kerültek ki - vállalták. A mi megyénk ismertebb prelo rendezői közül felsorolunk néhányat, akikről tudomást szereztünk: Vinco Djukić, Nikola Peštalić, Pere Polčić, Eugenija Bundić,

/Felsőszentiván/ Joso Vujević, Matija Dujmov, Ljubinko Mandić /Katymár/ Matija Filaković, Marko Filaković, Stjepan Velin /Hercegszántó/, Antun Karagić, Marko Aladžić, Mate Babić, Marko Zegnal /Gara/ Ivan Petreš, Stipan Vidaković, Mero Pancic, Mišo Mandić /Csávoly/ Joso Petrekanić, Marko Merkulín /Bácsalmás/ Pere Sekulić, Ive i Pere Muić /Bácsbokod/, Luka Crnković /Csikéria/. A garaiak és hercegszántóiak élen jártak és a szomszédos községekbe is eljutottak.

Olyan falu akkor nem volt, hogy tamburazenekara ne lett volna, és az mellé egy két női ill. férfi szólóénekes ill. táncos. Bácskában a tambura volt a hangszerek királynője. Ezek a műsor szünetében tették emlékezetessé az estéket. A színpadon különösen Petres színműveiben minden fontosabb népszokás, népdal feldolgozása színre került. Ebből következik, hogy az egész folklór színre került /népvisélet, használati eszköz stb.../ "Teška vrimena", "Dositna ljubav"...

Az est anyagi bevételét mindig valami nemes cél érdekében - könyvtárfejlesztés, iskolai nevelés - a nemzetiségi hagyományok ápolására fordították. A vacsora és táncverseny a huszas évektől elmaradt. Lelkesedés, tenniakarás, jellemezte ezt a nemzedéket. Akkor még nem voltak olyan kommunikációs eszközök, amelyek megszakíthatták a falusi szintjátszó hagyományokat. A második világháború, az 1940-es évek viszont átmenetileg megszakították ezt a folyamatosságot. Ma már a "prelo" színdarab nélküli vegyes műsoros táncos est, ha úgy tetszik "bál". Ettől függetlenül a régi hagyomány él és a szomszéd községekből egymás prelójára eljárnak míg Bajára az egész megyéből, sőt újabban az ország más tájairól is eljönnek. Igaz ma már itt nem ritka dolog a jugoszláviai kíváló

vendégművészek felejthetetlen fellépése sem.

A bemutatott fonó "prelo" szerkezetének alakulásában tehát három fokozatot figyelhetünk meg: a/ első fokon családi munkaalkalom, amelynek kísérőjelensége a szórakozás; b/ másodfokon olyan családi mulatság, amit valakinek a tiszteletére rendeznek meg, de még kísérőjelensége lehet a munka; c/ harmadik fokozatán teljesen leválik róla elsődleges funkciója: az, hogy társas munkavégzési alkalom volt egykor. Ebből a legutóbbi fejlődési fokozatból jött létre azután a társadalmi igények alapján az előbb már említett napjainkra is jellemző "veliko bunjevačko prelo" báli mulatság.¹³

A leírtakról is kitűnik a horvát-bunjevác népi kultúrkincs felmérhetetlen gazdagsága, kedvessége, egyszerűsége.

Korunkban a "gyorsuló idő" egyre bonyolultabbá váló világában, akarva-akaratlanul is egyre nagyobb szükségét érezzük a mindenféle gépies merevségtől mentes, őszinte emberi érzéseknek és játékoknak. Pihentetésül, felüdülés gyanánt, borzoló idegszálaink megnyugtatóására olykor csillapíthatjuk szomjunkat a délszláv népszokások és hagyományok forrástiszta vízával is. Ehhez persze előbb az kell, hogy megmentjük, összegyűjtsük, közzétegyük őket, mert bizony az idősebbek távoztával lassanként ezek is nyomtalanul elenyésznek. Öntözzessük, gondozzuk, ápoljuk a délszláv - közöttük a bunjevác - népi kultúrkincs aranyágacskáit, hogy gyermekeink és az őket követő nemzedékek szívében továbbra is mély gyökereket ereszhessenek, örökzöld lombkoronává terebélyesedhessenek!

Kiadványainkról és az új értelmiség szerepéről csak az elismerés hangján szólhatunk.

Az 1970-es években a délszláv nemzetiségi kulturális élet minőségi emelkedéssel is együtt járt. Ennek legkézzelfoghatóbb megnyilvánulásaként mind erőteljesebben jelentkezett annak igénye, hogy aktívan, írásművek formájában is közkinccsé tegyék a délszláv - benne a bunyevác - kultúra értékeit.

Hazánkban az 1970-es évek közepéig az ujság és kalendárium mellett kevés kiadványról beszélhetünk. A Délszláv Szövetség négy-öt évenként vállalkozott - házi kiadványként gyártott műsorfüzeteken kívül - dalgyűjteményeket vagy költeményeket tartalmazó kötetek kiadására. Elsőként a vers- és prózairók jelentkeztek és publikációs lehetőséget kértek a maguk számára. Majd őket követték a néprajzi és helytörténeti munkák.¹⁴

Országos szinten több minisztérium, központ, párt- és állami szerv részvételével a legátfogóbb nemzetiségpolitikai testület az 1972-ben létesített Nemzetiségi Tanácsadó Bizottság. A politikai intézményhálózat a Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Önálló Osztálya egészíti ki, amely a nemzetiségi politika gyakorlati megvalósításában igen nagy szerepet vállal.

A Kulturális Minisztérium 1975 novemberében határozatot hozott a nemzetiségi könyvkiadás fejlesztésének ötéves tervéről.

Előremutató tényező, hogy az utóbbi időben élénkebbé vált a hazai nemzetiségek és anyanemzeteik kulturális kapcsolata. Megszaporodtak a határon túli egyetemekre szóló ösztöndíjak.

Nyaranta rendszeresen utaznak nemzetiségi pedagógusok szomszédos országokba szakmai továbbképzésekre. Gyakrabban kerül sor művészegyüttesek cseréjére is. A kétoldalú kapcsolatok kialakítása és támogatása a magyarországi nemzetiségi politika egyik sarkalatos tétele. Ezek a kapcsolatok nap mint nap bővülnek, s szinte a kulturális élet, a művelődés egészét áthatja: zene, képzőművészet, folklór, színház, öntevékeny művészeti csoportok, sport. A szocialista országok között, ahol a marxizmus-leninizmus nemzetiségi politikája nem írott szó csupán, hanem mindennapi gyakorlat, nem is lehet másképpen.

/Sz.Szabó László: Alföld 1977. V.hó. 81.p. Gondolatok egy könyv ürügyén c. műből/ "A nemzetiségek annál jobban tudnak a többségi néppel és vezető erőivel politikailag s így a szocializmussal is azonosulni, minél inkább biztosítva érzik nemzetiségi kultúrájuk, sajátosságaik megőrzésének, nyelvük használatának, oktatási igényeik kielégítésének, a velük egy nyelvet beszélő nemzethez fűződő kapcsolataiknak szabad érvényesítését." - hangoztatja a Kultúrpolitikai munkaközösség állásfoglalása.¹⁵

A sajátos helyzetből adódóan néhány speciális művelődési lehetőségnek kulcshelyzete van. A nullaponttól induló nemzetiségi népművelés hőskorában a szükségletekhez és a korabeli politikai realitásokhoz idomulva alakult ki a "kultúrkörút" intézménye. Egy-egy művészegyüttest autóbuszra ültetve több hétig utaztattak távoleső települések között. Ez a forma sok faluba először vitt anyanyelvi színpadi kultúrát és hivatalos nyelvhasználatot.

Az első ilyen körút 1950. febr. 13-án indult a pomázi együttesrel. A mi megyénkben Bácsalmás, Csikéria, Katymár, Gara Hercegszántó, Vaskút, Csávoly, Felsőszentiván és Baja - alsóvá-

rosban lépett fel. 1963-ban pedig az első jugoszláviai együttes, Vukica Mitrović vendégszerepelt Gara, Bácsalmás és Hercegszántó községekben. Az 1940-es évek végén és az 1950-es évek elején frissnek és hatékornak bizonyult, ma már ez a módja elavult. Nem tud igazán színvonalas művelődési lehetőséget nyújtani. Helyette egy korszerűbb forma a klubalapítás jelentkezett. A jól vezetett nemzetiségi klubok kis helyi anyanyelvi művelődési egyesületként működhetnek. Támogathatják a nemzetiségi nyelven folyó kultúrális életet: a művészegyüttest, az olvasókört, a nyelvgyakorló csoportot, a honismereti munkát stb. - mint ahogy erre több szép példa akad. Feltételeit a tanácsok biztosítják. Ehhez több állami és társadalmi intézmény, szervezet nyújt rendszeres támogatást. Ilyenek nálunk Bácsalmáson, Katymáron, Csávolyon, Felszöszentivánon, Garán és Hercegszántón működnek. Ezek a klubok a művelődési otthonokban működnek és nyitva állnak a más nemzetiségek előtt is. Jól tudjuk, hogy minden egyes művészeti csoport, nemzetiségi nyelvklub, minden múzeum, könyvtár, de valamennyi ilyen jellegű előadás, találkozó, kiállítás vagy verseny, fesztivál, a nemzetiségi tudatot formálja. Az anyanyelv használatának szűkülésével kapcsolatos megyénkben az a jelenség, hogy mélypontra került a színjátszó és irodalmi színpad - mozgalom.

Legkedveltebb öntevékeny művészeti formák a néptáncgyűttesek, énekkarok és zenekarok. Tagjai nemzetiségi és magyar fiatalok, munkások, parasztok, tanulók és értelmiségiek. Repertoárjukban a saját nemzetiségi folklórjuk mellett magyar és más népek dalai és táncai is szerepelnek. Ezek a csoportok a különböző megyei, járási - olykor országos és külföldi - rendezvényeknek

nemcsak kedves szinfoltjai, hanem igen tartalmas, érdekes műsorokat produkáló résztvevői is. /Pl. "Duna menti Folklór Fesztivál", "Bajai Nyár", "Hirös Napok Kecskeméten" stb. .../ A lehetőségek azonban ezen a területen sincsenek még kihasználva. Kár, hogy egyes együttesek, közöttük még országos hírnévre méltók is, különböző szubjektív és objektív okok miatt nagy nekibuzdulás után gyorsan felbomlanak. A helyi vezetőknek, a nemzetiségi értelmiségieknek, de nem utolsósorban az egész nemzetiségük lakosságának nagyobb aktivitással kellene a tevékenység támogatásához kapcsolódni. Jó példák vannak arra, hogy egy-egy kiváló vezető lelkes munkája nyomán létrejött összefogás nagyszerű eredményeket hozhat. Például a nívódíjjal és a MM "Szocialista kultúráért" címmel kitüntetett bajai Alsóvárosi Népfront Kör keretében működő "Čitaonica Együttes" és tamburazenekara Csilics Sándor - a Szocialista kultúráért c. kitüntetés viselőjének vezetésével, 1982-ben az országos minősítésen "arany fokozatot" értek el. Évente 30-40 alkalommal lépnek fel. A zágrábi XV. Nemzetközi Folklór Szemle után 1983-ban Franciaországban turnéztak. Több tv szereplésük volt már. Repertoárjukon szerepel a hagyományos prelo, a pünkösdi királynőjárás /Kraljice/, az aratás, a szüret, a leánykérés, a bunyevác lakodalmas és több tánc, ill. zenekari szám. Jól működő hagyományőrző együttes a MM "Szocialista kultúráért" kitüntetett garai és hercegszántói. A garaiak Zágráb és Vinkováci őszi rendezvényein képviselték hazánk színeit Zority Éva vezetésével. A hercegszántóiak a XIII. Országos Nemzetiségi Fesztiválon Tatán, majd a jugoszláviai Vinkovaci őszi rendezvénye mellett számos helyen léptek fel, és a tv-ben is szerepeltek, Pacsikóné Gálicy Ljubica "Kiváló népművelő" kitüntetés

viselőjének vezetésével. E három együttes tagja a nagy "Bácska Együttesének". Eredményes a dusnoki táncegyüttes és zenekar, a bátyai és csávolyi néptáncegyüttes, a bácsbokodi énekkar. Az utóbbit kivéve a felsorolt csoportok mind részt vettek már a Délszláv Szövetség által szervezett országos kultúrkörutakon. Legújabban a hétvégekre szervezik ezeket /3 fellépéssel/. Sokan közülük külföldön is képviselték színeinket. Gyermeccsoport működik: Hercegszántó, Csávoly tánc, Felsőszentiván, Vaskút tamburazenekar, Katymár irodalmi színpad. Újabban Baján a 609.sz. Szakmunkásképző Intézetben is alakult egy bunyevác tánc csoport. A "Ki mit tud?" válogatón legutóbb a dusnoki és a bajai tamburazenekar szerepelt. 1968-ban a IX. VIT tiszteletére szervezett "Ki mit tud"-on a hercegszántói duó vett részt. Fontos szerepet tulajdonítunk az úttörők nemzetiségi versenyeknek, vetélkedőinek.

Közművelődési tevékenységünk egyik kiemelkedő eredményeket felmutató területe a helytörténeti, néprajzi szocialista hagyományok feltárása és ápolása. Szorgalmazója a HNF megyei Honismereti Bizottsága, támogatói a területi múzeumok, levéltárak, könyvtárak és a különböző mecénások. Közöttük a Délszláv Szövetség. Baján önálló Bunyevác Tájház, Bácsalmáson, Bácsszentgyörgyön, Csávolyon, Csikérián, Felsőszentivánon bunyevác jellegű Helytörténeti gyűjtemény. Hercegszántón sokac jellegű a gyűjtemény.

Ujabb jelenség az egyes képzőművészeknél a nemzetiségi származás vállalása és a nemzetiségi kulturális életbe való bekapcsolódás. Pl. Dr. Havadiné Kukovics Rózsa tanár-festőművész Bajáról, akinek képműveit láthattuk a Délszláv Szövetség VIII. kongresszusán is. A nemzetiségi gyerekekkel gyermekkorában

együtt lakó ugyan nem nemzetiségi származásu Szurcsik János hercegszántói születésű ma Bp-en élő főiskolai tanár, Munkácsy-díjas festőművész és a MNK érdemes művésze. Vannak nemzetiségi jellegű munkái is megyénkben. Figurái között a magyar mellett ott van a bunyevác, sokác, és szerb is /pl. a bajai városi tanácsteremben lévő két freskó, a hercegszántói Műv. Házban a két belső seccó, a külső homlokzati pedig sgraffito/. Mi hiszünk a környezet, a társadalmi közösségi légkör személyiség alakító szerepében.

Az anyanyelvű irodalommal való könyvtári ellátás a sokrétű feladatrendszernek csak egyik, de ugyanakkor lényeges összetevője. Szaporodott a községi és iskolai könyvtárak horvát-szerb anyanyelvű köteteinek száma. Gond van viszont ezek olvasottságával. A mai modern irodalom olvasása csak azért jelent problémát, mert az új kifejezéseket, a szaknyelvi terminusokat nyelvi elszigeteltség következtében nem ismerjük. /Kereskedelmi forgalomban Horvát-szerb nyelvű könyvek megyénkben Baján a Tóth Kálmán tér 1., a 126.sz. könyvesboltban szerezhetők be./

Megyénkben a bajai "Ady Endre" Járási-Városi Bázis Könyvtár kapott nemzetiségi alapkönyvtári feladatot. Hatáskörébe három megye 18 délszláv nemzetiségű települése tartozik. Ebből 13 a mi megyénkben van. Ezen belül 18 településen bunyevácok laknak. A mi megyénk községeiben a letétben levő kötetek száma: 4076. Baja városban a Čitaonica-ban 430, Tanítóképző Főiskolán 123, és a két nyelvet oktató iskolában 100-100 kötet. Könyvtárainkban a jugoszláv folyóiratok közül megtalálható a Jezik, Matica, Modra Lasta, NIN, SMIB, Svijet. Hasznosnak bizonyultak az író-olvasó találkozók.

A nyelvművelő-olvasó tábort most már balatoni helyszín után Hercegszántón-nyelvi környezetben- a kétnyelvű iskolában tartják. Az a tapasztalat, hogy - a 7-10 nap - olykor csak az ismerkedésre elég, s nem teszi lehetővé az elmélyült munkát. 1984-ben a program szerint a gyerekek a környékbeli bunyevác településeken kutattak népi értékek után - a néphagyományok felelevenítése, a népdalgyűjtés dominált. A fiatalok számára a legfőbb vonzerő az anyanyelv játékos elsajátításának lehetősége. Az olvasótáborok azonban ennél sokkal többet ígérnek, mondja a szakfelügyelő. Ebben a községben - ami még nem általános megyénkben - a két, ill. többnyelvű feliratok mindenütt láthatóak a követelménynek megfelelően.

1975-ben - az országban elsőként - megalakult a megyei TIT Szervezet Nemzetiségi Szakosztálya. A bajai járás TIT nemzetiségi munkacsoportja már 1969-től működik, 1980-tól Csátalján megnyílt a "járási" nemzetiségi klub. Horvátszerb nyelven évente megközelítően 60-80 előadás gyarapítja a résztvevők ismereteit és fejleszti anyanyelvüket.

A Lapkiadó Vállalat és a helyi Egyesülés Mg. Tsz. patronálásával új formaként - körzetére kisugárzó hatású elképzeléssel - Nemzetiségi Klub alakult 1986-ban Csávolyon. /Bunyevác szekciója működik is./

Az utóbbi tíz évben élénk irodalmi tevékenység bontakozott ki - az új értelmiség aktivizálódott. Egyre több alkotó jelentkezik. Publikációs lehetőségekhez jutottak a tv és rádió mellett a hagyományos helyeken is.

A tömegkommunikáció fontos közművelődési és közvéleményformálási eszköz. Az anyanyelvi kultúra ápolását, fejlesztését segíti elő a szövetség hetilapja, a Narodne novine és egyéb

házi kiadványai /Vesna, Kulturni radnik, Klupski Život, Bilten/. A Szövetség kiadványai közül nagyon keresett az évenként megjelenő "Narodni kalendar" - évkönyv -, a magyarországi délszlávok életének krónikája.

Ezekén túlmenően ezt a célt szolgálja a nemzetiségi könyvkiadás is, mely a műveltség gyarapításában, az emberek szocialista tudatának formálásában, nemzetiségeink irodalmának, kultúrájának ápolásában és megőrzésében nélkülözhetetlen eszköz. Nemzetiségi könyvkiadásunk intézményesítését követően /1976/, 1980-ban már 15 szerb-horvát nyelvű könyv látott napvilágot.

Az utóbbi tíz évben a szövetség több önálló kiadvánnyal jelentkezett. A művek folyamatos kiadásáról a Tankönyvkiadó Vállalat - Nemzetiségi Szerkesztősége - gondoskodik. A terjesztés pedig vidéken nagyrészt a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalat feladata. Nagy az érdeklődés a Hercegszántón nevelkedett fiatalon elhunyt Vujicsiĉs Tihamér szerb zeneszerző /1929-1975/ munkája, "A Magyarországi délszlávok zenei hagyományai" nívódíjjal kitüntetett kötet iránt. Egyedülálló gyűjtemény. Szép helyet kapott benne a mi megyénk bunyevác és sokacsa is. Ez a munka régi hiányt pótol, mely mind minőségben, mind mennyiségben igen jelentős mű, egyaránt szolgálja a közművelődés, a néprajztudomány és ismeretterjesztés céljait. Ez az első mű, amely magyar nyelvű áttekintést ad a haza lakosságáról - népcsoportjáról -, vannak történeti, nyelvészeti, néprajzi, zenei sajátosságai, és ezt igen gazdag, széles körű, gondosan összeválogatott dallam és szöveges folklór anyaggal egészíti ki. Maradandó emléket állított, s jó szolgálatot tett az internacionalista gondolkodás ápolásához.

A Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége és a Magyar Néprajzi Társaság közös kiadványsorozata az: "Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj"/A magyarországi délszlávok néprajza Balassa Iván főszerkesztésével, Kiss Mária hozzáértő szerkesztésével már a hetedik kötet jelent meg. Ez a sorozat első kötetének előszavában 1975-ben Ortutay Gyula akadémikus írta: "A magyar néprajz hagyományai közé tartozik, hogy kezdeteitől - szinte önkéntelenül, természetes mozdulattal - a magyar haza minden népének történetét, kultúráját, társadalmát, néprajzát igyekezett kutatni, ..." Ez a sorozat hivatott arra, hogy a magyarországi délszlávok anyagi, szellemi és társadalmi műveltségének felgyűjtött javait kiadva visszajuttassa azokhoz, akik eddig megőrizték s éltek vele. A felnőtt írások a gyermek és ifjúsági irodalmi alkotások, pályázatok, az anyanyelvű hetilap és melléklete a "Never" mellett helyet kapnak a naptárban is /évkönyv/. Ezek ismeretében 1969-ben megjelent "U kolo" c. verses antológia, melyben megyénkből Stipan Blažetin, Marko Dekić, Branko Filaković, Ljubinko Galic, 1922-1983 /Hercegszántó/, Angela Šokac és Katica Varga /Felsőszentiván/ költeményei kaptak helyet. Van, aki helyet kapott a Jugoszláviában kiadott antológiában is. Akkor nem kapott benne helyet Eva Zorić /Gara/, és Roza Vidaković /Csávoly 1922-1981/, utóbbiról ma már közismert, hogy nagy költői tehetség volt. Önálló verses kötetének kiadása a Szövetség jóvoltából most van folyamatban. Versek mellett színműveket és novellákat is írt. Novelláiról, pályadíjat nyert munkáiról ismert Mijo Karagić, aki gárai születésű és a Szövetség főmunkatársa. Anyanyelvi témában számos irodalmi pályadíjat nyert munkákat - felnőtt és ifjúsági kategóriában -

és szakdolgozatokat is ismerünk.

Az eddig megjelent irodalmi alkotások, néprajzi kötetek, versantológiák, novellák és gyűjtemények, egyéb tanulmánykötetek a hazai mellett nemzetközi elismerést is szereztek. Ezekben megyénkből a következők publikáltak: Báldy-Bellosics Flóra, Fehér Zoltán, Vélín István, Mándity Marin, Mándity Zsivkó és Mándics Mihály. Önálló verseskötete jelent meg a hercegszántói születésű /sokac/ Dékity Márk ujságíró - költő - "Duga nad zavičajem" /1979/ - /Szivárvány a szülői táj felett/ és Blazsetin István Apáczai-díjas tanár költőknek "Srce na dlanu" /1981. Szív a tenyéren/ és Bodoljši /gyermekregény/. Utóbbi tankönyvirással is foglalkozik. A "Sunčana polja" /1980. Napos mezők/ verseskötet szerzői Dékity, Blazsetin és Gality Ljubinko. A sor így sem teljes.

Dékity önálló verseskötete 1985-ben jelent meg "Csend és szerelem" címmel. 1983-ban jelent meg Mišo Mandić: "800 godišnja kronika Čavolja" /monografija/ Csávoly község 800 éves krónikájából c. mű. /Múlt és jelen egy nemzetiségi faluban./

A könyvtárosok számára megjelenő "Új könyvek" nemzetiségi periodika illetve ajánló jegyzék az állománygyarapítási tanácsadó rendszeresen ismerteti a hazai nemzetiségi kiadványokat is.

Az írói bázis szélesítésére, az egyes tehetségek felkarolására továbbra is nagy gondot kell fordítani.

A zenei publikációk köréből szólva a folklóregyüttesek műsorigényét igyekezett kielégíteni 1957-ben Vujicsics Tihamér első önálló gyűjteménye a "Naše pesme" /A mi dalaink/. Megtalálhatók benne a bácskai bunyevácok dalai is. Kiss Lajos Katymáron gyűjtött Kraljičkákat /pünkösdi énekek/. Makuter

Ivan bácsalmási népirigmus gyűjtése 1958-ban látott napvilágot a "Pod istim nebom" /Egyazon ég alatt/ c. viselő bilingvis kiadványban.

Tánc-, folklórkutatásunk is szép eredményeket mondhat magáénak. Kricskovics Antal Erkel-díjas - garai születésű - koreográfus "Južnoslovenske narodne igre" /Magyarországi délszláv táncok/ című összeállítása - ugyancsak bilingvis mű - 1959-ben jelent meg. Ebben szép számban szerepelnek a bunyevác táncok. Ekkor alakult meg Bp-en a Délszláv Együttes, a mai "Fáklya" Nemzetiségi Táncegyüttes elődje, melynek sorai közt ma is vannak megyénkbéli csakúgy, mint a "Baranya Táncegyüttesben", mely a Pécsi Tanárképző Főiskola együttese. Vezetője a felsőszentiváni születésű ugyancsak bunyevác Vidákovics Antal. Az együttesek tudatosan szolgálják a népek barátságának és testvériségének eszméjét.

Itt említem meg az első hazai "Igraj kolo" - "Járd a kólót" című hanglemez megjelenését /1978/. A mi megyénkből a garai asszonytrió dalcsokra szerepel Krékity István népi zenekara kíséretével. Ez a hanglemez, egy csokorra valót tartalmaz a hazánkban található délszlávok - minden etnikumának - népzenejéből, betekintést nyújt a népzene minden kedvelőjének e népcsoportok gazdag dallamkincsébe. /Borítóján magyar nyelvű ismertető is szerepel./ A második délszláv hanglemez - mely azóta "aranylemez" -, 1981-ben jelent meg a "Vujicsics Együttes" nevén, akik 1977-ben a tv "Ki Mit Tud? vetélkedőjén a népzenei kategóriában első díjat nyertek, s e díj egy csapásra országosan ismertté és népszerűvé tette őket.

Meg kell említenünk a délszláv, benne a bunyevác népköltészet magyarországi népszerűsítését, valamint hazai feltárá-

sának egyéb aspektusu munkáit is. Csuka Zoltán, Kiss Károly, Vujicsics D., Stoján, Nagy László műfordítói munkásságra gondolunk elsősorban. Az ő munkásságuk mellett egyéb fordításokra, ismertetésekre is sor kerül.¹⁶

Összehasonlíthatatlan a különbség a nemzetiségi kiadványok terén a Horthy korszak és a felszabadulás utáni időszak között - mind mennyiségi, mind minőségi vonatkozásban.

Kiszélesedett a magyarországi nemzetiségek kutatása. Az Állami Gorkij Könyvtár keretében Budapesten kutatóbázis jött létre. Hangsúlyozni szeretném, hogy a nagy történeti folyamatokat emberközelben kell érzékelteni, ezen belül az együttélés hétköznapijait kell bemutatni, feltárni, közkinccsá tenni és a szocialista tudatba beépíteni. Megyénk szempontjából is figyelmet érdemel a szegedi JATE Új- és Legújabbkori Egyetemes Történeti Tanszékének az a kutatási iránya, amely a vegyes lakosságú közösségeink történetének monográfikus feldolgozására irányul.

A községekben növekszik azon intézmények száma, amelyeket kiemelkedő nemzetiségi személyekről neveztek, illetve terveznek elnevezni. Ennek megfelelően pl. a hercegszántói délszláv iskola IVO ANDRIĆ, a bácsalmási művelődési ház pedig JURINOVICS MIKLÓS nevét vette fel.

A gyakorlat azt igazolja, hogy a nemzetiségek lakta településeken az anyanyelv megőrzése és fejlesztése, a nemzetiségek kulturális élete ott a legeredményesebb, ahol a közművelődés és az oktatás szerves kölcsönhatásban van egymással. Délszláv értelmiségünk többsége pedagógus, akiknek a felszabadulás óta a nemzetiségi oktatásban és a kulturális élet fejlesztésében döntő szerepük van. Az iskolán kívüli művelődési

feladatokban a jövőben is elsősorban a helyi pedagógusokra kell támaszkodni. A bunyevác lakosság átrétegződése, életformájának átalakulása növelte az anyanyelvű sajtó, rádió és televízió szerepét a művelődésében. Igénylik annak további bővítését. Jelenleg szerbhorvát nyelven a Magyar Rádió pécsi stúdiójából URH adásban heti 30 perc, vasárnap 7,30^h. /A falun élők nehezen vagy egyáltalán nem fogják, mivel URH-adás./ A pécsi körzeti stúdió 1953-tól kezdve sugároz anyanyelvűn. Regionális adásai színvonalasak, időpontjuk megfelelő, de időjárás függvénye, hogy megyénkben mikor fogható. Időtartam és időpont. Vasárnap, hétfő 18,30^h, szombat 8,05^h, egyéb napokon 18,30^h, vasárnap, hétfő 45 perc, egyéb napokon 30 perc. A Magyar Televízió szerb-horvát adása 1979-től kezdve a pécsi stúdióból havonta 20 perc - szerda 19,05^h. Ezt azonban szombaton 8^h-kor megismétlik. Egyre gyakrabban hallani a rádió és tv fődóállomásain is délszláv zenét. Évek óta tartó jó kapcsolatukat tovább erősítő együttműködési megállapodásuk van a "Kecskeméti Színháznak" a "Zombori Pozoriste"-val. A suboticiai Népszínház is sokat lép fel megyénkben.

Amikor a ma eredményeiről számot adunk, a tegnapot is mérjük. Legutóbb 1983. július 5-én a megyei párt-végrehajtóbizottsága és a megyei tanács végrehajtó bizottsága együttes ülésén megvitatta a nemzetiségek között végzett politikai munka tapasztalatait és a Politikai Bizottság 1983. március 1-i határozata szellemében megjelölte - határozatba hozta - a további feladatokat. Ennek aktualitása most összefüggésben volt a szövetségek 1983 őszén megtartott kongresszusaival. Összegezzük eredményeinket és sikereinket, s fontolóra vesszük, hol és hogyan, mit és miképpen lehet a továbbiakban még jobban te-

vékenykednünk.

A hatékonyabb horvátszerb nemzetiségi közművelődést továbbra is nehezítő főbb tényezők: a szórványjelleg, a migrációs folyamatok, a többnyire nyelvjárásokban élő anyanyelv, a nyelvhasználat körének szűkülése és a kistelepülések kulturális hátrányai.

Az öntudatosabb nemzetiségiak /elsősorban az értelmiségiek/ részéről hangsúlyozottan növekszik az igény a nyelvet fejlesztő eszközök, művészeti ágazatok erősítésére. A nyelv szerepének gyengülésével párhuzamosan megnőtt a népi művészet és a hagyományok őrzésének a szerepe a délszláv nemzetiségiak önkifejezésében.

Pártszervezeteink minden területen figyelemmel kísérik a nemzetiségi politika gyakorlati megvalósulását a tanácssi szervekkel együtt a HNF közreműködésével azon munkálkodnak, hogy teljesen zavartalanná váljék. Ebben támaszkodnak az 1978-ban megalakult Nemzetiségi Bizottság tevékenységére. Megyénk nemzetiségi lakosságának történetét és általános helyzetét tárta fel a közelmúltban elkészült "nemzetiségi monográfia" /kéziratban/ - megyei tanácsai ösztöndíj támogatással -. /Varga Mihály kéziratos munkája./ Országos vonatkozásban pedig Stefka István: "Hol a haza?" tanulmány- és dokumentumgyűjteménye, ami jól tájékoztatja az olvasót hazánk nemzetiségi politikájának gyakorlati megvalósulásáról.

A Bunjevac Tájház "Bunjevačka kuća" Baján. 1978-ban az Országos Műemléki Felügyelőség, a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége és Baja város Tanácsa egyetértésben közösen kijelölt egy épületet "Bajaszentistvánon" a Pandur utcában /51. sz./ a város északi részében, a horvát nemzetiségi

104 a

Tipikus századforduló körüli bunyevác ház.

bunyevec tájháznak. Egy évre rá, 1979-ben az Országos II. Délszláv Folklórszemle keretében /egyébként két évvel előtte az I. Folklórszemle is Baján került megrendezésre/ a város nem kevés anyagi és erkölcsi segítségével - az országban elsőként - már ennek avatására is sor került. Azóta a vendégkönyv tanuskodik az érdeklődő bel- és külföldi látogatók népes táboráról. A bunyevácok szervezeten is látogatják a megye községeiből.

Bajaszentistván ma /1930-tól/ Bajához tartozó városrész, eredetileg azonban önálló község volt, mely 1805-ben létesült az ártérből felépített Pandur és Kákony községek egyesítéséből. Kákony község nevével már 1483-ban találkozunk. A Duna partján fekvő Baja városát - kedvező földrajzi, természeti, gazdálkodási viszonyai miatt - a magyar etnikumu lakosság mellett szívesen választották lakóhelyül más népcsoportok képviselői is. Kutatók által bizonyított, hogy az ország török megszállása előtt is voltak már ezen területen "délszlávok". A korabeli krónikák nem tettek különbséget az egyes délszláv népcsoportok között. A török terjeszkedést követően - a magyarok által elhagyott területekre - más nyelvet beszélők telepedtek le, s folytatták korábbi életformájukat: földet műveltek, állatokat tenyésztettek. Az áttelepülők közül többen zsoldba állással, sokan pedig mint nasszadosok keresték kenyerüket. E dél felől jövő két jelentős délszláv népcsoport közül a szerbek és horvátok is több hullámban érkeztek földünkre. A horvátok egyik etnikai csoportját képezték a bunyevácok, akik Baján és környékén a XVII. századtól nagyobb számban élnek. Ezeknek állít emléket a tájház.

A horvát etnikumu lakosság a város két pontján, északon és

délen, Bajaszentistvánon /Vancaga/ és Alvégen /-dolynák = alsóváros, ill. homok és szállásváros/ koncentrálódott. A város e két része ma is jelentős számu bunyevác lakossal rendelkezik.

A tájház épületét 1863-ban építették. A településszerkezetét tekintve fésűs beépítésű, hosszú kis telek, amihez gazdasági udvar is tartozik. Falazata vert fal, rajta nyeregtes náddal fedve. Utolsó tulajdonosa a ház mai gondnoka Sokcsevics Józsefné a "Katica néni".

Ez az épület egyik utolsó példája a környék hagyományos építkezésének. A környezete gyökeresen átalakult. A nádtetős épületeket itt is felváltották az országban szerte elterjedt, a hagyományos formákat gyökeresen átalakító kockaházak.

Ellentétben az országos tapasztalattal, itt ne várjanak fehér falakat, mert az utcai homokzaton és a gazdasági főépületeken kívül minden mintásra van festve. Ékessége a falfestés. A századforduló óta nagy gonddal alkalmazták ezen díszítéseket. A festés nem egyszerű hengereléssel készül, hanem papírsablonnal, melyet a minta gazdagságának megfelelően több lapból állítanak össze.

Az épületben hat - ma is berendezett - helyiség található. Vegyük sorra ezeket. Először a pitvarba lépünk be, majd a szabadkéményes konyhát a tapasztott tűzpadkával, szép berendezésével találjuk, ahonnan a két szobában lévő "banya" kemencét fűtik. Körülötte a fából készült sarokpad. A konyhából az első "tishta" szobába lépve a tulajdonos vagyoni hovatartozását is mutatta. A berendezési tárgyak visszafogottan egyszerűek, az ágyterítők, párnák, slingelt függönyök fehérek. Ez a fehér szín volt a jellemző egyébként a bunyevác ruhaviseletre is.

Szobabelső.

Bajaszentistváni Bunyevác Tájház.

Az ott elhelyezett fényképeken is láthatjuk. A hátsó szobában merőben más berendezési tárgyakat láthatunk, mint az elsőben. Az asztal, szekrények és ágy mellett megtaláljuk a lakóházban végzett munka eszközeit is. Pl. a szövőszéket. A szép festett bútorzat mellett a szép "tyilim" szőttesekkel is megismerkedhetünk. Valamint az ott elhelyezett női és férfi bábú segítségével a századforduló bunyevác házaspár viselkedésével. A berendezés is ennek az időszaknak lakáskultúráját tükrözi, amely szerves része a környező magyar népi kultúrának.

A hátsó szoba alápincézett. Itt bort és zöldséget tároltak a tulajdonosok. A pincét elhagyva, a telken belül kerítéssel leválasztott gazdasági udvarba érünk, melynek első helyisége a kamra. A lakóház egyik legfontosabb helyisége, hiszen itt halmozták föl mindazt, mely a mindennapi megélhetéshez szükséges volt. Innen van a padlásfeljáró is. Kamra után az istálló következik. Egy pár ló és a tehén fért el benne a szerszámokkal, majd ezt az ólak, és fészker követik. Elmentétben a szokásos gyakorlattal, ezt a gazdasági részt, kertet a volt tulajdonos bérmentve használja. Ott vannak az aprójószágok és láncsal megkötözve a házórzó kutya. A gondosan művelt szőlőlugas mellett az udvari és utcai virágoskert, valamint a muskátli ablakok díszítik a házat, teszik otthonossá. Így a látogató nem csupán az élettelen tárgyakat látja, hanem a "falu" hangulatát is maga körül érzi. Nagy figyelmet érdemel az említett tájház az ismeretterjesztő - közművelődés szempontjából is, szerepe felbecsülhetetlen, egy kor életformáját szemlélteti. A hazai bunyevác nemzetiség számára a múltat jelenti, a régi meghalt ősök emlékét.

Jól érzékelhető, hogy a távolból a magyarság közé került "bunjevác-horvátság" átvette az alföldi magyarság életformáját, amit a maga sajátosságai szerint átalakított, és ezt nagyjából mind a mai napig megőrizte. Az őrhelyek őrzik e kincseket. Őrizzék is a jelennek, őrizzék a jövőnek, utódainknak.

Szabad legyen emlékezni és emlékeztetni: "Rendezni végre közös dolgainkat" - ez volt a történelmi parancs századokon át, s fakad belőle tennivaló ma is. Meglévő problémáinkat a "honnán indultunk és hová jutottunk" igazságos szemüvegén keresztül nézzük mindannyian. A két nyelv tudása műveltség-többletet nyújthat. Azelőtt természetes volt itt ezen a tájon a vegyeslakosságú községekben a három nyelv elsajátítása. A bunjevác anyanyelv mellett a magyar és a másik - a német - nemzetiség nyelve. Említsük még egyszer "a nyelv ügye egész népünk - közéletünk - ügye, nemcsak a nyelvápolás szakembereié." Érdeke a nemzetiségeknek is, s arról sem szabad megfeledkezni, hogy az országnak is szüksége van a szomszéd népek nyelvét jól beszélő szakemberekre. Törvényeink szellemét tartalommal kell megtölteni. A jogokkal való élnitudás bizonyítása - a szocializmus építésének időszakában - a proletárinternacionalizmus próbaköve, mint ahogy a kötelességeink teljesítése is az. Vannak olyan területek, amelyeken a nemzeti kisebbségek helyett a többség nem cselekedhet. Alapvető emberi jog, hogy ki-ki önként válassza meg, hová tartozik. Azonban az nem közömbös, hogy milyen légkörben teszi. A kisebbségi dolgokban az aktivitást, a tisztánlátást elősegíti évtizedek óta az a számtalan magyarul megjelent újságcikk, rádió és tv. műsor, amely közvetíti, magyarázza, helyünket rögzíti nemcsak a kör-

nyező országok, de az egész világon folytatott kisebbségi politikában. Megyei lapunk a "Petőfi Népe" és mutációi az MTI megyei szerkesztősége, valamint a "Forrás" és a "TV Szegedi Stúdiója" jó példa erre.

Eddigi tevékenységünk bizonyította, hogy törekvésünk a nemzetiségi tudat erősítésére nem mond ellent a magyar hazához való tartozásnak. Meggyőződésünk, hogy a továbblépés lehetőségei az együttműködés szellemében, a szocialista népi nemzeti egység jegyében a mi megyénkben is biztosítottak. Ezen az úton kell tehát tovább járni azért, hogy magyarok és nem magyarok együtt és külön-külön is értékes polgárai legyenek közös hazánknak: Magyarországnak!

III. Jegyzet

- /1/ Forrásként felhasználtam a következő kéziratban lévő szakdolgozatokat: KUBATOV Anasztázia: O bačkim bunjevcima. Pécs, 1968., valamint MILÁNKOV Anna: Az első magyarországi bunyevác hetilap. Pécs, 1973.
Ezen kívül: NEVEN, 1895/4., 11. és 12.sz.
- /2/ MANDIĆ, Marin: Povijesno značenje Ivana Antunovića. Narodne Novine, 1982. december 23.; 13.p. A cikk abból az alkalomból íródott, hogy 100 évvel ezelőtt került kiadásra Antunović legjelentősebb műve, melyben elsőként írta meg a bunyevácok és sokácok történetét.
- /3/ Az idézett hõsköltemény Zlatko PRIPOVIDAČ összeállításaként jelent meg. /Pravi Bunjevački Kalendar 1936. Subotica, 34.p. Magyarra fordította: Sokcsevits Mátyás, a Narodne Novine fõszerkesztõje./
- /4/ A szláv kölcsönösség gondolatának árnyalt, történeti, marxista szellemû értékelésére lásd: ARATÓ Endre: A nemzetiségi kérdés története Magyarországon 1790-1840. I. kötet. Bp., 1960; 229-280.p.
- /5/ MANDIĆ, Marin: Mjesto Ivana Petreša u Bunjevačkoj prozi. In: Prilozi kulturnoj i književnoj povijesti Srba i Hrvata u Mađarskoj. Tankönyvkiadó, 1982; 171-240.p.
- /6/ Az ujság társszerkesztõje Magdalenity József. Segítõi a hercegszántói születésû, Baján lakó dr.Jelity Mihály ügyvéd és Kóbity Mihály ügyvéd társaival Budapesten.
A "néplap" célját az elsõ szám bevezetõjében foglalták össze, melybõl kiragadva idézünk: "Úgy érkezünk, mint csendes esõ a hosszú szárazság után ..., mint rózsaszínû hajnal a hosszú sötét éjszaka után, hogy a szebb jövő még szebb reményével töltsük el szíveteket!

Célunk, hogy a bunyevácság ága ne száradjon el ... Bizonyítsa be természetes jogát a hosszú életre és a kulturális fejlődésre..."

Az 1928-as kalendárium hátsó borítólapján a következő felhívás olvasható:

1. A "Danica" kalendáriumot nem elég csak megvásárolni, hanem el is kell olvasni.
2. Mindenki sokat és hangosan olvasson belőlük, mivel egy nyelv így sajátítható el a legjobban. Főleg a gyermekek olvassanak sokat és hangosan.
3. A kalendáriumot nem szabad eldobni, ellenkezőleg, meg kell őrizni, mert ezideig - az ima és tankönyveket leszámítva - az egyedüli anyanyelvünkön íródott kiadvány. /Fordítás horvát-szerb-ből./

Lásd bővebben: Jugoslovenski Književni Leksikon. Matica Srpska. Subotica, 1984; 622.p.

/7/ UROSEVICS Daniló: A magyarországi délszlávok kulturális egyesületei. Népművelési Propaganda Iroda, 1969; 32.p.

/8/ Az olvasókörrrel kapcsolatos visszaemlékezéseket a közölteken felül Gyurkity Lajos 83 éves és Agatity Mihály 78 éves bajai alvégi bunyevácoktól 1982-ben gyűjtöttem. Az 1957-től kezdődő adatokat pedig a kör jelenlegi elnökétől és titkárától. Ezuton mondok köszönetet mindazoknak, akik adatszolgáltatásaikkal segítették a munka megírását.

/9/ MOKUTER, Ivan: Pod istim nebom - Egyazon ég alatt. Magyarországi délszláv népdal és balladagyűjtemény. A HNF és MDDSz-nek kiadványa, 1958; 41-43.p.

/10/ VUJICSICS Tihamér: A magyarországi délszlávok zenei hagyományai. Tankönyvkiadó, 1978. 23.p.

/11/ VUJICSICS Tihamér i.m. 33.p.

/12/ BELLOSICS Bálint írása a bunyevácokról. In: Bács-Bodrog vármegye I.k. Szerk.: Borovszky Samu. Bp., 1909; 406.p.

- /13/ Lásd bővebben: KISS Mária: A néprajzi gyűjtés tapasztalatai. Elhangzott előadás 1980-ban a Délszláv Szövetség által Baján megrendezett Honismereti Gyűjtőtábor alkalmával. Kézirat.
- /14/ Lásd bővebben: KÓVÁGÓ László: Nemzetiségek a mai Magyarországon. Kossuth, 1981; 147-165.p.
- /15/ Erről bővebben: KÓSA László: A hazai nemzetiségi politika újabb szakasza. Forrás, 1976/1.sz. 55.p.
- /16/ KISS Mária: A magyarországi délszlávok folklórkutatójának áttekintése. Néprajzi füzetek, 1977/2.sz. A TIT kiadványa. 38.p.

Az imént felsorolt műfordítók, valamint a dolgozatban szereplő írók és költők közül az 1984-ben Novi Sad-on kiadott "Jugoslovenski Književni Leksikon"-ban az alábbi magyarországi délszláv irodalmárok szerepelnek:

Antunović, Atanacković, Bračuljević, Čuka,
A. Evetović, Mandić, Petreš, Radnić, Vujičić és
Vujić.

"... ősidőktől óta
 Azon valának papok és királyok,
 E földi istenek,
 Hogy vakságban tartsák a népet,
 Mert ők uralkodni akarnak,
 S uralkodni csak vakokon lehet."
 /Petőfi: Az apostol/

IV. A MAGYARORSZÁGI BUNYEVÁCOK OKTATÁSA

A felszabadulás előtti időszak

A reformkoriak hangoztatták: "Nyelvében él a nemzet!"^o
 A történelem tapasztalatai arra tanítanak bennünket, hogy nyelv és nemzet, nép és nyelv viszonya nagyon is változik az időben. Ha valaha indokolt, hasznos volt az említett jelző, később ártalmas lett. Célszerűnek látszik, újrafogalmazni, valahogy így: "Nyelvében is él a nép."¹

"A nemzetiségi oktatásügy az egész nemzetiségi kulturális tevékenység alapja - olvashatjuk a "Több nyelven, egy akarattal" című kiadványban.² - Mondhatjuk azt is, hogy a jó nemzetiségi oktatás a nemzetiségi lét megőrzésének előfeltétele." Az anyanyelv minél magasabb fokon való elsajátítása egyaránt forrása a kulturálódásnak és a mások kultúrája megismerésének is.

Az anyanyelvi oktatás egy ország nemzetiségi politikájának talán legérzékenyebb mérőeszköze. Nézzük hogyan érvényesült ez a felszabadulás előtt kiemelten a bunyevacok

esetében, akik zömmel a kalocsai érsekség területén és felügyelete alatt éltek, tanulhatták anyanyelvüket.

Az oktatás sohasem állott a társadalmi, politikai mozgalmak keretein kívül, mindig függvénye volt a politikai változásoknak.

Magyarországon a XI. század közepére kialakult a feudális államszervezet. Az uralkodó osztály tagjai közül írás-olvasáson alapuló műveltséggel csak a külföldről érkezett papok és szerzetesek rendelkeztek.

A világi urak, valamint az elnyomottak hatalmas tömege híján volt a műveltségnek.

Az egyház először a káptalani és kolostori iskolákat szervezte meg. A kalocsai érsekség területén a bácsi, a kalocsai és a titeli káptalanok fennállásáról és működéséről van tudomásunk. A káptalani szabályzatokból tudjuk, hogy iskoláik is voltak, s azok igazgatása az olvasó kanonokra volt bízva.³

Az egyházi szervezet fejlődésével azonban egyre több település kapott lelkésztséget, s ez bizonyos változást eredményezett. Ez abban állt, hogy mivel az egyház célja a hű, szenvedéseket békésen tűrő alattvalók nevelése volt, a vasárnapi és ünnepnap iistentiszteleten megjelent felnőtteket, gyerekeket, előszóban a vallás elemeire és az imádságokra a plébános tanította. Amint az érseki levéltárban található jegyzékek tanúsítják, a lakosokat 30-40 főből álló csoportokra osztották, így jelentek meg az oktatáson. Minden csoport élén egy felvigyázó és kikérdező volt.

Újabb lépést jelentett a népoktatás kifejesztésének több száz éves útján az 1309. évi budai zsinat, amelynek egyik ha-

tározata kimondja, hogy a pap a káptalanoknál és a faluban sem misézzen egyedül, hanem legyen minden papnak segédje /klerikus/, vagy tanítója /skolares/, aki neki mise közben válaszol és akivel a zsoltárokat elmondhatja.⁴

Országos jellegű intézkedések fényében a helytörténeti dokumentumok hiányában feltételezhetjük, hogy az érsekség területén is fejlődés következett be a plébániák szervezése, segédek felfogadása, majd a tanítói állások felállítása területén. Annál is inkább, mivel a mohácsi vészig az egyházmegye 281 plébániájának fennállásáról és működéséről van tudomásunk.

Ha az elemi iskolák tekintetében csak feltételzésekre szorítkozunk, a városi iskolák tekintetében Verancsics bizonyítja, hogy a mohácsi vész előtt Kamonc híres volt iskoláiról. Amit Verancsics mond Kamoncra, az vonatkozik Szegedre, Szintarévre és az egyházmegye többi városára is.⁵

A törökdúlás ezt a fejlődést megállította, sőt visszavetette.

Akkora volt a pusztítás, hogy a 281 plébániából 39-nek is csak a romjait találták meg a törökdúlás után.

Az 1542-ben vezetett török közigazgatási rendszer alapján az egyházmegye területét a budai és a szegedi szandzsák között osztották meg. A török által megszállt terület lakosságának etnikai összetétele is megváltozott. 1527-től görögkeleti szerbek jöttek az egyházmegye déli részére, és a feljegyzések szerint katolikusokat találtak itt. Ezek főleg visszamaradt magyarok, valamint bevándorolt bunyevácok és sokácok voltak. Lelki gondozásukat a bosnyák ferencrendi szerzetesek látták el, akik az új telepésekkel együtt költöztek ide.

Népoktatásról, annak elterjedéséről a 18. század elejéig tartó időszakban nem beszélhetünk. E hatalmas feladat elvégzésére az elkövetkező időszakban tettek csak hathatós intézkedést az állami és az egyházi szervek.

Az egyházlátogatási jegyzőkönyvekben a plebániák megszervezésére és a pap javadalmára vonatkozó adatok után találkozunk a ludimagisterrel, a tanítóval.

A katolikus iskolák számára a tanítót a plébános szemelte ki, majd az egyházi és világi felettes hatóságok jóváhagyása után meghatározatlan időre alkalmazta. Ezután a tanítóval a legtöbb községben szerződést kötöttek. A nyelvismeret döntő lehetett.

Az 1730-40-es években az iskolák száma növekedett. 1733-ban Jánoshalmán jegyző-kántort, 1734-ben Garán jegyző-kántor-harangozót, 1738-ban Bátyán jegyző-kántort, 1748-ban Csávolyon jegyző-kántort tartottak számon, ahol 1748-tól kezdve az "oktatás" a gyermekek anyanyelvén, bunyevácul történt. 1750-ban Mándich Gyuro tanítót - a község első tanítóját - a kánoni ellenőrző jkv. úgy említi, aki saját lakásában tanít. 1762-ben Laub Antalt mint kántortanítót említik, aki szintén ellátja a jegyzői teendőket is.

A tiszta nemzetiségi községekben nem jelentett problémát, ha a tanító egyedül csak az anyanyelvét ismerte.

A tanítók képzéséről ebben az időben még nem gondoskodtak. Általában mesteremberek - Csátalján például szabó volt az önkéntes tanító -, kiszolgált katonák, vándorló legények, félbemaradt diákok voltak.

Csávoly első bírója Mándics Lukács - szűkebb tanácsadói az esküdtek - Délity András és Ikotity Fábián. Az írásbeli

teendőket a jegyző látta el.

Csávolyon és Dunapatajon már a tanítás, illetve a tanítói állás szervezésével egyidőben emeltek egy tanteremből álló épületet iskolai célra. Milyenek lehettek ezek a korabeli iskolák? Bizonyára alacsony, kevés fényű, rideg helyiségek, fűtésük, már csak a tüzelőanyagról ítélve is, nem lehetett megfelelő. A csávolyi tanító 100 kéve nádat, majd évekkel később 6 öl szalmát kapott az iskola fűtésére, amely az ő feladata volt. Feltételezhetjük, hogy az iskolában bubos kemence, vagy esetleg egyszerű cserépkályha szolgáltatta a meleget a fűtőanyag - fa, nád, szalma - lehetőségei szerint.

A csávolyi iskola nádas házában a két teremből az egyik iskolaterem volt mindkét nembeli gyerekeknek, a másik lakás.⁶

Elképzelhetjük, hogyan élhetett, dolgozhatott ilyen körülmények között a tanító... A fentiek alapján kialakítható valamiféle általános kép a falusi iskolaépületekről: udvarral rendelkező ház, amelynek egyik szobájában a tanítás folyik, a másikban a tanító lakik családjával együtt. Az udvarban a tanító gazdasági épületei, az állatok istállói, óljai helyezkednek el.

A tanítói lakást szintén a községnek kellett biztosítania. Erre utal a dusnoki plébánia alapítólevelének - Patachich Gábor érsek írta alá - harmadik pontja: "Megfelelő házat építsenek a Tanító és a Harangozó számára, és konyhakertnek árnyos teret kapcsoljanak, és azt az udvarral együtt körülkerítve épségben fenntartani kötelesek a hívek..."⁷

Dusnok horvát-rác község megállapodásából is sokat megtudhatunk:

"S z e r z ő d é s

Dusnok érseki község és a kántor között alulirottak jelenlétében 1764. január 8-án kötöttetett a következő módon. Ezentúl semmit sem kérhet az iskolába járó gyermekektől, hanem fizetését a község pénztárából kapja, mégpedig évenként, mint kántor és jegyző a főegyházmegyében megállapított stólarészesedésen kívül készpénzben 47 forintot, 40 pesti mérő búzát, 1 hizott disznót vagy ehelyett 5 forintot, 50 font sót, 15 font faggyút, 2 pár csizmát, újat, 5 itce vaját, 5 kocsi szénát, 15 öl tűzifát, 2 napi szántást, kaszálónak 4 kazal szalmát kiadó területet. Mindezekért köteles lesz oktatni az egész község gyermekeit akár saját személyében, akár az általa fölfogadott tanító által, semmit sem kérve az egyes gyerekektől. Nem különben köteles mindenki fiait és leányait az iskolába küldeni havi 1 garas büntetés terhe mellett, a templom javára.

Kelt Dusnokon 1764. május 6-án

Ivó Péter bíró	Szikora János s.k.
Rogács Gergely	a kalocsai terület esperese
Szudár János	Kristóf Mátyás s.k.
Szabó István esküdtek	ugyanennek jegyzője."8

A csávolyi születésű Michler Sebestyén fizetése: készpénzben 126,- Ft, természetben 90 pozsonyi mérő búza /kb. 29 q/, 6 öl hasábfa, 2 petrence széna. Mint kántor, az érsektől kapott 1/2 szesszió kihasított földet /kb. 23 kh./.

A tanítás anyagát az egyház szabta meg. A legfontosabb tantárgy tehát a vallástan, az imádságok, s némi olvasás. Ilyen volt a legtöbb iskola az érsekség területén is. Magasabb fokon állottak azok, amelyekben olvasást, írást, esetleg szá-

molást tanítottak.

A tanítás eredményességéről csak annyiban beszélhetünk, hogy a gyermekek álmukból fölverve is tudták a katekizmust, az imádságokat, a ministrációt, de a gyakorlati élethez szükséges ismeretekkel alig-alig rendelkeztek.

A gyermekoktatás a 18. század végéig tehát az olvasás, az éneklés és kevésbé az írás elsajátításából állt. A természet-tudományos tantárgyak a 19. században kaptak nagyobb teret, de ekkor is csak egyszerűbb vizuális, emlékezőtehetségre alapozott egzakt ismeretek nélküli törvényszerűségek felismertetése a cél.

Összegezve megállapíthatjuk, hogy az iskolákkal rendelkező községekben az iskoláskorúak egynegyede, jobb esetben egyharmada látogatta rendszeresen az iskolát.

A kicsinyek számára iskolalátogatás, az iskolás koron túl lévők és felnőttek számára a vasárnapi, böjti és husvétii időben pedig a napi istentiszteleten való részvétel volt a kötelező. A megjelenésre a földesurak mutattak példát. A hiányzókat a pap prédikációjában róttta meg. A serdülő fiataloknak ezen kívül minden vasárnap délután hitoktatásra kellett járniuk a templomba.

A sok munka, a kevés fizetés, a kiszolgáltatott helyzet bizony sokszor a borban vigasztalódásra kergette első iskolamestereinket. Az iskolák fenntartása és építése legtöbbször a község feladata volt. Pedig a Helytartótanács 1732. március 28-án kiadott rendelete szerint az iskolák építése a földesúr kötelessége. A rendeletet azonban csak ritkán, vagy egyáltalán nem a földesúr anyagi támogatásával valósították meg.

A viziták utasításai, a jegyzői és földesúri kényszer

rászorította a szegény adózó népet az iskola építésére. A földesur olykor építőanyagot biztosított...

1734-ben Baján már van iskola, vályogból építve. 1738-ban már Bácsalmáson is épül az iskola, csak a teteje hiányzik még.

1767-ben Hercegszántón a község emelt iskolát vert falakból és náddal fedte. 1772-ben Felsőszentivánon nagy befogadóképességű iskola terem van. 1777-ben Bátmonostoron is az iskolával rendelkező falvak sorába lép. A vaskúti plébános az 1776. év vége felé jelenti, hogy az új iskolaépület felszerelve készen áll.

A községek nagy része, de a városok is heterogének voltak. Ezekben a helységekből szükség volt a kétnyelvű oktatásra. Ez azonban komoly gondot okozott ott, ahol csak egy tanító működött. 1738-ban például Bácsalmáson azért nem részesültek oktatásban a gyerekek, mert a mester nem értette a bunyevác nyelvet. Battyán - írja az 1762-es vizita - a kántor tanítót tart, a magyar Csanádi Sándor, aki azonban a bunyevác nyelvet nem nagyon érti. A magyar gyerekeket tanítja, de a bunyevácok oktatására nem alkalmas. Ezért úgy határoztak, hogy a gyerekek közül a magyarokat magyarul, a bunyevácokat bunyevácul kell olvasásra tanítani, amíg az utóbbiak a magyart jól nem értik; ezután a magyar legyen a tanítás nyelve. A vizitákban itt találkoztunk először a következő évtizedekben egyre erőszakosabbá váló magyarosítási törekvés első nyomaival.

Baján is voltak gondok. Az 1770-es összeírás szerint a zsidókon és a szerbeken kívül is három nemzetiségű a lakosság, mégis csak egy német tanítójuk van. Ez a magyar gyerekek tanítására egy segédet tart. A bunyevácoknak - az összesítés

szerint többen vannak, mint a magyarok és a németek együttvéve - nincs tanítójuk. A német tanító, segédjével együtt is összesen csupán 41 fiút és leányt tanít.

Bács-Bodrog megyében a felmérés még az államhatalmilag megfogalmazott 1777-es Ratio Educationis "Nevelési Szabályzat" előtt történt.

A nemzetiségi összetétel változása következtében egyre több helységben vált szükségessé a két nyelven való oktatás. Sőt, volt olyan község, ahol három nyelven: magyarul, németül és bunyevácul tanítottak.

Bunyevácul és németül Garán és Csávolyon. A tanítás módszereit alig említik a viziták.

A tanítók nyelvtudását környezetük is meghatározta. A egyes ajkú községek - Gara, Katymár, Miske, Csávoly - tanítói 2-3 nyelven is beszéltek.

A kiegyezést követően a népiskolai törvény /1868. XXXVIII./, majd a nemzetiségiek egyenjogúságáról hozott törvények /1868:XLIV./ védelmükbe vették a nemzetiségi nyelvoktatást. A különböző nemzetiségi elemi iskolákban 1868 előtt a magyar nyelv tanítására alig találunk adatokat.

Az 1868-as törvény megalkotása és szentesítése, folytatása és betetőzése a köznevelés országos rendezését törvénybefoglalását sürgető törekvéseknek. Ugyanakkor kompromisszum is, mert mellőzte 1848 forradalmi örökségét. Az e kompromisszumokból eredő hiányok, hibák nyomait 80 éven keresztül viselte magán a magyar közoktatás és amelynek balasztjából, az egyházi iskolák káros örökségétől csak a felszabadulás után tudott végleg megszabadulni.

Népiskolát - a törvény által megszabott módon - fenn-

tarthattak és állíthattak a különböző egyházak, társulatok, községek és az állam. A törvényjavaslat tehát az államot nem kötelezte iskolák állítására, de lehetővé tette számára is népiskolák szervezését. Az állam feladatát azonban nem új iskolák állításában látta Eötvös József, az ország első kultuszminisztere.

Minden római katolikus hitközségben, mely népiskolát tartott fenn, legalább öt választott tagból álló iskolaszéket kellett kialakítani. Ez évi 2-3 ülést tartott. Az iskola felett a helyi felügyeletet az iskolaszék gyakorolta /pl. óralátogatás, fegyelmi ügy vagy kinevezés, gazdasági ügyek, vizsgák ideje/. Az üres tanítói állásokra pályázatot hirdettek és a választást vezette, a megválasztott tanítót hivatalába iktatta. A hitközségnek a plébános volt az elnöke, aki ezzel a rk. hitfelekezeti népoktatási intézetnek is igazgatója volt. A tantestülettel havonként rendes tanácskozást tartott. Tehát a plébánosnak, mint iskolaigazgatónak és mint iskolaszéki elnöknek igen nagy szerepe volt a rk. iskola életében. Ahol emellett világi elnök is volt, ott ez a megtiszteltetés általában a községi bírónak járt ki.

Apponyi miniszterségétől kezdve az állam még inkább kedvezett az egyházi iskoláknak.

A bunyevácok iskoláiban 1867-1878 között már vegyes tan nyelv volt. Korábban azonban csak bunyevácul tanítottak. A 18. században valamennyi bunyevác községnek volt tanítója, iskolája.

A vegyes nemzetiségi lakosságú községben élő bunyevácság iskoláinak nyelvi struktúrája ennek megfelelően a következő volt 1880-1910 között.

Év	Bunyevac	Bunyevac-magyar	Bunyevac-német	Bunyevac-magyar-német
1870.	10	7	1	7
1890.	5	18	1	3
1910.	1	-	1	3

E statisztika, amelynek adatait valamennyi Bács-Bodrog vármegyei monográfia bontásban használta, pontatlan az iskola jellegének megítélésénél, de a tendenciát jól mutatja.

Az 1880-1898 közötti iskolalátogatási jegyzőkönyvek igen szűkszavúak a bunyevac iskolákról. Valamennyi megjegyzés arra utal, hogy magas színvonalú nyelvtanítás folyt ezekben az iskolákban.

Az 1899. évi garai bunyevac-német tannyelvű nemzetiségi iskolában látogatást végző tanfelügyelő azt jelentette, hogy mind a felekezeti, mind a községi iskolában ... szigorúan vigyázni kell arra is, hogy a bunyevac tannyelv ne szenvedjen hátrányt a némettel szemben, hanem a törvényes rendelkezések pontosan betartassanak.

Valamennyi bunyevac iskola 1910-ben már magyar tannyelvű óvóházzal rendelkezik.

A kor leghaladóbb nemzetiségi politikusai és gondolkodói nem véletlenül tiltakoztak az ellen, hogy az óvodás korban az anyanyelv bármilyen célból hátrányt, sérülést szenvedjen. Sárceivity a bunyevácság egyik kiemelkedő képviselője, amikor Mocsáry Lajoshoz a bunyevac kérdésben emlékiratot szerkesztett, tudatosan idézte Zillert, a herbartista német pedagógus-író. Az emlékirat mottójában Ziller gondolatainak adta az elsőbbséget: "... A legkevésbé sem szabad a gyermekeket kiskorában idegen nyelvre tanítani. Nem szabad a gyermekeket más nép

gyerekkorába bevezetni. Először élje bele magát saját anyanyelvébe, amelyen, ha beszél, ne csak gondoljon valamire, hanem érezzen is.⁹

Az 1879.évi XVIII.tc., majd az 1907.évi XXVII.tc. alapján ténylegesen törekedtek az iskolák magyar nyelvű tanításának teljességére. Következményeit kutatva olyan tipikus nemzetiségi területen, mint amilyen Bács-Bodrog vármegye volt, igen fontos megfigyelést tehattunk a törvények hatására, végrehajthatóságára, az egy-házközségek, az egyházi főhatóságok magyarellenes tevékenységére, a magyar és nemzetiségek nacionalizmusának alakulására.

Még az 1893.tc., sem ütött döntő részt a bunyevác nyelvoktatáson. A dualizmuskori magyarországi nemzetiségi népiskolák tanítói társadalom magyar nyelvtudása alkalmatlan volt erre."¹⁰

Az első világháború kitörésével a közoktatás reformjának gondolata háttérbe szorult. Az ezt követő un. "bajai háromszög" szerb megszállása alatt az oktatás változatlan volt.

A 8 osztályos népiskola bevezetését csak az 1940. évi XX.tc. rendelte el.

A falvak többségében létre sem jött a 8 osztályos iskola. A háború végéig 6 osztályos iskola és az ismétlőiskola működött. Az ismétlő iskolában nem volt nemzetiségi oktatás.

Az ellenforradalmi rendszer konszolidálódása után a hivatalos magyar nemzetiség-politika - bár alapjaiban reakciós és irredenta volt - olyan elveket hirdetett meg, amely az elszakadt nemzetiségek körében rokonszenvet kelthetett Magyarországgal. Ennek a politikának egyik sarkalatos pontja volt a nemzetiségi anyanyelvi oktatás kérdése. A nemzetiségek oktatása az

ügynevezett A, B, C nemzetiségi iskolatípusokban folyt. A legteljesebb anyanyelvi oktatástól, a "kisebbségi tanítási nyelvű iskolá"-tól /A típus/, amelyben a magyar nyelvet rendszer, kötelező tantárgyként tanították, a vegyes: kisebbségi és magyar tanítási nyelvű iskolán /B típus/ át vezetett az oktatáspolitikai útja a magyar tanítási nyelvű iskoláig, ahol a nemzetiségi nyelvet kötelező tantárgyként oktatták /C típus/. A típusú iskolájuk a felszabadulás előtt csak a németeknek és a görögkeleti vallású szerbeknek volt az érsekség területén a megyében. A 30-as évek közepére egy időre eltűntek a nemzetiségi nyelven oktató iskolák és bizonyos módosításokkal a vegyes típusúra emlékeztető rendszert vezették be. A 700/1941. ME sz. rendelettel - az ellenforradalmi rendszer utolsó ilyen tárgyú intézkedésével - azonban visszaállították a teljes anyanyelvi oktatású iskolákat, de csak a német nemzetiségűek részére.

Az ellenforradalmi kormányzat bármennyire is szeretne volna megnyerni a nemzetiségeket és "visszahódítani" az elcsatolt területeket, sovinszta nemzetiség-politikája ezt nem tette lehetővé.

Az 1923-ban kibocsátott 110 477/1923. VIII/a.sz. rendelet szerint a csávolyi bunyevácok az ún. "C-iskolatípus"-ba tartoztak volna, ha lett volna, aki tanítson...

Az egész korszakban a nemzetiségi oktatásban a C-típus dominált, vagyis az a típus, ahol a nemzetiségi nyelv csupán egy tantárgy volt a sok közül, s így a tankönyv is csak egy "Čitanka" lehetett. A csávolyi római katolikus népiskola 1938. október 25-i testületi értekezletének jegyzőkönyvében olvashatjuk:

"Galántai Lipót igazgató ismerteti és egyben jelenti, hogy november 3-tól az egyhuzamos tanítással együtt anyanyelv szerint szétválasszuk a gyerekeket és az utasításnak megfelelően oktatjuk. Az osztatlan egységes horvát nyelvű iskolát 36 tanulóval Horváczy Mária oktatja." A tanítónő magyar anyanyelvű volt, de horvát képesítéssel is rendelkezett, és szorgalmával igyekezett a tőle telhető legtöbbet nyújtani. Egyébként sem könnyű egy teljesen osztatlan csoporttal. Őt 1939 májusában a tanításban Jaszenovics Lajos váltotta fel, aki hasonló képesítéssel rendelkezett. Az igazi horvát nyelvoktatást, ha rövid ideig is, Vakos Anna valószínűsítette meg, aki 1939. november 1-től tanított Csávolyon. Ő már az 1941. február 1-én kiadott 700/1941. ME számú rendelet szerint is taníthatott, vagyis az addig magyarul oktatott tárgyakat anyanyelven oktatta. Hercegszántói sokac anyanyelvű pedagógusként minden tőle telhetőt megtett anyanyelvünk ápolása érdekében. 1941 nyarán azonban Csávolyról - ki tudja miért - áthelyezést kapott Csikszeredára, majd onnan még abban a tanévben Csáktornyára. Az oktatás, áthelyezésével Csávolyon megint csak névlegessé vált, mivel már nem volt pályázó.

A szerbekkel ellentétben a horvátoknak nem voltak saját iskoláik. Azok az iskolák, amelyekben horvát nyelven is folyt a tanítás, már régen megszűntek, kivéve azt a kevés helyet, ahol a katekizmust a horvát anyanyelven tanították.

Az 1940-ben hozott törvény eredményeképpen az 1942-1943-as tanévben hagyták el az iskolát első alkalommal nyolc osztályt végzett tanulók. A kellő számú nevelő jól végezte munkáját: az iskolába járás mértéke javult. Az 1941-42-es tanévben a

már nyolcosztályos római katolikus elemi iskolai oktatást megzavarták a nemzetiségi ellentétek, majd a második világháború kitörése megváltoztatta az iskola oktatási nyelvét is, amelyben a volksbundistáknak volt szerepük. Így anyanyelv szerint szétválasztották a tanulókat a német, magyar-német és magyar-bunyevác tagozatra. Amíg az iskolaszék 1938-as már említett döntése alapján eddig az anyanyelvet tantárgyként oktatták, a mostani intézkedés az anyanyelvi oktatásra való visszatérést jelentette. Önálló német nyelvű óvodát is nyitottak a Volksbund székházában. Ez a helyzet a község felszabadulásával változhatott meg.

Bellér Béla munkáiban részletesen foglalkozik a két világháború közötti időszak kormányainak nemzetiség-politikájával, a hazánkban élő nemzetiségek jogvédelmi törekvéseivel.¹¹

A felszabadulást követő időszak

Egyre világosabb, hogy a fejlett szocialista társadalom építésével megteremthetők a nemzetiségi egyenjogúság megoldásainak feltételei. Az iskola a nemzetiségi művelődés legalapvetőbb intézménye. Nézzük, hogyan segítette az állami intézmény a bunyevácok alsófokú oktatását a felszabadulást követő években kiemelten Bács-Bodrog megyében, - amely a pécsi tankerülethez tartozott továbbra is - ezen belül főleg a volt bajai és bácsalmási járás területén. Vizsgálódásainkat erre a területre korlátozzuk, 1948 végéig.

A nemzetiségpolitikai küzdelmekben a népiskola egyáltalán nem számított olyan hátrányos területnek, mint a hazai sajtó,

vagy a szervezett politikai mozgalom, tüntetések, kongresszusok.

A felszabadulással új korszak vette kezdetét az oktatáspolitikában is. A közoktatás új feladataiban nem volt minden kérdés egyértelmű a továbbhaladás útjának és módjának megítélésében, hosszú ideig véleménykülönbségek voltak a pártok és az államhatalmi szervek között. Az 1945-ös év a demokratizálódás útjának első lépcsőfoka. Ebben az évben hozza az ideiglenes kormány a nemzetiségekre vonatkozó első rendeletét, amely megveti a nemzetiségi anyanyelvi oktatás fejlődésének is az alapját. 1948 pedig a Kommunista Párt által meghirdetett oktatás-politikának a sikere, megteremtve az egységes, mindenkire kiterjedő 8 osztályos állami oktatás feltételét. Bár a nemzetiségi állami iskolákat korábban hozzák létre, mint a magyar iskolák államosítását, mégis ez az az időszak, mikorra a kezdeti szervezési "küzdelmek" lecsillapulnak, kialakul a működési forma, rendeződnek az anyagi és személyi feltételek. A magyar anyanyelvű tanulókkal minden tekintetben azonos szintű és szellemű általános oktatás válik meg az idegen anyanyelvűek, így a délszlávok - Horvát-bunyevácok - részére is hazánkban.

*A vármegye alispánjának 1945. évi jelentése alapján
a délszláv lakosság száma:*

Község neve	Össz. lakosság	bunyevácok	szerbek
Bácsalmás	8 175	1 349	
Csikéria	1 728	420	
Katymár	3 543	1 659	
Kelebia	4 267	22	
Kunbaja	2 123	59	
Madaras	5 300	—	
Mátételke	843	1	
Tataháza	1 782	—	
Tompa	5 801	439	
Bácsbokod	3 902	650	
Bácsborsod	1 503	57	
Bátmonostor	2 407	—	
Csátalja	2 362	14	
Csávoly	2 104	580	
Dávod	3 278	—	
Felsőszentiván	2 450	700	
Gara	3 779	1 320	
Hercegszántó	2 222	80	928
Nagybaracska	3 355	—	
Szeremle	2 004	1	
Vaskút	4 707	236	
Borota	4 128	18	
Jánoshalma	15 926	—	
Kisszállás	1 946	—	
Mélykút	7 073	1	
Rém	1 619	—	
Összesen:	99 327	7 606	928

Jellemző a megyére, hogy minden községben együtt éltek magyarok, németek és délszlávok. Nem egy községben a felszabadulás előtt nagyobb volt az idegen anyanyelvűek együttes száma, mint a magyaroké, pl.: Bácsalmáson, Katymáron, Kunbaján, Csátalján, Csávolyon, Garán, Vaskuton. A közös terület, az együttélés maga után vonta, hogy az egyik, vagy másik nemzetiség érdekében, vagy ellenére tett intézkedések hatással voltak a másik két nemzetiség magatartására is. 10 % fölött

volt a délszláv lakosság a megye 26 községe közül 7 községben /Csikéria, Katymár, Bácsbokod, Csávoly, Felszőszentiván, Gara, Hercegszántó/, de jelentős délszláv lakosa volt még Bácsalmásnak, valamint Bajaszentistvának, amely közigazgatásilag Bajához tartozott.

Bács-Bodrog vármegye délszlávok lakta területén a felszabadulás előtt is folyt anyanyelvi oktatás. Hercegszántó kivételével, ahol a görög-keleti vallású szerbeknek teljes anyanyelvi oktatása már korábban megvalósult - egy-két népiskolában tantárgyként, vagy külön tagozaton oktatták a szerb-horvát nyelvet. Nemzetiségi oktatás volt Felszőszentivánon, Csávolyon, Garán, Hercegszántón, Katymáron, Bácsbokodon és Bácsalmáson.

A többi délszlávok által lakott községek elemi népiskoláiban is megkezdtek, vagy folytatták a nemzetiségi nyelv tanítását. A bevezetés módja és rendszere azonban községenként igen eltérő volt.

Az ideiglenes kormány 10.030/1945.M.E.sz. rendelete október végén jelent meg a nemzetiséghez tartozó tanulók nemzetiségi oktatása tárgyában. Ennek értelmében "... azokban a népiskolákban,¹³ ahol a jelenlegi oktatási nyelv megváltoztatására irányuló kívánság merül fel, legalább 10 tanuló szülőjének /gyámjának/ kérésére, a nemzetiségi anyanyelvű tanulók szülői titkos szavazással döntenek abban a tekintetben, hogy gyermekeik számára:

1. anyanyelven folyó oktatást kívánnak-e a magyar nyelvnek, mint tantárgynak tanításával, vagy pedig

2. az anyanyelvet csupán külön tantárgyként tanítsák.¹⁴

A szülők tehát szavazhattak az anyanyelvi oktatás formá-

járól, s ha a szavazás eredményeként az anyanyelven történő oktatást választották, 20 egy nemzetiséghez tartozó tanuló jelentkezése esetén a rendelet engedélyezte a nemzetiségi tanítási nyelvű népiskola megnyitását. A szavazásokat 1945. december 31-ig kellett lefolytatni.¹⁵

A tankerületi főigazgató azonnal felszólította a tanfelügyelőket, hogy a szavazás megtartásáról megfelelő tapintattal intézkedjenek, bár személy szerint feleslegesnek tartotta a szülők megszavaztatását, mivel a sajtóból arról értesült, hogy a kormány a nemzetiségeknek kötelező anyanyelvi oktatást kíván bevezetni még 1945 végén, vagy 1946 elején. Mindenesetre a szülőkkel ismertették a rendeletet és biztosították a megye minden szláv lakosú községében a szavazás feltételeit.

Garán és Csávolyon a szülők külön levélben kérték, hogy szavazhassanak az anyanyelvi oktatásról, Hercegszántón december 22-én kérelmezték ezt.

A megye 11 községéből - ahol a délszláv nyelv tanítását bevezették - 6 népiskolából - Bácsalmás, Csikéria, Gara-Györgypusztá, Tompa és Vaskút - azt jelentették, hogy a szláv anyanyelvű tankötelesek oktatása 1945 végén még nem volt biztosítható délszlávul tudó tanító hiánya miatt. Tanítóhiány volt az 1944/45., de még az 1945/46. iskolai évben is. Öt községben viszont: Bácsbokodon, Csávolyon, Felsőszentivánon, Hercegszántón és Katymáron az anyanyelvi oktatás megindulhatott.¹⁶

A nemzetiségi oktatás ügyének rendezését tárgyi feltételek hiánya is nehezítette.

A tanítóképzés is akadozott. A Bajai Magyar Állami Liceum és Tanítóképző Intézetben 1945 előtt a német nyelv mellett második idegen nyelvként a horvátot tanították. A horvát nyelv

tanítása azt volt hivatva szolgálni, hogy a horvát, bunyevác, sokác vidékek a nemzetiség anyanyelvén beszélő tanítókat kaphassanak. Ezt a tanítási rendszert azonban a felszabadulás után megszüntették, mert a 37.000/1945 V.K.M. sz. rendeletében a horvát nyelv nem szerepelt a tanítható élő idegen nyelvek között. Így a délszláv területek népiskoláiba egy darabig nem került szakképzett, az anyanyelvet is beszélő tanító. A hiányzó tanítói létszámot menekült tanítókkal töltötték be.

A délszláv nyelvet is tanító népiskolák szláv tanítói ellátottságát az alábbi kimutatás világítja meg:

Iskola neve	Tanulók száma	Délszláv anyanyelvű tanulók száma	Szlávul tanítani tudó tanerők	Szláv tanítói szükséglet
Bácsalmás róm. kat.	648	46	—	1
Csikéria állami	103	24	—	1
Csikéria-Széchenyi telep állami	117	13	—	1
Gara—Györgypusztai közs.	80	13	—	1
Tompa—Csajkássor áll.	61	12	—	1
Vaskút róm. kat.	449	12	—	1
Bácsbokod róm. kat.	434	45	1	—
Csávoly róm. kat.	318	34	1	—
Felsőszentiván róm. kat.	301	57	2	—
Hercegszántó róm. kat.	383	91	5	—
Katymár róm. kat.	492	127	2	—

1946. elején a vallás-, és közoktatásügyi miniszter - az 1945. novemberi nemzetgyűlési választások óta Keresztury Dezső, a Nemzeti Parasztpárt tagja - a kormánnyal közösen újabb /330/1946.M.E.sz./ rendeletében a nemzetiségi községekben az anyanyelvi oktatást kötelező érvénnyel rendelte el:

"1.§. A nemzetiségekhez tartozó tanulókat anyanyelven folyó oktatásban kell részesíteni. Az anyanyelvi oktatást állami iskolák létesítésével és fenntartásával, illetőleg államsegély nyújtásával kell biztosítani."

A kormányrendelet jelentősége a korábbiakhoz viszonyítva abban foglalható össze, hogy míg eddig nemzetiségi tanítási nyelvű iskola létesítését, vagy már fennálló iskolába a nemzetiségi tanítási nyelv bevezetését a szülőknek kellett kezdeményezniük, addig ezentúl a kormány köteles a nemzetiségi tanítási nyelvű iskoláztatás lehetőségéről, feltételeiről gondoskodni. Az új rendelet 14. §-a megadta a lehetőséget arra is, hogy a magyar tanítási nyelvű iskolákban minden fokon - ha megfelelő számú /15/ nemzetiségi szülő azt kívánta - a nemzetiségi nyelvet tantárgyként tanítsák.

A délszláv tanítási nyelvű népiskolák tekintetében a végrehajtás a megállapított létszámhatáron is túl ment és mindennütt megnyitotta - már 10 tanuló esetén - a délszláv iskolákat, ahol azt a Magyarországi Szlávok Antifasiszta Frontja kívánta.

A vallás- és közoktatásügyi miniszternek továbbított jelentésében a tankerületi főigazgató a rendelet végrehajtását összegezve arról írt, hogy nemzetiségi tanítási nyelvű tagozatot és nem önálló iskolát hoztak létre Felsőszentivánon, Csávolyon, Garán, Hercegszántón, Katymáron és Bácsalmáson. Magyar tanítási nyelvű népiskolában - a rendelet 14. §-ában foglaltak szerint - a nemzetiségi nyelvet tantárgyként tanítják Bácsbokodon, Gara-Györgypusztán, Vaskúton.

A nemzetiségi tanítási nyelvű önálló iskolák felállítására nem került tehát sor az 1945/46. iskolai évben. A szülők nem mertek, a megyei iskolafelügyeleti szervek pedig nem tudtak élni a rendeletek biztosította jogokkal. Így az anyanyelvi oktatás a /községi, állami és egyházi/ népiskolák külön tagozatán, vagy tantárgyszinten oldódott meg /lásd. 6.sz. mellékletet/.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, hogy a kívánságoknak eleget tegyen 1946 nyarán /június 17-szeptember 1./ Pécssett kiegészítő tanítóképző tanfolyamot rendezett legalább 6 népiskolai osztályt végzett /19. életévüket betöltött/ délszláv nemzetiségű magyar állampolgárok részére. A tanfolyamon negyvenen végeztek, akik kiegészítő tanítóként kerültek a délszláv tagozatú népiskolákhoz.¹⁸

Az 1946. október 18-án kelt - minden érintett iskolának külön küldött - határozataival a vallás- és közoktatásügyi miniszter állami délszláv tanítási nyelvű népiskola szervezését rendelte el Bácsalmáson, Bácsbokodon, Bajaszentistvánon, Csávolyon, Garán, Hercegszántón, Katymáron, Felsőszentivánon és Vaskúton. Magyarország területén összesen 38 délszláv iskolát állítottak fel, abból 29-et a pécsi tankerületben.

Ezzel a lépéssel a kormány a délszláv nemzetiségek oktatását teljesen állami feladatnak tekintette, kötelezettséget vállalva azok fenntartásáról, működéséről, a legmesszebbmenő jogokat biztosítva a délszláv nemzetiségeknek a nemzeti-ségi kultúra ápolására, fejlesztésére.

Bács-Bodrog vármegyében az állami délszláv népiskolák azokban a községekben alakultak meg, ahol eddig tagozaton folyt a szerb-horvát nyelv oktatása, és ezek váltak az önálló iskola alapjává. /Lásd. 7-8.sz. mellékleteket/.

Az első önálló délszláv iskolák tanítói között találjuk: Bácsalmáson Rockov Milost, Bácsbokodon Mándity Máriát, Felsőszentivánon Kovacsics Mátyást. Csávolyon Dácsin Danicát, Garán Majsztrovics Istvánt, Vidákovity Annát, Katymáron Babity Alajost, Hercegszántón Vélin Istvánt és Filákovity Márkot, Vaskuton Szubotity Demetert, Csikérián Crnkovics Lukácsot.

1947. márciusában Ortutay Gyulát nevezték ki vallás- és közoktatásügyi miniszterré, aki egyik legfontosabb feladatának az általános iskola teljes megvalósítását tartotta. A délszláv iskoláknál is jelentkezett olyan igény, hogy a népiskolát általános iskolává fejlesszék. A tankerületi főigazgató a miniszterhez írt levelében ennek adott hangot: "az érdekelt délszláv szülők részéről az a kívánság merült fel, hogy az állami délszláv tanítási nyelvű iskolák ne népiskolaként, hanem általános iskolaként működjenek. Ebből a célból szükséges lenne, hogy az egytanerős iskolák legalább kéttanerősek legyenek. Az antifasiszta front is ilyen tartalmú kérelmet juttatott el a miniszterhez.

A minisztérium a tanítók képzése és pótlása érdekében 1947. július 1-től augusztus 31-ig 37 délszláv kiegészítő tanító részére továbbképző tanfolyamot szervezett Pécsen, amelyen Bács megyéből tizenhárman vettek részt.

A kormányzat gondoskodott a délszláv iskolák felügyeleti rendszeréről is. 1947. március 1-én kezdte meg Jancsics Miklós okleveles tanító a munkáját, mint a délszláv tanítási nyelvű iskolák felügyelője. Ezzel az intézkedéssel a tanügyi kormányzat az anyanyelvioktatás jó színvonalát kívánta biztosítani.¹⁹

1947. márciusában kezdték használni az iskolákban az első szerb-horvát nyelvű ábécés könyvet, június 1-én jelent meg a 2. osztályos horvát olvasókönyv, de tárgyalt korszakunk végéig a felső osztályosok részére horvát nyelvű tankönyv nem jelent meg.²⁰

Az 1947/48. iskolaév szeptember közepén kezdődött a délszláv iskolákban. A beiratkozás, az iskolakezdés a korábbiak-

hoz képest sokkal szervezettebb, nyugodtabb körülmények között folyt.

Az 1947/48. tanévre biratott tanulók

Község neve	A beírt tanulók létszáma osztályonként								Összesen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
Bajaszentistván	5	5	3	6	6	2	2	1	30
Gara	5	14	12	5	9	6	5	4	60
Hercegszántó	13	17	17	13	8	12	14	22	116
Csávoly	4	5	6	3	4	3	4	2	31
Bácsbokod	-	3	2	1	3	5	5	2	21
Vaskút	1	1	1	1	-	-	3	1	8
Bácsalmás	4	3	6	4	6	6	2	-	31
Felsőszentiván	5	6	7	3	6	3	4	-	34
Katymár	10	7	6	7	7	5	1	1	44
Csikéria tagozat	-	4	1	1	4	2	1	-	13
Összesen:	47	65	61	44	53	44	41	33	388

Az iskolák nagy része még most is osztatlan, egy tanítós volt. A 388 délszláv gyereket 15 tanító tanította.

Nagy jelentőségű esemény volt a nemzetiségi oktatás színvonalának emelésében a nemzetiségi tanítási nyelvű népiskolák tantervének életbe léptetése 1947 novemberében. Elsőként a délszláv nemzetiségi tanterv készült el.

Az 1947/48. iskolaévben nagyobb figyelmet fordíthattak az iskolákban a tartalmi munkára, magára az oktatásra. A tanulmányi munka mellett - az iskola keretén belül - ifjúsági egyesületek szerveződtek.

A délszláv iskolákban megjelentek az úttörőszervezetek. A VKM 1947. január 8-án kelt rendeletével /17.491/1947.III.12./ engedélyezte az úttörőmozgalom szervezését és működését az is-

kolákban. Az elsők között 1947. március 5-én alakult meg Gárán "Pioniri" elnevezéssel 62 fővel, Csávolyon május 20-án 30 fővel "Ivo Lola Ribar" elnevezéssel, Bajaszentistvánon szeptember 1-én 20 taggal.

1948. június 16-án Ortutay Gyula - vallás- és közoktatásügyi miniszter - az országgyűlésen beterjesztette a nem állami iskolák fenntartásáról és az állam által való átvételről szóló törvényjavaslatot. Ezt a koalíciós pártok egyhangú javaslata alapján tárgyalták meg, s az országgyűlés 1948. június 16-án általánosságban és részleteiben is: törvényként /1948. XXXIII./ fogadta el. Ezzel egy korszak zárult le és vette kezdetét.

Összegezve: az imént a magyarországi bunyevácok szocialista szellemű anyanyelvi oktatásának megteremtéséért folytatott politikai küzdelem első éveit igyekeztünk korhűen felvázolni, ez volt az oktatásügyünk alapjainak lerakása. Szabad legyen e helyen - csak utalással - érzékelteni e korszak után bekövetkezett örvendetes fejlődést ezuttal csak Bács-Kiskun megyére, mely nem vonatkoztatható el az országostól.

Anélkül, hogy a részletekbe bocsájtkoznánk megemlítjük, hogy a nemzetiségi iskolák hálózatának kialakítása lényegében az 1950-es évek végére fejeződött be. Az iskolák és a nemzetiségi tanulók száma az 1960/1961-es tanévben emelkedett a legmagasabbra.

Az 1961. évi III. törvény alapelveinek szellemében a nemzetiségi tanítási nyelvű általános és középiskolákat ún. kétnyelvű iskolákká alakították át. /Ezekben a reál tárgyakat

magyar nyelven, a humán tárgyakat pedig anyanyelven oktatják./ Ettől kezdve 1968-ig a csökkenés volt a jellemző, amikor is közömbösség volt tapasztalható az oktatásügyi hatóságok részéről. A nemzetiségi szövetségek problémafelvetései után a PB. 1968. szeptember 17-i határozata után számos átgondolt intézkedéssel alapján sikerült a kedvezőtlen tendenciát megfordítani. Azóta nemzetiségi oktatásügyünk az óvodától a tanárképzésig terjedő hálózatával sokat fejlődött. A nemzetiségi oktatás bevezetését 15 nemzetiségi szülő vagy gondviselő kérheti. Ugyanakkor a gyakorlatban az a helyzet, hogy a nemzetiségi oktatás bevezetésének úgyszólván nincsen alsó határa. A nemzetiségi nyelv tanulásának lehetősége természetesen a magyar tanulók számára is fennáll.²¹ Az 1985. évi I. törvény 7. §-a kiemelten szól és szabályozza a nemzetiségi nyelvoktatást.

Az iménti gondolatmenet kiegészítéseként szabad legyen bemutatni szűkebb pátriánkban Bács-Kiskun megyében mi a helyzet e téren.

Ahol anyanyelvet oktatunk, ott mindenütt van valamilyen kulturális hagyományápoló tevékenység is. Megyénkben az 1983/84-es tanév során 12 óvodában 392 óvodás és 14 általános iskolában pedig 985 tanuló részesül horvátszerb nyelvoktatásban. Hagyományos tanítási nyelvű /két nyelvű/ iskolaként funkcionál a Hercegszántón működő körzeti - diákotthonos szerb-horvát iskola. Beiskolázási körzete az egész megyére szól. Gara és Katymár az ún. "tagozatos" /kísérleti?/ iskola - átmenet a tannyelvű és nyelvet oktató iskolák között-. A többi 11 nyelvet oktató iskolában általában órarendbe építve folyik az anyanyelvoktatás. A tanulók a Bp-i vagy Pécsi Gimnáziumban

folytathatják anyanyelvi tanulmányaikat. Az általános iskolákban a "Radost", "Matica", "Školske novine" és a "Vjesnik" folyóiratot ill. heti- és napilapot küldik Jugoszláviából. Arató Endre a magyarországi nemzetiségi kérdés kiemelkedő kutatója szerint: "... napjainkban a szerb-horvát nyelv lényegében azonos, s a különbség igen csekély hangtani és jelentéktelen lexikális eltéréseken kívül csupán formai, s a szerbek cirill-, a horvátok pedig latin betűkkel írnak".²² A bunyevác tájnyelv továbbra is virul.

Ma a hazai közoktatás fejlesztésének programja magában foglalja a nemzetiségi anyanyelvi oktatás korszerűsítésének terveit is. /Pl. a "kétnyelvű" iskolák számszerű növelését./ A pedagógusok hazai, illetve jugoszláviai nyelvi továbbképzéseik hasznosak, amelyek lehetőséget nyújtanak módszertani tapasztalatcserékre is. Megyeszékhelyünk Óvónőképzőjében 1972 óta folyik horvátszerb nyelvű óvónőképzés. Ez idő alatt 55-en végeztek, abból 12-en megyénkben helyezkedtek el. A Bajai Eötvös József Tanítóképző Főiskolán 1977 óta folyik szerbhorvát tagozati képzés. Itt 20 fő végzett, közülük 8 fő a megyében helyezkedett el. A megyei Pedagógiai Társaság nemzetiségi szakcsoportja élő valóság.

IV. Jegyzet

- /1/ Mándics Mihály: Nyelvében is él a nép. Köznevelés, 1978. 20.sz. 5.p.
- /2/ Nemzetiségek a Magyar Népköztársaságban. Összeállította: Áts Erika. A Kulturális Minisztérium Nemzetiségi Osztálya megbízásából kiadja a Népművelési Propaganda Iroda, 1976.
- /3/ WAGNER, Carol: Epistoale Petri de Warde /1490-1498/ Pozsony-Kassa, 1776; 115.p. A kolostori iskolák funkciója a szerzetesképzés volt. A köznép számára zárva volt mindkét iskolatípus.
- /4/ BATTHYÁNY: Leges Ecclesiasticae Regni Hungarie III. Bp., 1881; 310.p.
- /5/ A műveltség ekkor még egyházi privilégium. VERANCSICS Antal összes művei I. 293.p.
- /6/ MÁNDICS Mihály: A csávolyi iskola. Tankönyvkiadó, 1975. 26.p.
- /7/ MÁNDICS Mihály: A csávolyi délszlávok anyanyelvi oktatásáról. /1748-1948-1978/ Tanulmány. In: Bács-Kiskun megye múltjából V. Szerk.: Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét, 1983; 512.p.
- /8/ ZORN Antal: A katolikus népoktatás 1711-1777 között. Kézirat.
- /9/ KEMÉNY G. Gábor-MÁNDITY Marin; Mocsáry és Šarcević. Tanulmány. In: Iz naše prošlosti I. Szerk.: Mándics Mihály-Mándity Marin. Tankönyvkiadó, 1979; 11.p.

- /10/ SZITA László: Adatok Bács-Bodrog vármegye dualizmuskori népoktatásának nemzetiségi politikai kérdéseire. In: Bács-Kiskun megye múltjából V. Szerk.: Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét, 1983; 443.p.
- /11/ BELLÉR Béla: A Magyar Népköztársaság és a Tanácsköztársaság nemzetiségi kultúrpolitikája. Történelmi Szemle, 1969/1-2.sz. 1-22.p.
- Uő: Az ellenforradalmi rendszer első éveinek nemzetiségi politikája. Századok, 1963/66.sz. 1279-1318.p.
- Uő: Az ellenforradalmi rendszer nemzetiségpolitikájának kiépítése /1923-1929/ Századok, 1973/3.sz. 645-685.p.
- /12/ Bács-Bodrog vármegye alispánja 1656/1945.sz. irat - BKmL.
- /13/ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. augusztusában elrendelte - a demokratikus pártok követésére -, hogy a népiskola 1-8. és a gimnázium, valamint a polgári iskola 1-4. osztálya helyett "általános iskola" elnevezéssel új 8 osztályos iskolát kell szervezni. /6650/1945.M.E.sz. rendelet/ Ennek kiépítése fokozatosan történt.
- /14/ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 10.030/1945.M.E.sz. rendelete a nemzetiséghez tartozó tanulók nemzetiségi oktatása tárgyában. Ez hatálytalanította a 11.000/1935.M.E.sz. rendeletet és annak végrehajtási utasítását, valamint a 700/1941.M.E.sz. rendeletet és annak végrehajtási utasítását.
- /15/ A szavazás iránti kérelmet a tanfelügyelőnél írásban vagy az iskola igazgatója előtt szóban kellett előterjeszteni. A szavazás bizottság előtt folyt. /68.800/1945.V.K.M.sz. rendelet a 10.030/1945.M.E.sz. rendelet végrehajtása tárgyában. Magyar Közlöny, 1945/168.sz.
- /16/ Pécsi tankerületi főigazgató 2333-3/1945-46. - Baranya megyei Levéltár.

- /17/ Uo.
- /18/ Új délszláv tanítási nyelvű iskolák szervezése. -
A művelődéspolitikai hírei. Köznevelés, 1946/23.sz.
12.p.
- /19/ A művelődés-politikai hírei. Köznevelés, 1947/11.sz.
4.p.
- /20/ A közművelődés hírei. Köznevelés, 1947/11.sz. 4.p.
- /21/ Lásd bővebben: KÖVÁGÓ László: Nemzetiségek a mai Ma-
gyarországon. Kossuth, 1981. /A függelékben részle-
tes oktatási statisztika található./
- /22/ ARATÓ Endre: A magyarországi nemzetiségek nemzeti
ideológiája. Akadémiai, 1983. 58.p.

V. KITEKINTÉS

Klió, akit a kilenc múzsa közül a történetírás védelmezőjének, támogatójának tartott a mitológia, máig derekasan végzi a munkáját. Legalábbis hazánkban nem lehet panasz a múlt kutatására, a történettudomány ápolására, sem a történelem iránti érdeklődésre. A magyar történettudomány immár kétszáz éve kiemelkedő helyet foglal el a magyar tudományos életben. Eredményeit nemzetközileg is ismerik és elismerik. Kultúránk szerves részét alkotta és alkotja: népünk politikai tudatának a formálásában, nemzettudatunk fejlődésében meghatározó szerepe vitathatatlan.

Azt a kort éljük, amikor a jelen gyermekei minden tekintetben látni és értelmezni akarják a múlt hagyatékát. Az örökösök joggal kíváncsiak eleik értékeire, kincseire. A szinte divattá vált múltkeresés sok értéket megmentett a mának és a holnapnak! Napjainkban a lakosság igyekszik megérteni jelenünket, tervezni jövőnket, - de ehhez a múlt pontos ismeretére is szükség van.

Talán nincs még olyan területe Európának, ahol a történelem forгатaga annyi népet sodort volna egymás mellé, mint a Duna völgyében, Magyarországon. A történelem kerekét visszaforgatni úgysem lehet, de nem is kell. A közös múltat viszont kötelességünk megismerni, mert hazánk és vele együtt a közép-kelet-európai térség története, múltja és jelene nem érthető meg mindazon népek historiája, kultúrája nélkül, ame-

lyek a Kárpát-medencében éltek vagy élnek.

Hosszabb ideje megélénkült az érdeklődés a nemzeti-nemzetiségi kérdés iránt, a nem nemzetiségek körében is.

Király István akadémikus az 1985-ben megrendezett Európai Kultúrális Fórumon felszólalásában a feladatokról is beszélt: "... a külön, saját kultúrájú, nyelvű kisebbségek könnyen lehetnek az egymással való szembeállítás eszközeivé, az egymásmegértés nehezítőivé. Nekünk, kultúrális felelősséggel élő embereknek azonban, véleményem szerint, abba az irányba kell igyekeznünk befolyásolni a saját kormányunkat, közvéleményünket s ma már minden országban ott ható, világerőt jelentő intellektuális lelkiismeretet, hogy ezek a csoportok ne elválasztó, de épp ellenkezőleg: egymáshoz közelítő erők legyenek."¹

Nemzetiségi politikánk főbb vonásai

Hazánkban, amelynek területén többféle nemzetiséghez tartozó állampolgár él együtt, ebből az együttélésből adódóan számos sajátos problémát is meg kell oldania. Igaz, nemzetiségeink aránya az össznépességen belül nagyon alacsony, a szocialista nemzetiségi politikánkat azonban olyan elvi kérdésnek tekintjük, amely nem lehet függvénye a nemzetiségi lakosság számának.²

A régi Magyarország legsúlyosabb bűnei és mulasztásai között tartjuk számon az elégtelen és rossz nemzetiségi politikát, amely egyik okozója volt a nemzeti katasztrófáknak. Ma ez a kisebb horderejű belpolitikai kérdések egyike. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy hatékony és helyes nemzetiségi politikánk sze-

rény téglá társadalmunk épületében. De miért ne tartsunk fontosnak akár egyetlen építőelemet is? Kétségtelen tény, hogy a magyarországi újságolvasóknak ma már nem kell magyarázni, hogy hazánkban más anyanyelvű és kultúrájú honfitársak is élnek.

Többet beszélünk mostanában a nemzetiségi kérdésekről, mint korábban. Rádióban, TV-ben, kerekasztal beszélgetéseken, újságok hasábjain gyakran hallunk, látunk, olvashatunk valamilyen összefüggésben nemzetiségi vonatkozásokról, s a nemzetiségi kultúrák megnyilvánulásának egyre többször lehetünk fül- és szemtanúi. Nyilvánvalóan nem múló divatként. A szocializmus építésének mai szakaszában, amikor a szocialista gazdaság építése mellett a szocialista tudat, a műveltség emelésének, terjesztésének, a közművelődés hatékonyabbá tételének időszakában élünk - a nemzetiségi kultúrák kérdése is jobban előtérbe kerül. Természetesen nem új elvek megfogalmazásáról van szó, mert erre nálunk nincsen szükség. A kérdéskörnek hazánkban és más európai országokban is reneszánsza van.

"Nem lehet szabad az a nép, amelyik más népeket elnyom." Ez a marxi gondolat lehet az erkölcsi alapja a helyes nemzetiségi politikának. Amikor a nemzetiségi kérdéssel foglalkozunk nem egyszer Kelet és Közép-Európa élő történelmét vallatjuk.

A mai bonyolult nemzetközi helyzetben és viszonyokban mind gyakrabban szembesülünk a nemzeti kisebbségek kérdéseivel és problémáival, mivel helyzetük és jogaik rendezése nemcsak az érdekelt országok belső szilárdságának, hanem a nemzetközi békének is jelentős tényezője. A nemzeti kisebbségek kérdéseivel sok olyan ország is kénytelen foglalkozni, amely

eddig az egyöntetű nemzet téves elméletét képviselte. Például csak Franciaországot és az Egyesült Államokat említjük: Franciaországban a katalánok, baszkok, németek, flamandok, bretonok és olaszok mind erőteljesebben követelik nemzetiségi helyzetük és jogaik biztosítását, az Egyesült Államokban pedig kiderült, hogy az úgynevezett "Melting pot" - olvasztótégely - elméletét a tényleges helyzet teljes egészében megcáfolta, hiszen egész sor, a kisebbségekre jellemző problémákkal foglalkoznak: a négerekkel, japánokkal, kínaiakkal, írekkel és a többi hozzájuk hasonló kisebbséggel.

Hogy a nemzeti kisebbségek helyzete és kérdései mind időszzerűbbek, kétségtől bizonyítja az ENSZ-ben a nemzeti kisebbségek jogi helyzetének szabályozására irányuló tevékenység. Az 1948-ban elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata nem említi meg külön a kisebbségeket, annak ellenére, hogy a nyilatkozat elfogadását megelőző vitában elhangzottak erre irányuló javaslatok. De ugyanazon a napon az ENSZ közgyűlése elfogadta a kisebbségek sorsáról szóló határozatot, amelyben utasítja a Gazdasági és Szocialista Tanácsot, az Emberi Jogok Bizottságát és a Diszkrimináció Elleni és Kisebbségvédelmi Bizottságot, hogy tanulmányozzák a kisebbségi problémát, hogy az ENSZ képes legyen intézkedni a kisebbségek védelmére. Ezután egy egész sor dokumentum készült ezzel a kérdéssel kapcsolatban, s ezek végső soron hozzájárultak a polgári és politikai jogokról szóló nemzetközi egyezmény 27. szakasza elfogadásához, amely szerint: "Azokban az államokban, amelyekben etnikai, vallási és nyelvi kisebbségek élnek, e kisebbségek tagjait nem szabad megfosztani attól a joguktól, hogy csoportjuk többi tagjával együtt saját kultúrájukat fejlesszék, vallásukat

gyakorolják vagy nyelvüket használják.³

1981-ig 65 ország hagyta jóvá ezen egyezményt. 1978 óta az Emberi Jogok Bizottsága az entikai, vallási vagy nyelvi kisebbségek jogairól szóló határozattervezet elkészítésével foglalkozik. E határozat elfogadása nagymértékben hozzájárulna a kisebbségek nemzetközi helyzete és védelme rendezéséhez.

A magyarországi nemzetiségek, "kisebbségi népcsoportok" Kővágó László meghatározása szerint "kis létszámú, szórvány településű nemzetiségi csoportok, amelyeket etnikai, származási kötelékek fűznek más országokban élő nemzetekhez. Magyarország területére évszázadokkal ezelőtt, az állam alakulása után, általában önkéntes bevándorlás útján kerültek, olyan időszakban, amikor még nem volt kialakult nemzetük... /Itt említsük, meg, hogy nyelvnemzetük irodalmi életével való kapcsolataik sokáig igen lazák voltak: meglepő épségben őrizték meg évszázadokkal ezelőtti hagyományokat, olyanokat is, amelyek nyelvnemzetükben már kihaltak."⁴

"Egyetlen ország nincs Európában, ahol ne különböző nemzetiségek élnének egyazon kormány alatt - olvashatjuk Engels 1866-ban írt sorait, amelyet így folytat - ...egyetlen államhatár sem esik egybe a nemzetiség természetes határával, a nyelvi határral.... Annak a kusza és lassú történelmi fejlődésnek, amelyen Európa az utóbbi évezredben átment, természetes következménye, hogy csaknem minden nagy nemzetnek meg kellett válnia testének néhány távoli részétől, amelyek különváltak a nemzeti élettől és többnyire részt vettek egy másik nép nemzeti életében, mégpedig olyannyira, hogy nem kívánnak újra csatlakozni alaptörzsükhöz... Végso soron - írja Engels - nem csekély előny, hogy a különböző nemzetek politikai kiala-

kulásuk során többnyire néhány idegen elemet is felvettek magukba, amelyek összekötőkapcsot alkotnak szomszédaikhoz és változatossá teszik a nemzeti jelleg máskülönben túlságosan monoton egyformaságát..."⁵

Lenin a NOSZF győzelme után felhívta azoknak a munkásoknak a figyelmét, akik olyan nemzetekhez tartoznak, amelyek a kapitalizmus idején elnyomó nemzetek voltak; "nehogy megsértések az elnyomott nemzetek nemzeti érzéseit..., továbbá arra, hogy ne csak a korábban elnyomott nemzetek dolgozó tömegeinek tényleges egyenjogúságát, hanem nyelvük és irodalmuk fejlesztését is támogassák..." /M-E-L: A proletár nemzetköziség-ről. Bp. 1977. 261-313 p./

Adjunk inkább többet annál, ami az egyenlőség alapján "járna", mintsem kevesebbet. "Ezért a nemzeti kisebbségekkel szemben tanúsított engedékenységet és békülékenységet inkább túlozzuk el, az adott esetben, semmint megfordítva." Kövessük ezekben a kérdésekben is nagyjaink: Mocsáry Lajos, Ady Endre, József Attila, Bartók Béla és mások, a gyakorlat tapasztalatai alapján is leszűrt útmutatásait.

Keveset szólunk, írunk nemzetiségi örökségünk haladó vonásairól. Pedig vannak ilyenek is, amelyeket magunkénak vallhatunk. Ezek közé tartoznak 1848-49-ben a magyarok és a nemzetiségek közötti megbékélési kísérletek, s a közvetlenül a szabadságharc bukása előtt megszületett nemzetiségi törvény. A Szegeden elfogadott nemzetiségi törvény volt az, amely végül is elismerte az ország területén lakó minden népiség szabad kifejlődését.

Területi autonómiát a törvény ugyan nem adott, de azonkívül mindent, amit egy-egy nemzetiség maga megtartásához

nyelve és kultúrája ápolásához, népiségének szabadabb kibontakozásához megkivánhatott. Adott? Adott volna. Ha nem az utolsó pillanatban emeli jogerőre a forradalom nemzetgyűlése. Így ez a törvény csak példát adhatott, amelyet a magyar történetírás Európa első nemzetiségi törvényeként tart számon. Egy törvény nagyságát nemcsak a mondanivalója, hanem az a kor is meghatározhatja, amelyben megalkotására sor kerül.

"A legjobb magyar hazafiak helyeselték, hogy a más nyelven beszélők megkapják az őket megillető jogokat, hogy a más népekkel egyenrangúaknak és egyenjogúaknak érezhessék magukat. Martinovics Ignác /aki éppen a többnemzetiségű Bajához kötődött erős szálakkal/ s később Wesselényi Miklós is közéjük tartozott. Úgyszintén Széchenyi István is.

Mocsáry Lajos, akit sokan joggal a legnagyobb magyar nemzetiségi politikusnak tartanak, a szabadságharc bukását követő esztendőkből égető kérdésnek nevezte és egyre hangosabban és sürgetőbben követelte a nemzetiségi kérdés megnyugtató módon való megoldását. Így vágya teljesült, 1861-ben létrejött az országgyűlés nemzetiségi bizottmánya.⁶ Mocsáry 1874-75-ben Kecskemét, majd később Kiskunhalas országgyűlési képviselője.

Ami annyi, de annyi gondot és - sokszor hiábavaló - munkát okozott a legjobbaknak is hazánkban százegynéhány év óta már, azt Jásziék /egykori nemzetiségi miniszter/, Károlyiék nyomán kiteljesítve csak a Magyar Tanácsköztársaság volt képes megnyugtató módon rendezni, megoldani. Tiszteletben tartva az önrendelkezési jogot, a magyar történelemben először számoltak le határozottan és félre nem érthetően, maradéktalanul a nemzetiségi elnyomással. Ami viszont azután jött - 1919. augusztusát követően - az szomorú ugyan, de érthető és világos.

Ma közel másfélszáz év távlatából elismeréssel hajtjuk meg zászlónkat a nagy elődök előtt, feltárjuk és elemzzük az általuk elkövetett hibákat, nem azért, hogy elítéljük őket, hanem azért, hogy a régi hibákat mi ne kövessük el. A nemzetiségek sajátos jogainak érvényesítéséről külön törvények, jogszabályok, rendeletek intézkednek. Ezek egyik legfontosabbika a nemzetiségi nyelvek iskolai oktatására vonatkozó törvény. "A nemzetiségek oktatásügye az egész nemzetiségi kultúrális tevékenység alapját képezi. Mondhatnánk azt is, hogy a jó nemzetiségi oktatás a nemzetiség fennmaradásának, továbbélésének egyik legfőbb záloga, a nemzetiségi lét megőrzésének egyik előfeltétele. Különösen így van ez a magyarországi nemzetiségek esetében, ahol igen erős a spontán asszimilációs folyamat, s a nemzetiségi dolgozók zöme gyakran jobban ért és beszél magyarul, mint anyanyelvén."⁷

A nemzetiségi közművelődési folyamatai ma már az általános művelődéspolitikának szerves részeként valósulnak meg, kultúránkat gazdagítják, egyuttal jól szolgálják hazánk nemzetközi kapcsolatait.

A nemzetiségi létből fakadó sajátossága, hogy elsősorban a nyelv megtartását és a jellemző hagyományok ápolását célozza. A nemzetiségi közművelődés kérdéseiről gondolkodva vézélvünk: az internacionalizmus érvényesüléséhez a kultúra területén nem elmosni kell a nemzeti, nemzetiségi sajátosságokat, hanem teljes mélységükben fel kell tárni a nemzeti, nemzetiségi kultúrák haladó vonásait, mivel enélkül nincs gyümölcsöző fejlődés, akadozik a társadalmi haladás. Nagy öröömre szolgált, hogy a közművelődési törvény parlamenti vitájához én is hozzászólhattam. Ebből idézek:

"Bács-Kiskun a több nemzetiségű megyék közé tartozik, a nemzetiségiak közül a legtöbben - délszlávok és németek - szűkebb pátriámban, választókerületben, a bajai járásban élnek, szlovákok pedig a megye középső részén. Megyénkben eddig is jelentős eredmények születtek a nemzeti kultúra ápolásában. Van nálunk országosan is jó hírű nemzetiségi énekkar, zenekar, tánccsoport, pávakör, fejlődött a nemzetiségek történetével, gazdasági életével, néprajzával kapcsolatos helytörténeti munka is. Nemzetközi rangú rendezvényünk a népek barátságát ápoló Duna menti folklórfesztivál.

Munkakörömmel és érdeklődésemmel függ össze, hogy figyelemmel kísérem a nemzetiségekkel foglalkozó közléseket.

A jó politikai közhangulat, a nem magyar anyanyelvűek megbecsülése biztos alapja annak, hogy a magyar és a nemzetiségi lakosság kapcsolatai tovább erősödnek. Teljes egyenjogúságot élvezünk, a nemzetiségek ezt megelégedéssel nyugtázzák, és cselekvően részt vállalnak szocialista társadalmunk építéséből.

A nemzetiségi szövetségekben folyó közművelődési munka elválaszthatatlan a közművelődés egészétől. Nálunk mindenki érzi, hogy az internacionalizmus nem szólam, hanem a mindennapi élet valósága. Az anya- vagy nyelvnemzettel való kapcsolat szükséges, ez is a közművelődés része. A nemzetiségiak nem szétválasztanak, ellenkezőleg: összekapcsolnak. A hazánkban élő délszlávok, németek, szlovákok, románok fontos szerepet töltenek be a szocialista országok közötti testvéri kapcsolatok elmélyítésében.

A közművelődésben való részvételre az oktatás az iskolában, sőt az óvodában kezdődik. Fokozottan így van ez a nemzetiségieknél. Ezért hangsúlyozzuk, hogy a nemzetiségi oktatás-

ügy és egész nemzetiségi kultúrális tevékenység alapja.

Az óvodában kezdődik minden, és ha ez nem jó, nem teljes, akkor később szaporodnak gondjaink. A jó nemzetiségi oktatás a nemzetiségi lét megőrzésének is előfeltétele. A nemzetiségi pedagógusok megfelelő színvonalú képzése az anyanyelvű nemzetek hathatós támogatása nélkül nem lehetséges. Ezért kérem, hogy a pedagógusjelöltjeink az anyanyelvük szerinti országban részesüljenek teljes vagy részleges felsőfokú képzésben. Az anyanyelvű oktatás egy adott ország nemzetiségi politikájának talán legérzékenyebb mérőeszköze.

Hazánkban a nemzetiségi művelődés ügye jó kezekben van. A további feladat a színvonal javítása. Tőlünk is függ, milyenek lesznek további eredményeink."⁸

A közművelődésről szóló törvény az alkotmány szellemében, a már meglévő, egyes részterületeket szabályozó rendelkezésekre támaszkodva, a közművelődés egészét átfogó alapelveket és általános feladatokat, jogokat és kötelezettségeket foglalja össze. Tág keretet kíván nyújtani a közművelődési tevékenységnek, minden haladó, előre mutató kezdeményezésnek, s ugyanakkor rendszerbe foglalja, rugalmasan szabályozza a már kialakult gyakorlatot. Ebből természetesen következik, hogy nem szabályozza részletekben az egyes tevékenységi formákat, módszertani kérdéseket sem tárgyal, hiszen ezek a valóság kisebb rezdüléseire is gyorsan változnak, így szabályozásuk egyuttal megmerevítésüket eredményezhetné.

Ami a közművelődésről szóló törvény nemzetiségeinkre külön is vonatkozó rendelkezését illeti, - s amelyet a továbbiakban szó szerint is idézünk - arról elmondhatjuk, hogy a törvény sajátos nyelvezete szerint tömör rövidséggel az MSZMP

következetes marxista-leninista nemzetiségi politikáját fejezi ki. Az 1976. évi V. törvény 9. §-a a következőképpen hangzik: "Az állam a nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárok művelődési lehetőségeit anyanyelvi, nemzetiségi kultúrájuk szabad művelésének támogatásával biztosítja. Az állam elősegíti, hogy a nemzetiségek közművelődési tevékenységükkel is hozzájáruljanak hazánk és a környező országok kapcsolatainak elmélyítéséhez."

A felszabadulástól napjainkig elért fejlődés elbizakodottság nélküli jogos büszkeséggel tölthet el bennünket, mert a folklórcentrikus egyoldalú kultúrmunkától eljutottunk egy széleskörű, szocialista tartalmi közművelődési munkáig. Pártunk következetes nemzetiségi politikája és annak állami biztosítékai tették lehetővé nemzetiségeink gazdasági, társadalmi, kulturális fejlődését, a társadalom egyenrangú állampolgáraiként. A kulturális élet fejlődésének eredményei is bizonyítják, hogy a sajátosságokhoz alkalmazott lenini elvek érvényesülése következtében a nemzetiségi dolgozók integrálódási folyamata nem az asszimiláció útján, hanem nemzetiségi tudatunk szocialista fejlődésével megy végbe.

Az MSZMP Politikai Bizottságának 1958-ban a nemzetiségi kérdésről hozott határozatát az idő és a gyakorlat igazolta, noha az utóbbi évek pozitív változásai inkább a PB 1968-as, illetve 1978-as határozataihoz fűződnek. Ebben az összefüggésben történt minőségi változás az utóbbi időszak nemzetiségi politikájában.

A KB Agitációs és Propaganda Bizottsága 1981-ben az 1983-ban is számba vette a nemzetiségi politika megvalósulásának helyzetét.

Nemzetiségi politikánkban fontos elvi és gyakorlati kérdés, hogy világosan megkülönböztessük az integrációt az asszimilációtól. Az integráció az magyar hazafiság, közösségvállalás és érdekazonosulás a szocializmust építő magyar néppel anélkül, hogy feladnák nemzetiségi voltukat, nyelvüket és kultúrájukat. Az integráció érdeke a nemzetiségieknek, mert az országhoz köti őket születésük, származásuk, tájkultúrájuk, foglalkozásuk, gazdasági érdekük, a szocialista társadalmi viszonyokhoz való ragaszkodásuk. Az integráció ellentéte a politikai szeparatizmus, a társadalmi politikai mozgalmaktól való visszahuzódás, vagy a gazdasági elkülönülés nem kívánatos jelensége, amely ártana a szocialista nemzeti egységnek, a nemzetiségiek testvéri együttműködésének. Az asszimiláció a többségi népbe való beolvadás, a nemzetiségiekhez való tartozás tudatának fokozatos, majd teljes feladása. Ez lehet természetes és mesterséges. Természetes asszimiláció a szocializmus időszakában is van, a szocialista iparosítás, a zárt falusi közösségek felbomlása, az urbanizáció következtében. Ezzel egyidejűleg azonban a szocialista nemzetiségi politika eredményeként felvirágzik a nemzetiségi lét, a nyelv és a kultúra. A természetes asszimilációt tudomásul kell vennünk, de minden lehetőséget meg kell adnunk a nemzetiségieknek nemzetiségi jellegük megőrzésére, fejlesztésére. Az asszimiláció nem érdeke államunknak. A fentiek alól nem kivételek a hazánkban élő bunyevácok sem.

A nemzetiségi kultúra és szokások gazdagítják hazánk kulturális kincseit. Az országon belüli nemzetiségiekkel való tördés a szocialista internacionalizmus gyakorlati iskolája, s összekötő kapocs a szomszédos népekkel. A nemzetiségi lakosok

különleges politikai küldetése és szerepe, természetes támogatói legyenek kapcsolatainknak a szomszédos szocialista országokkal és segítői az egységes szocialista közösség kialakítására irányuló politikának.

Pozsgay Imre, a HNF főtitkára 1985. szeptember közepén éppen Pécssett mutatott rá: "... megteremtettük Magyarország valamennyi állampolgára számára az emberi méltóság életkereit. Felismertük, hogy a hazánkban élő nemzetiségek /.../ nem teher az állam, az ország testén, hanem ellenkezőleg: nyereség a többségi nemzet - a magyarság - számára, mivel egy sokszínű alkotóközösség létét jelenti /.../. Elvi következtetéssel vállaljuk a próbatételt a nemzetiségi kisebbségek ügyében, hogy a nemzetiségi lét ne befelé fordulást jelentsen, hanem nyitottságot a haza, az egész társadalom irányában, s mindezt úgy, hogy egyetlen kisebbség se kényszerüljön feladni nemzeti azonosságát és jellemvonását. Azt kívánjuk, hogy közösségként éljenek velünk továbbra is." ⁹

Köpeczi Béla művelődési miniszter 1985 októberében Békéscsabán, a III. nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia megnyitó ünnepségén mondta: "Földrészünkön számos nyelv és kultúra él egymás mellett, az európai kultúrális identitás egyik jellemzője épp ez a sokféleség. A sokféleséget nem felétlenül az államiság határozza meg. A különböző korokban kialakult államok határai sohasem estek egybe a nyelvek, etnikumok, kultúrák határaival. Izlandot kivéve, ma sincs Európának olyan országa, ahol a többségi nemzettel ne élnének együtt más nyelvű, etnikumú közösségek. Ez az együttélés nem volt mindig és mindenütt békés, és különösen nem azután, hogy a nemzeti államok létrehozásának a törekvései jelentkeztek. A tör-

ténelmi egymásra utaltság tudatát gyakran szorították háttérbe az adott területre nemzeti kizárólagosságot hirdető ideológiák. A szerencsésebb történelm¹⁰ vagy nagyobb nemzetek hajlamosak voltak a kisebbségeket alacsonyabb rendűnek tekinteni és gyakran megsemmisítésükre, teljes annullálásukra törektek.

A romantika hatására olyan nemzeti ideológiák is kialakultak, amelyek a történeti jog alapján védték saját érdekeiket és támadták a többieket. Mindez fokozottan érvényes Kelet-Közép-Európára, ahol a gazdasági, társadalmi fejlődés ellentmondásai még inkább élezték a nemzeti-nemzetiségi ellentéteket, s ahol a politikai konfliktusok mélyen az emberek tudatába vés-
ték a múlt vitáit is.¹⁰

Berecz János, az MSZMP KB titkára 1986. márciusában az "Anyanyelv Hete" alkalmából tartott megnyitó beszédében a következőket hangsúlyozta: "A magyar nyelv hete már néhány éve az anyanyelv hetévé vált; ezzel is kifejezzük: mindenkinek bármely nyelven beszél is a hazában, joga és kötelessége anyanyelvének ápolása."¹¹

E politika bevált útját járva, a jövőben is kedvezőek a lehetőségek a lenini nemzetiségi politika elveinek hazai valóra váltására. A kölcsönös bizalom és megértés érvényesül hazánkban, ami egyuttal hazánk nemzetközi tekintélyét is szilárdítja.

Tájékoztatás céljából közöljük azoknak, akik e témával elmélyülten kívánnak foglalkozni, hogy a Művelődési Minisztérium Önálló Nemzetiségi Osztálya kezdeményezésére már az 1960-as évek közepén megindult a bibliográfiai adatgyűjtés a hazánkban élő nemzetiségek felszabadulás utáni helyzetének alakulásáról.

Az MTA támogatásával és a budapesti ELTE közreműködésével indult meg a munka. Kemény G. Gábor halála után - akinek nagy érdemei voltak a sokoldalú bibliográfiai gyűjtés szinte teljessé tételében-, 1981-ben az Állami Gorkij Könyvtár vette át a hatalmas anyagot, hogy nemzetiségi dokumentációs feladatai keretében gondoskodjék a munkálatok befejezéséről, a nemzetiségi bibliográfia megszerkesztéséről és publikálásáról. A délszlávokkal foglalkozó kötet megjelenése rövidesen várható. Nagy jelentőségű eseménynek tartjuk; nélkülözhetetlennek mindenki számára, akik tevékeny szerepet játszanak a nemzetiségek életében, vagy érdeklődnek a nemzetiségek iránt, s különösen azoknak, akik a nemzetiségpolitika felelős irányítói vagy végrehajtói különböző területeken és szinteken. Nem utolsósorban pedig kitűnő segítője lesz mindazoknak a tudományos kutatóknak, akik a hazai nemzetiségek felszabadulás utáni történetére, a nemzetiségi jogok érvényesülésére, az anyanyelvi oktatás, kultúra és népi hagyományörzés kérdéseire irányulnak.

Eddigi gondolatmenetünket erősíti a Hazafias Népfront VIII. kongresszusának idevonatkozó állásfoglalása, mely szerint: "A nemzetiségek jól érzik magukat közös hazánkban, dolgoznak érte, és boldogulnak benne. Ott vannak képviselőik a társadalmi és állami élet vezető testületeiben. A Hazafias Népfront helyesli ezt, mert ezzel is előmozdítják a nemzetiségek egyenjogúságának fejlődését, állampolgári azonosulását oly módon, hogy eközben megmaradjon saját közösségalkotó erejük, arculatuk, kultúrájuk."

Az MSZMP XIII. kongresszusának határozata így fogalmaz:
 "A nemzetiségek hazájuknak tekintik a Magyar Népköztársaságot. Egyenjogúságukat, anyanyelvük ápolását, kultúrájuk fejlesztését a jövőben is biztosítani kell... Természetesnek tartjuk és elősegítjük a magyarországi nemzetiségeknek a velük azonos anyanyelvű nemzetekkel való kapcsolatait. Hasonlóképpen természetesnek tartjuk, hogy a szomszédos országok magyar nemzetiségű dolgozói hazájuk hű állampolgáraiként ápolják anyanyelvüket, fejlesztik nemzeti kultúrájukat, s hozzájárulnak népeink barátságának, országaink együttműködésének erősítéséhez."¹²

A bunyevácok 1987-ben betelepülésük 300. évfordulójára emlékeznek. Többfelől érkezve háromszáz évvel ezelőtt kezdtek el új hazájukban a tájformáló, termelő és építő munkájukat.

Aki szülőföldjét ismeri és becsüli, becsüli hazáját is. Amit ismerünk, szeretünk, azért már tenni is tudunk valamit. Zalka Máté szerint: "Internacionalisták vagyunk, de szívünk legféltettebb szerelme szülőföldünk marad. Ha nem szereted hazádat, akkor nem érted az internacionalizmus lényegét."

Mi az egymást megbecsülő együttműködés, az egyenjogúság hivei vagyunk. Igaz, hogy népi kultúránk gazdag, a gyors társadalmi változások azonban arra figyelmeztetnek, hogy nem múlhatatlan. A gyűjtést, a feldolgozást sürgeti az idő.

Juhász Ferenc költő szavaival valljuk: "Nemcsak emberi-ségnyi, de emberi, társadalmi, szellemi, gazdasági, történelmi gondjaink is közösek e századvégi, ezredév-befejező időben, Európának ezen a részén, ahol élünk és dolgozunk."¹³

V. Jegyzet

- /1/ KIRÁLY István: Az európai sokszínűség. Új Tükör, 1985. november 24. 5.p.
- /2/ A szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus időszerű kérdései. Az MSZMP KB. mellett működő Kultúrpolitikai Munkaközösség állásfoglalása. Kossuth, 1974; 32-36.p.
- /3/ HAJÓS Ferenc: Magyarok a Szlovén Szocialista Köztársaságban. Valóság, 1983/1.sz. 100.p.
- /4/ ZELEI Miklós: Nemzetiségi szövetségeink alakulása. Magyar Hírlap, 1983. augusztus 20. 8.p.
- /5/ ENGELS: Mi köze a munkásosztálynak Lengyelországhoz? című - a Commonwealth szerkesztőjének címzett - írásának részlete. Marx-Engels Művei 16. kötet, 1864-1870. Kossuth, 1964; 143-144.p.
- /6/ VARGA Mihály: Fejezetek a Bács-Kiskun megye területén élő nemzetiségek történetéből. Kecskemét, 1978. Kézirat. 7-9.p.
- /7/ HERCZEG Ferenc: Az MSZMP nemzetiségi politikája. Kossuth, 1976; 57.p.
- /8/ Az Országgyűlés 11. ülésének jegyzőkönyve. 1976. október 14. 753-757.p.
- /9/ SZÉKELY András Bertalan: Nemzetiségi bizottsági ülés Baranyában. Magyar Nemzet, 1985. szeptember 30. 6.p.
- /10/ KÖPECZI Béla: A nemzetiségek kultúrája egyetemes érték. Magyar Nemzet, 1985. október 5. 3.p.
- /11/ Magyar Nemzet, 1986. március 4. 6.p.

/12/ A Magyar Szocialista Munkáspárt XIII. kongresszusának jegyzőkönyve. II/5. pont. Kossuth, 1985; 572.p.

/13/ JUHÁSZ Ferenc: Mai szerb írók - Közös jelenünk közös bizalma. Uj Írás, 1985/október. 3.p.

VI. FELHASZNÁLT IRODALOM

- ACZÉL György: Az állami oktatás helyzetéről. Kossuth, 1972.
- ACZÉL György: Szocialista kultúra, közösségi ember.
Kossuth, 1974
- ACSÁDY Ignác: A magyar jobbágyság története. Bp., 1948.
- ANDICS Erzsébet: Nemzetiségi kérdés, nemzetiségi politika.
Szikra, 1947.
- ANTUNOVIC, Ivan: Razprava o podunavskih i potisanskih
Bunjevcih i Šokcih. Sombor, 1930.
- ARATÓ Endre: A feudális nemzetiségtől a polgári nemzetig.
A magyarországi nem magyar népek nemzeti ideológiájá-
nak előzményei. Akadémiai, 1975.
- ARATÓ Endre: A magyarországi nemzetiségek nemzeti ideoló-
giája. Akadémiai, 1983.
- ARATÓ Endre: A nemzetiségi kérdés története Magyarországon
1790-1840. I. Akadémiai, 1960.
- ARATÓ Ferenc: Az államosítás közoktatásunkban. Tankönyvki-
adó, 1976.
- ARATÓ Ferenc: 100 éves a kötelező népoktatás. Bp., 1968.
- Baja-Zombor testvérvárosok együttműködése 1966-1976. Szerk.
TÓTH-PÁL Zoltán. Szabadka, Minerva, 1977.
- BALASSA Iván-ORTUTAY Gyula: Magyar néprajz. Corvina, 1979.
- BARTOLOVIĆ, Stjepan: Božićni običaji kod Hrvata u Baču.
Klasje naših ravni. Zagreb, 1942/1. 12-20.p.
- BATTHYANY, Ignatius: Leges Ecclesiasticae Regni Hungarie III.
Bp., 1881.

- Bács-Kiskun megye múltjából V. Oktatás-nevelés. Szerk.:
IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor. Kecskemét, 1983.
- BÁLDY B. Flóra: A torba, a bácskai bunyevácok tarisznyája.
Cumania II. Kecskemét, 1974; 159-168.p.
- BÁLINT Sándor: Karácsony, husvét, pünkösöd. Bp., 1976.
- BÁLINT Sándor: Ünnepi Kalendárium I-II. Szent István Társu-
lat, 1977.
- BÁLINTNÉ-SZABÓ: Így kezdődött 1944-1945. Dokumentumgyűjte-
mény. Kecskemét, 1973.
- BELLÉR Béla: Az ellenforradalmi rendszer első éveinek nemze-
tiségi politikája. Századok, 1963/6.sz. 1279-1318.p.
- BELLÉR Béla: Az ellenforradalmi rendszer nemzetiségpoliti-
kájának kiépítése 1923-1929. Századok, 1973/3.sz.
645-685.p.
- BELLÉR Béla: A Magyar Népköztársaság és a Tanácsköztársaság
nemzetiségi kultúr-politikája. Történelmi Szemle,
1969/1-2.sz. 1-22.p.
- BELLOSICS Bálint: Kis ethnographia olvasókönyv 1914. Kézirat.
- BERAUER József: A Kalocsa-Egyházmegyei Róm. Kath. Népiskolák
története. Kalocsa, 1896.
- BERKITY György: Népismertetés. A Pest és Fejér megyei bunye-
vácok néprajzáról. Tudománytár, 1839.
- BOROVSKY Samu: Bács-Bodrogh vármegye. Országos Monográfiai
Társ. Bp., 1909.
- BUDZSAKLIA Mátyás: Nemzetiségi egyenjogúság és jogok a Magyar
Népköztársaságban. Állam és Igazgatás, 1974/9.sz.
- BUNIĆ, Kresimir: Hrvatski pisci iz Bajskog trokuta. Subotićka
Danica ili bunjevačko-sokački kalendar za 1945. godinu.
38-45.p.
- BUNJEVČEV, S.: Med Bunjevcima u Dalmaciji, Hrvatskom Primorju
i u Lici. Subotićka Danica, 1927.
- BUTORAC, J.: Ustanak Bunjevaca u Lici. Subotica, 1983.

Corpus Juris Hungarici - Magyar Törvénytár 1839-1868.

CROATA: 250 godišnjica dolazka jedne grupe Bunjevaca i preuzimanja vlasti u Subotici. Klasje naših ravni. Subotica, 1936/4. 204-214.p. /Croata je pseudonim Ivana Kujundžića. Iróí neve./

Csavoly 1780-1980. Heimatbuch einer ungarndeutschen Gemeinde aus der Batschka. Szerk.: Wilfried KORBY. Waiblingen, 1980.

CSATÁRI Dániel: A kelet-európai nemzetiségi kérdés történetének hazai kutatásáról. Párttörténeti Közlemények, 1974/2.sz.

CSATÁRI Dániel: Nemzeti érzék, nemzeti büszkeség, szocialista hazafiság. Társadalmi Szemle, 1967/12.sz. 45-47.p.

CSATÁRI Dániel: Szocialista hazafiság - történelmi tudat. Honismeret, 1978/5-6.sz.

CSETRI Károly: Bácska lakossága a legrégibb időktől a XIX. század végéig. Bp., 1939.

ČOVIĆ M.-KOKIĆ A.: Bunjevci i Šokci. Zagreb, 1939.

ČUBELIĆ, Tvrtko: Lirske narodne pjesme. Zagreb, 1956.

Deszk története és néprajza. Tanulmányok. Szerk.: HEGYI András. Szeged-Deszk, 1984.

DÖMÖTÖR Tekla: A népszokások költészete. Bp., 1974.

DUDÁS Gyula: Bács-Bodrogh vármegye egyetemes monográfiája. Zombor, 1896.

DUDÁS Gyula: A bunyevácok története. A Bács-Bodrog Várm. Tört. Társ. Évkönyve. I. füzet. Zombor, 1904.

DUDÁS Gyula: Az oktatásügy története Bács-Bodrogh vármegyében. Zombor, 1902.

Az Elemi Népoktatás Enciklopédiája II. Franklin, 1915.

Enciklopedija Jugoslavije. Zagreb, 1956.

EÖTVÖS J.: A nemzetiségi kérdés. Pest, 1865.

ERDEI Ferenc: A magyar paraszttársadalom. Bp., 1941.

ERDEI Ferenc: Parasztok. Bp., 1938.

ERDELJANOVIĆ, Jovan: O poreklu Bunjevaca. Beograd, 1930.

Etnografija Južnih Slavena u Madjarskoj I-VII. Tankönyvkiadó, 1975-1985.

EVETOVITS János: Részletek Bács múltjából a XVII. és XVIII. századból. Bács-Bodrogh Vármegye Tört. Társ. Évk. I. füzet. Zombor, 1903.

EVETOVIĆ, Matija: Bajski trokut i Baranja. Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar za 1945. god. 36-43.p.

EVETOVIĆ, Matija: Bunjevci pod Turcima. Suboticka Danica ili bunjevačko-šokački kalendar za 1941. god. 102-104.p.

EVETOVIĆ, Matija: Ime Bunjevac. Bunjevačko školstvo. Bunjevačko narečje. Hrvatska enciklopedija III. Zagreb, 1942; 518-524.p.

EVETOVIĆ, Matija: Kulturna Pvijest Bunjevaca i Šokaca. Subotica, 1940. Kézirat.

EVETOVIĆ, Mirjana: Govor bunjevačkih salaša. Subotica, 1955. Kézirat.

ERDUJHELYI Menyhárt: A kalocsai érsekség a renaissance-korban. Zenta, 1890.

Észak-Bácska. Monográfia. Szerk.: GYENES András. Mezőgazdasági, 1972.

FEHÉR Zoltán: Bátya néphite. Folklór Archivum 3. MTA Néprajzi Kutatócsoport. 1973.

FÉNYES Elek: Magyar Országnak, s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota a statisztikai és geographiai tekintetben. II. kötet. Bp., 1837.

FILIPOVIĆ S., Milenko: Bunjevci u Bosni. Zbornik za društvene nauke. Beograd, 1965/40.sz. 166. 169.p.

FINÁCZY Ernő: A közoktatás története Mária Terézia korában. Bp., 1899.

- FLACH, Paul: Beitrage zur historischen Geographie der ehemalingen Komitate Bács und Bodrog sowie des einstigen Solter Stuhles. München, 1969.
- FLACH, Paul: Goldene Batschka. München, 1953.
- FRIDRIK Tamás: Bács-Bodrogh vármegye Népszerű Leirása. Szeged, 1878.
- GALGÓCZY Károly: A telepítés kérdése Magyarországon. Bp., 1880.
- GÁLL Ernő: Nemzetiség, erkölcs, értelmiség, Szépirodalmi, 1978.
- GEORGIJEVIĆ, Svet.: O problemima porekla Bunjevaca. Hrvatska riječ. Subotica, 1945. szeptember 21. 3.p.
- GLATZ Ferenc: Helytörténeti tanulmányok és krónikák. Zrinyi, 1971.
- ĐORĐEVIĆ: Bunjevka o Bunjevcima. Subotica, 1941.
- HAJÓS Ferenc: Magyarok a Szlovén Szocialista Köztársaságban. Valóság, 1983/1.sz.
- HARGITAI György: Emlékező falu. Kossuth, 1979.
- HEGYI András: Szőreg és népe, Szeged, 1977.
- HERCZEG Ferenc: Az MSZMP nemzetiségi politikája. Kossuth, 1976.
- HOÓZ István: Nemzetiségek demográfiai sajátosságai Baranya megyében. Népeségtudományi Kutató Intézet Közleményei 18. 1968/1.
- HORVAT, Rudolf: Dolazak bunjevačkih Hrvata u Bačku. Klasje naših ravni. Zagreb, 1944/1-2.sz. 3-5.p.
- HORVÁTH Iván: A naptári ünnepekhez fűződő szokások és hiedelmek a nyugat-magyarországi horvátoknál. Folklor Archivum 10. MTA Néprajzi Kutatócsoport, 1978.
- HORVÁTH Márton: A közoktatáspolitikai és az általános iskola. Bp., 1978.
- HORVÁTH Márton: A népi demokrácia közoktatási rendszere 1945-1948. Bp., 1975.

- Hrvatska narodna manjina u Madjarskoj. Zavod za migracije i narodnosti. Zagreb, 1977.
- ILKIĆ, Stefan: Bunjevci i madjarizacija. Književni Sever, 1927/3-4.sz. 135-141.p.
- ILOVAC, Milivoje: O pravopisu i jeziku bunjevaca. Književni Sever, 1927/3-4.sz. 108-113.p.
- IVANIĆ, Ivan: Bunjevci i Šokci. 1899.
- IVANIĆ, Ivan: O Bunjevcima. Letopis 1893. Novi Sad.
- IVÁNYI István: Bács-Bodrog Vármegye Helynévtára I-V. Szabadka, 1895-1907.
- IVÁNYI István: Szabadka szabad királyi város története I-II.k. Szabadka, 1892.
- IVIĆ, Aleksa: Iz prošlosti Bunjevaca. Književni Sever, 1927/3-4.sz. 102-103.p.
- IVIĆ, Aleksa: Kako su govorili i pisali Bunjevci u XVIII veku? Književni Sever, 1927/3-4.sz. 165-167.p.
- IVIĆ, A.: Migracije. Beograd, 1923.
- IVIĆ, Aleksa: Seoba Srba iz Bačke u okolinu Ostrogona 1598. godine. Letopis Matice Srpske, 313.k. 355-358.p.
- IVIĆ, Pavle: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika. Novi Sad, 1956.
- IVIĆ, Pavle: Naši dijalekti i istorija. Letopis Matice Srpske, 1958/III.
- Iz naše prošlosti - Multúnból. Tanulmányok. Szerk.: MÁNDICS Mihály-Mándity Marin. Tankönyvkiadó, 1979.
- JÁSZI Oszkár: A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés története. Bp., 1947.
- JEREMIĆ, Risto: Beleske o Bunjevcima: I. O bunjevačkim prezimenima, II. Bunjevačke narodne pesme, III. O nazivu Bunjevac. Književni Sever, 1927/3-4.sz. 158-165.p.
- JEREMIĆ, Risto: Bunjevačka prezimena. Književni Sever, 1930/6.sz.

- JÓBORU Magda: A köznevelés a Horthy-korszakban. Kossuth, 1972.
- Jugoslovesnki Knjizevni Leksikon. Novi Sad, 1984.
- JUHÁSZ Ferenc: Mai szerb írók. Közös jelenünk közös bizalma. Új Írás, 1985/10.sz.
- JUNG Károly: Az emberélet fordulói. Gombosi népszokások. Szabadka, 1978.
- A kalocsai érsekség sematizmusa 1801-1900
- KARDOS József-KORNIDESZ Mihály: Szocialista társadalom - korszerű iskola. Bp., 1975.
- KATANEC, Mihovil: Hrvati Bačke i Baranje u svietlu brojitbe. Klasje naših ravni. Zagreb, 1944/1-2.sz.
- KÁLLAI Gyula: A párt szövetségi politikája és a nemzeti egység fejlődése. Kossuth, 1976.
- KELETI Károly: Magyarország Népesedési Mozgalma 1876-ban összehasonlítva a megelőző évekkel. Bp., 1876.
- KEMÉNY G. Gábor: A magyar nemzetiségi kérdés története, Bp., 1947.
- KEMÉNY G. Gábor-Mándity Marin: Mocsáry és Šarcević. Tanulmány. In: Iz naše prošlosti. Tankönyvkiadó, 1979.
- KEMÉNY Simon: Csonka-Bácska Tükre. Beniczky Nyomdája, 1931.
- KIKIĆ, Géza: Antologija Poezije Bunjevačkih Hrvata. Zagreb, 1971.
- KIKIĆ, Géza: "Rukovet". Zagreb, 1970/3-4.sz.
- Kis magyar néprajz a rádióban. Szerk.: JÁVOR Kata-KÜLLOS Imola-TÁTRAI Zsuzanna. RTV-Minerva, 1975.
- KISS Áron: A magyar népiskolai oktatás története. Bp., 1881.
- KISS Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Akadémiai, 1978.
- KISS Mária: Koledarska tradicija u Dušniku. Rad XX Kongresa Saveza Udruženja Folklorista Jugoslavije. Poseban otisak. Beograd, 1978.
- KISS Mária: A magyarországi délszlávok folklórkutatásának áttekintése. Néprajzi füzetek. TIT, 1977/2.

KLAIĆ, V.: Pvijest Hrvata. Zagreb, 1911.

KNEŽEVIĆ, Laza: O Bunjevcima. Letopis. Srpska narodna štamparija, 1881.

KNEZEVIĆ V., Milivoje: O Bunjevcima. Subotica, 1927.

KOSTALIĆ, Janko: Pabirci iz povisti bačvanski Bunjevaca od njevog dolazka do raspusta milicije - 1686. do 1745. Danica ili bunjevačko-šokački kalendar za 1890. god. 20-25.p.

KOSTALIĆ, Janko: Pabircenje na polju prošlosti Bunjevaca i Šokaca. Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar za 1923. godinu. 53-57.p.

KÓS Károly: Népélet és néphagyomány. Bukarest, 1972.

KÓSA László: A hazai nemzetiségi politika újabb szakasza. Forrás, 1976/1.sz.

KÓSA László: A magyarországi nemzetiségek néprajzi kutatásának harminc éve /1945-1974/. Ethn. 1975. 422-436.p.

KÓSA László: Nemzetiségek a mai Magyarországon. Valóság, 1969/4.sz. 12-22.p.

KOVÁCS József: A magyar közoktatás fejlődése a felszabadulás óta. Pedagógiai Szemle, 1951.

KOVÁCS Péter: Ifjúság, haza, internacionalizmus. Tankönyvkiadó, 1979.

KÖPECZI Béla: A magyar kultúra harminc éve /1945-1975/ Bp., 1975.

KÖPECZI Béla: A nemzetiségek kultúrája egyetemes érték. Magyar Nemzet, 1985. október 5. 3.p.

Közművelődési kézikönyv. Szerk.: FÜLEKI-HERCZEG. Kossuth, 1977. A Köznevelés Évkönyve. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium. Bp., 1948.

KÓVÁGÓ László: Hazánk nemzetiségpolitikája. Élet és Tudomány, 1985/46.sz. 1449-1451.p.

KÓVÁGÓ László: Kisebbség - nemzetiség. Kossuth, 1977.

- KŐVÁGÓ László: A magyar kommunisták és a nemzetiségi kérdés 1918-1948. Kossuth, 1985.
- KŐVÁGÓ László: A Magyarországi Tanácsköztársaság és a nemzeti kérdés. Kossuth, 1979.
- KŐVÁGÓ László: Nemzetiségeink jelene. Nemzetiségi füzetek 1. Akadémiai, 1976.
- KŐVÁGÓ László: Nemzetiségek a mai Magyarországon. Kossuth, 1981.
- KŐVÁGÓ László: A nemzetiségi kérdés a Magyar Népköztársaságban. Tanulmányvázlat, In.: Nemzetiségi kérdés-Nemzetiségi politika. Szerk.: CSATÁRI Dániel. Kossuth, 1968. 9-57.p.
- KRICSKOVICS Antal: Magyarországi délszláv táncok. Bp., é.n.
- KRIŽANOVIĆ, Vita: Vijenac bunjevačke djevojke. Subotička Danica za 1945.g. 30-34.p.
- KUBATOV Anasztázia: A bácskai bunjevacokról. Pécs, 1968. Kézirat.
- KIJUNDŽIĆ, Ivan: Baja - nova grobnica bunjevštine. Subotičke Novine, 1936/10.sz. 9.p.
- KIJUNDŽIĆ, Ivan: Izvori za povijest Bunjevačko-Šokačkih Hrvata. Zagreb, 1968.
- KUJUNDŽIĆ, Ivan: Nek se znade da Bunjevac živi. Subotičke Novine, 1937/14.sz. 2-3.p.
- KUNTIĆ M., Alba: Bunjevac-Bunjevcima i o Bunjevcima. Subotica, 1930.
- KUNTIĆ M., Alba: Počeci borbe za preporod Bačkih Bunjevaca. Beograd, 1969.
- LASTIĆ S., Ljubomir: Demokratski Savez Južnih Slavena u Madjarskoj u periodu od oslobođenja do godine preokreta. /1945-1948/. Tankönyvkiadó, 1980.
- Leksikon prezimena Socijalističke Republike Hrvatske. Zagreb, 1978.

A Magyar Kommunista Párt és Szociáldemokrata Párt Határozatai 1944-1948. Szerk.: RÁKOSI Sándor-SZABÓ Bálint. Kossuth, 1967.

A magyar nacionalizmus kialakulása és története. Tanulmánykötet. Szerk.: ANDICS Erzsébet. Bp., 1964.

A Magyar Pedagógiai Társaság Nemzetiségi Pedagógiai Szakosztályának Tájékoztatója. Szerk.: FEKETE Bertalan. Bp., 1973., 1974. és 1975.

Magyar Statisztikai Zsebkönyv 1948.

A Magyar Szocialista Munkáspárt XIII. kongresszusa. Kossuth, 1985.

MAGYARÁSZ Ferenc: Bács-Bodrog Vármegye I. Bajáról. 292.p.

Magyarország története. A tizkötetes sorozat 1985-ig megjelent hat kötete. Akadémiai Kiadó.

MALAGURSKI, Mara: Egyebek. Subotičke Novine, 1941/7.sz. 1.p.

MALAGURSKI, Mara: Stara bunjevačka nošnja i vez. Glasnik jugoslavenskog profesorskog društva. Beograd, 1938. 13.k. 1019-1027.p.

MANDIĆ O., Dominik: "Bunjevci" Hrvati iz BiH. In: D. Mandić: Etnička povijest Bosne i Hercegovine. III. Róma, 1967.

MANDIĆ, Marin: Povijesno značenje Ivana Antunovića. Narodne Novine, 1982. december 23.

MANDIĆ, Mijo: Borba Bunjevaca za svoj jezik u osnovnim školama. Glasnik jugoslavenskog profesorskog društva. Beograd, 1938. 18.k. 1002-1004.p.

MANDIĆ, Mijo: Bunjevačko plemstvo. Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar za 1927. godinu. 45-48.p.

MANDIĆ, Mijo: Kako su nastale bunjevačke novine i bunjevački kalendari? Pravi bunjevački kalendar za 1934. godinu. 33-38.p.

MANDIĆ, Mijo: Naša tužba. Neven, 1895. 153.p.

MERGLITS Ede: Horvát Történelmi Repertórium II. Bp., 1902.

- MARJANOVIĆ, L.: Hrvatske narodne pjesme. Junačke pjesme. /Muhamedovske/. III.k. Zagreb, 1898.
- MAŠTROVIĆ, V.: Bunjevački Hrvati. Zagreb, 1928.
- MARTINOVIĆ, Aleksandar: Istina o Bunjevcima i Šokcima. Subotica, 1940.
- MÁNDICS Mihály szerk.: Csávoly község krónikája 1198-1986. Kéziratos kötetek.
- MÁNDICS Mihály: A csávolyi délszlávok anyanyelvi oktatásáról. /1748-1948-1978/. Tanulmány. In: Bács-Kiskun megye múltjából. V. kötet. Szerk.: IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor. Kecskemét, 1983.
- MÁNDICS Mihály: A csávolyi iskola. Tankönyvkiadó, 1975.
- MÁNDICS Mihály: Fejezetek Csávoly község krónikájából 1944-1964. Zrinyi, 1969.
- MÁNDICS Mihály: Iz osamstoljetne kronike Čavolja. Tankönyvkiadó, 1984.
- MÁNDICS Mihály: A nemzetiségi honismereti munka legfontosabb kérdései. Honismeret, 1978/5-6.sz.
- MÁNDICS Mihály: Nyelvében is él a nép. Köznevelés, 1978/20.sz. 5.p.
- MÁNDICS Mihály: Szülőföldem. Tanulmány, 1948. Kézirat.
- MÁRTON János: Bácska mezőgazdasága ma és holnap. Baja, 1969.
- MEDAKOVIĆ, Gj.: O Bunjevcima. Subotica, 1919.
- MEZNERICH Jenő: A bunyevácok. Kiskunfélegyháza, 1931.
- MÉSZÁROS ISTVÁN: A magyar nevelés története 1790-1848. Bp., 1849.
- MIHAJLOVIĆ, V.: Vojvodjanska porugarija. /Nadimci/. Prilozi proučavanju jezika 2. 1966.
- MILÁNKOV Anna: Az első magyarországi bunyevác hetilap. Pécs, 1973. Kézirat.
- MILIĆ, Ivo: O Bačkim Bunjevcima. Glasnik jugoslavenskog professorskog društva. Beograd, 1938. 18.k. 996-1002.p.

- MILIĆ, Ivo: O Bačkim Bunjevcima. Književni Sever, 1927/3-4.sz.
- MOKUTER, Iván: Pod istim nebom. - Egyazon ég alatt. Magyarországi délszláv népdal és balladagyűjtemény. HNF-MDDSz, 1958.
- MOLNÁR Aladár: A közoktatás története Magyarországon. Bp., 1981.
- MÓD Aladár: A nemzetfogalom vitája a mai marxista irodalomban. Valóság, 1967/6.sz.
- NEMES Dezső: A népi Magyarország 15 éves fejlődése. Bp., 1960.
- Nemzetiségek a Magyar Népköztársaságban. Összeállította: ÁTS Erika. A Kultúrális Minisztérium Nemzetiségi Osztálya megbízásából kiadja a Népművelési Propaganda Iroda, 1976.
- Nemzetiségi iskola - anyanyelvi nevelés. Tanulmányok a nemzetiségi oktatásügy köréből. Szerk.: JAKAB Róbertné és MOKUTER Iván. OPI, 1975.
- Nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia. Békéscsabán. Szerk.: KÓSA László és KRUPA András. 1975.
- Nevelésügyünk húsz éve 1945-1964. Tanulmányok a magyar népi demokrácia neveléstörténetéből. Szerk.: SIMON Gyula. Bp., 1965.
- Névadási szokások Észak-Bácskában az 1960-as években. Baja, 1972.
- NIEDERHAUSER Emil: Nemzetek születése Kelet-Európában. Kossuth, 1976.
- OLAY Ferenc: Kisebbségi népoktatás. Bp., 1935.
- OLVÁNYI Pál: A népoktatási ügy Magyarországon a múlt s jelen időben. Szeged, 1884.
- ORTUTAY Gyula: Kis magyar néprajz. Bp., 1966.
- ORTUTAY Gyula: Művelődés és politika. Hungária Kiadó, 1949.
- ORTUTAY Gyula: Parasztságunk élete. Bp., 1937.
- Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képekben. Bp., 1896.
- PAPP Gábor: Utak a nemzeti múlthoz. Beszélgetés Ormos Mária történésszel. Népszabadság, 1985. május 25; 16.p.

PAVELIĆ, Rikard: Bunjevci. Zagreb, 1973.

PAVIČIĆ, Stjepan: Seobe i naselje u Lici. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena. 41.k. Jugoslavenska akademija. Zagreb, 1962.

PAVIĆ, E.: Ramus viridantis olivae in arcam militantis ecclesiae relatus. Buda, 1776.

Pedagógussorsok, emlékek. Tanulmányok. Tankönyvkiadó, 1977.

PEKIĆ, Petar: Bunjevci na Mirovnoj konferenciji u Parizu. Klasje naših ravni. Subotica, 1935/1.sz. 31-34.p.

PEKIĆ, Petar: Povijest Hrvata u Vojvodini od najstarijih vremena do 1929. god. Zagreb, 1930.

PEKIĆ, Petar: Tko su Bunjevci? Subotičke Novine, 1940/48.sz. 1.p.

PETRIĆ M.: Prilog za proučavanje porijekla Bunjevaca. Sarajevo, 1966.

POLJAKOVIĆ, M.: Pregled povijesti Hrvata Bunjevaca. Subotica, 1971.

POZSGAY Imre: Demokrácia és kultúra. Kossuth, 1980.

PRČIĆ, Ivo: Bunjevačke narodne pisme. Subotica, 1971.

PRČIĆ, Ivo: Narodne pjesme Bunjevaca. In: Hrvatska enciklopedija, III.k. Zagreb, 1942. 522-23.p.

PRČIĆ, Ivo: Subotica i Bunjevci. Subotica, 1936.

Prilozi kulturnoj i književnoj povijesti Srba i Hrvata u Madjarskoj. Szerk.: Marin MANDIĆ. Tankönyvkiadó, 1982.

RADOJČIĆ, Nikola: O Bunjercima. Glasnik Historijskog Društva. Novi Sad, 1930/III/3.

RADONIĆ, Jovan: O seobi Bunjevaca u Suboticu 1687. godine. Beograd, 1954.

RAJIĆ, Blaško: Južni Slaveni u Budimu. Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar za 1945; 46-49.p.

RAJIĆ, Blaško: Mi smatramo da su Bunjevci po narodnosti Hrvati. Slobodna Vojvodina, 1945. julius 26.

- RAJIĆ, Blaško: Podunavski Bunjevci i Šokci izvan granica naše države. Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar za 1938.g. 37-40.p.
- RAPCSÁNYI Jakab: Magyar városok monográfiája. Baja és Bács-Bodrog vármegye községei. Bp., 1934.
- REHÁK László: A kisebbségek Jugoszláviában. Novi Sad, 1967.
- SAROSÁCZ György: Magyarország délszláv nemzetiségei. In: Népi kultúra - népi társadalom VII. Bp., 1973; 369-390.p.
- SIMONYI Jenő: A kalocsai bunyevácok. Földrajzi Közlemények, 1982.
- ŠOKČIĆ, Albe: Bunjevačke folklorne osobine. In: Hrvatska enciklopedija. Zagreb, 1942. III.k. 521-522.p.
- ŠOKČIĆ, Albe: Naselja i ekonomsko stanje bačkih Bunjevaca. In: Hrvatska enciklopedija. Zagreb, 1942. III.k. 523.p.
- ŠOKČIĆ, Joso: Prvi bunjevački novinar. Glasnik jugoslavenskog profesorskog društva. Beograd, 1938. 18.k. 1038-1043.p.
- SPEJZER Domonkos Ferenc: Magyarország krónikája. Pozsony, 1742.
- STEFKA István: Hol a haza? Nemzetiségek Magyarországon 1945-1980. Szépirodalmi, 1982.
- SZÁRICS Jenő: A bunyevácok. Regélő Pesti Divatlap, 1842.
- SZÁSZ János András: Nemzetiségi lét, tudat, közművelődés. Kultura és Közösség, 1983/2.sz. 83-87.p.
- SEKULIĆ, Ante: Govor bačkih Bunjevaca. Kézirat, 1947.
- SEKULIĆ, Ante: Književnost bačkih hrvata. Zagreb, 1970.
- A szerbhorvát irodalom kistüke. A kezdetektől 1945-ig. Szerk.: CSUKA Zoltán. Európa, 1969.
- SZÉKELY András Bertalan: Nemzetiségi bizottsági ülés Baranyában. Magyar Nemzet, 1985. szeptember 30. 6.p.
- SZITA László: Adatok Bács-Bodrog vármegye dualizmuskori népoktatásának nemzetiségi politikai kérdéseire. In: Bács-Kiskun megye múltjából V., Kecskemét, 1983.

SIVIĆ: Život Hrvata u Madjarskoj. Subotičke Novine, 1941/1.sz.
3.p.

A szocialista hazafiság és a proletárinternacionalizmus idő-
szerű kérdései. Az MSZMP KB mellett működő Kultúrpoliti-
kai Munkaközösség állásfoglalása. Társadalmi Szemle,
1974/10.sz.

STAJIĆ, Vasa: Madjarizacija i prporod Bunjevaca. Glasnik
Istorijskog Društva. Novi Sad, 1935.

TILKOVSKY Lóránt: Revízió és nemzetiségi politika Magyaror-
szágon 1938-1941. Akadémiai, 1967.

TILKOVSKY Lóránt: A Volksbund szerepe Magyarország második
világháborús történetében. Történelmi Szemle, 1968/3.sz.

Tiszán innen, Dunán túl. 150 magyar népdal. Bp., 1955.

TRNJEGORSKI, L.: Jugoslavenske manjine u inostranstvu. Beog-
rad, 1930.

UROSEVICS Danilo: A magyarországi délszlávok kulturális egye-
sületei. NPI, 1969.

UROSEVICS Danilo: A magyarországi délszlávok története.
A HNF és a MDDSz, 1969.

UROSEVICS Danilo: A nemzetiségek anyanyelvi kultúrájának fej-
lesztése. OSZK, 1971.

UNYI Bernardin: A mohácsi ferencesek története, Gyöngyös,
1943.

UNYI Bernardin: Sokácok-Bunjevacok és a bosnyák ferencesek
története. Bp., 1947.

VARGA Mihály: Fejezetek a Bács-Kiskun megye területén élő
nemzetiségek történetéből. Kecskemét, 1978. Kézirat.

VARJU János: Szellemi művelődésünk történetének utolsó 200
éve 1700-1900. Vác, 1904.

VASILJEV, Spasolje: Pregled bunjevačke književnosti. Glasnik
Jugoslavenskog Prof. Društva. Beograd, 1938. 18.k.
1028-1037.p.

- VIDAKOVIĆ, Albe: Dr. Vinko Žganec sakupljač i obradjivač narodnih popievaka bačkih Hrvata. Klasje naših ravni. Zagreb, 1944/ 1-2.sz. 115-117.p.
- VOJNIĆ, Blaško: Katalog knjiga Bunjevaca i Šokaca od najstarijih dana 1683. god. do danas, koje čuva Gradska Biblioteka u Subotici. Subotica, 1960. Kézirat.
- VOJNIĆ, Josip: Zapisi i napisi matica i grobnica. Kézirat.
- VUJICSICS D. Sztoján szerk.: Szomszédság és közösség. Dél-szláv-magyar irodalmi kapcsolatok. Tanulmányok. Akadémiai, 1972.
- VUJICIC, Tihomir: Muzičke tradicije Južnih Slavena u Madjarskoj. Tankönyvkiadó, 1978.
- VUJKOVIĆ, Ljudevit: Nekoji bunjevački narodni običaji. Glasnik Jugoslavenskog Profesorskog Društva. Beograd, 1938. 18.k. 1012-1019.p.
- WAGNER Ferenc: Kisebbségi oktatás ügy Magyarországon. Magyar Pedagógia, 1941.
- Zbornik za narodni život i obiçaje Južnih Slavena. Zagreb, 1962.
- ZELEI Miklós: Nemzetiségi szövetségeink alakulása. Magyar Hirlap, 1983. augusztus 20. 8.p.
- ZIBOLEN Endre: Közoktatásügyünk kétszázéves szabálykönyve. Köznevelés, 1977/27.sz.
- ZORN Antal: Kalocsa-Felsőszállások története. Kézirat, 1974.
- ZORN Antal: A katolikus népoktatás 1711 és 1777 között. Kézirat. 1980.

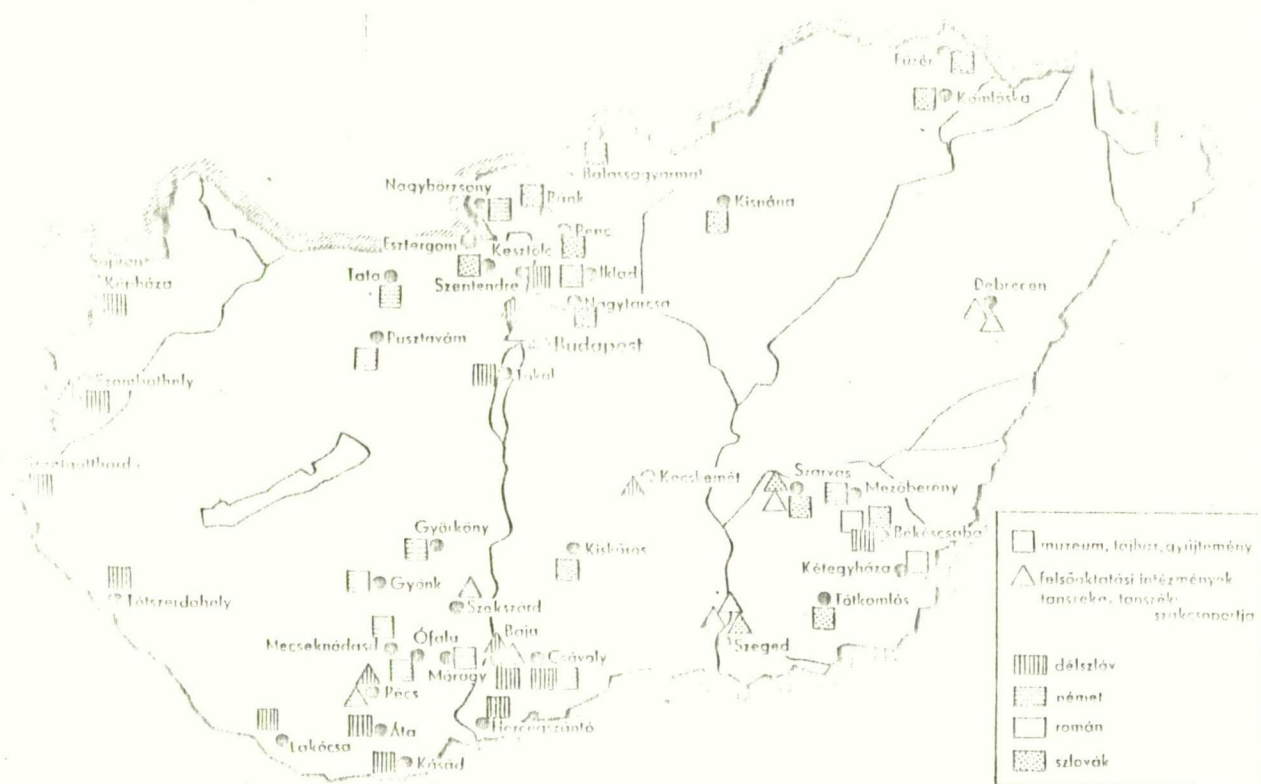

Néhány adat a magyarországi nemzetiségekről

	DÉLSZLÁV	NÉMET	ROMÁN	SZLOVÁK
A	27 000	31 000	10 000	16 000
B	42 000	138 000	12 000	71 000
C	80 000–	200 000–	20 000–	100 000–
	100 000	220 000	25 000	110 000
A nemzetiségi nyelven foglalkoztatott óvodások száma*	1 962	7 530	529	2 725
A nemzetiségi tantervű iskolák tanulólétszáma*	660	442	837	991
Nemzetiségi nyelvet tanuló általános iskolások száma*	4 211	28 699	604	7 764
A nemzetiségi könyvtárak könyvtári kötetszáma**	52 633	83 657	18 538	70 288
A nemzetiségi hetilapok példányszáma	2 800	3 400	2 800	1 500
A nemzetiségi klubok száma	21	20	11	25
A nemzetiségi énekkarok száma	27	46	4	42
A nemzetiségi zenekarok száma	30	52	5	24
A nemzetiségi néptáncgyűttek száma	31	47	8	37
A nemzetiségi színjátszó csoportok száma	8	18	6	6

A = az 1980. évi népszámlálás szerint a nemzetiségi anyanyelvű állampolgárok száma; B = a Központi Statisztikai Hivatal 1980. évi felmérése szerint a nemzetiségi kultúrára igényt tartók száma; C = a nemzetiségielk száma a szövetségk maximális becslése szerint (A + B + a magukat egyszer magyar, másszor nemzetiségi anyanyelvűnek mondók); * = 1984/1985; ** = 1981

Néhány adat a magyarországi nemzetiségekről.

A nemzetiségek oktatási és kulturális intézményei

A fenti táblázat és térkép megjelent:

KÓVÁGÓ László: Hazánk nemzetiségpolitikája. Élet és Tudomány, 1985/46; 1449-1451.p.

MEGHIVÓ.

:- A Csávolyi Bunjevác Műkedvelő Ifjúság :-:

az iskola javára 1941. február hó 9-én a Meizinger-féle vendéglőben
színelőadással egybekötött nagy

P-R-É-L-Ó B-Á-L-A-T

rendez, amelyre 1. Cimet és b. családját tisztelettel meghívja
a Rendezőség.

Színre kerül Csepreghy Ferenc „SÁRGA CSIKÓ” című 4 felvonásos
népszínműve dalokkal, bunjevác nyelven.

A színdarabot Vidákovics Mariska fordította.

Az előadás pontosan 7 órakor kezdődik.

Rendezők: Galántai Lipót és Vidákovics István. Sógó: Páncsics Menyhért.

Az előadás helye: Meizinger-féle vendéglő, 60 f. hely, 10 f. hely.

A zenét Ivanec János kiváló tambura zenekara szolgáltatja.

POZIVNICA.

Čavoljska Bunjevačka Dilettantska Omladina.

9-e veljače 1941. godine priređuje sa pozorišnom pristavom skopčano

:-: VELIKO PRELO :-:

koje će se održati u pozornici gostioničara Meizingera. Na koje Vas i vaši
poštovani porodica ovim rodoljubivo pozivaju

PRIREDJIVAČI

Početak tačno u 7. sati u veče.

Ulaznice: sadržano mjesto 1 P, 1. mjesto 60 f, 11. mjesto 60 f, Stojće 40 f.

Svrata i pismo će prati Ivan Ivanec i njegovo društvo.

Čavoljska Bunjevačka Dilettantska Omladina.

A Csávolyi Bunjevác Műkedvelő Ifjúság kétnyelvű
meghívója az 1941. február 9-i "préló-bálra".

Mindenütt kapható

Meghívó!

A garai Bunyevác Műkedvelő Társaság
1946. évi január hó 12-én Baján az Ipartestület
színháztermében és az összes helyiségeiben
színelőadással egybekötött

HORVÁT PRÉLÓT

rendez, melyre Önt és b. családját tisztelettel
meghívja a **RENDEZŐSÉG**

Színre kerül: Berczik Árpád: „Parasztkisasszony”
című népszínmű horvát nyelvű fordítása. Fordította,
átdolgozta és rendezi: KARAGITY ANTAL
Az előadás este 7 órakor kezdődik
Felülfizetéseket köszönettel fogadunk

POZIVNICA

DRUŠTVO BUNJEVAČKIH KAZALIŠNIH
DOBROVOLJACA U GARI

predstavlja u Baji u Obredničkom domu dne 12. siječnja
(januara) 1946. godine s kazališnom predstavom skopčano

VELIKO

HRVATSKO PRELO

na koje Vas i Vašu cijelu obitelj ovim rodoljubivo

poziva **REDATELJSTVO**

Dođetak u 7 sati navečer

Preplate se sa zahvalnošću primaju

A garai Bunyevác Műkedvelő Társaság kétnyelvű
meghívója az 1946. január 12-én Baján megren-
dezett "horvát-prélóra".

2828/45—46.
B.—B. m. Tanf.
ad. 567/1946.

1. táblázat

Kimutatás

azon népiskolákról (tagozatokról,) ahol azaz nemzeti nyelvű tanítás folyik

Sor- szám	Község neve	A tanintézet jellege	Nemzeti nyelv okt. nyelve	Múlt tanévben az okt. nyelve	Tanulók		neve	A tanító		
					Össz. száma	nemzetisége		anyanyelve	nemzetisége	mely osztályo- kat vezet
1.	Feladcsont- iván	róm. kat.	bunyevác	bunyevác — magyar	301	224 m. 20 n. 57 b.	Gyukity Ródog	magyar	magyar	I—VIII.
2.	Cádvolj	róm. kat.	bunyevác	bunyevác — magyar	318	149 m. 135 n. 34 b.	Flock Jatvánó Bernhardt Mária	magyar	magyar	I—VIII.
3.	Gara	róm. kat.	bunyevác	bunyevác — magyar	420	165 m. 174 n. 81 b.	Blazsov Mária	horvát	horvát	I—IV.
4.	Heroegazántó	róm. kat.	bunyevác	bunyevác — magyar	383	292 m. 91 b.	Sal Ferenc Nemeth M. Szibilla	magyar magyar	magyar	V—VIII. I—VIII.
5.	Katymár	róm. kat.	bunyevác	bunyevác — magyar	492	191 m. 174 n.	Toby Sarolta	magyar	magyar	I—I.
6.	Bácsalmás	róm. kat.	bunyevác	—	048	127 b. 494 m. 108 n. 46 b.	Szűcsné Szauer M.	magyar magyar	magyar	III—VIII. I—VIII.

m. = magyar
n. = német
b. = bunyevác

1946. április 1.

2. táblázat

2828/45—46.
B.—B. m. Tanf.
ad. 567/1946.

Kimutatás

azon magyar tanítási nyelvű népiskoláktól, ahol a nemzeti nyelvet tantárgyként tanítják

Sor- szám	Község neve	A tanintézet jellege	Múlt tanévben mely volt az ok- tatás nyelve	Tanulók		Melyik nemze- ti nyelvet tanítják	Nemzeti nyelv tanulók	neve	A tanító	
				Össz. száma	nemzeti nyelv megosztása				anyanyelve	mely osztályo- kat vezet
1.	Bácsbokod	r. kat.	magyar — bunyevác	434	305 m. 84 n. 45 b.	bunyevác	16	Babity Mihály	magyar	I—IV.
2.	Vaskút	r. kat.	magyar	449	201 m. 236 n. 12 b.	bunyevác	10	Szentiványi György	magyar	I—VIII.
3.	Gara — Györgypusztá	községi	magyar	83	70 m. 13 b.	bunyevác	4	Kortos Mária	magyar	III—IV.

Baja, 1946. április 1.
Dr. Juhász tanf.

Az 1.sz. és a 2.sz. táblázat.

B.—B. vm. Tanfő.
1374/1946. tf. sz.
H. sz.: 81.121/1946. XII/b.

4. táblázat

KIMUTATÁS

azon magyar tanítási nyelvű iskolákról (tagozatokról), amelyek az 1200/1946. sz. rendelet
14. §-a szerint működnek

Sor- szám	Az iskola (tagozat)		A tanítók								A tanítók				Egyéb tanítási tag.						
	Hely	Jelleg	tanítási nyelv		Sz. száma	nemzetiségi			megosztás					neve	anya- nyelve	nemze- tisége	nyelv- tudása	osztály ahol tanít	tanítási nyelve	tanulóinak nemzetiségi megoszlása	
			1944/45. isk. évben	1946. ján. 1.		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.								
1.	Baja-szentistván	r. kat.	magyar	bunyevác	16	3	4	4	1	3	—	1	—	Würtz Jakab	m.	m.	m. sz.	I—VIII.	m.	m.	329
2.	Bácsbokod	r. kat.	bunyevác	bunyevác	15	4	2	5	4	—	—	—	—	Babity Mihály	b.	m.	m. b.	I—IV.	m.	m.	305 n. 84 b. 30
3.	Csikéria	áll.-i	magyar	bunyevác	5	1	1	—	1	1	1	—	—	Kovács Ferencné Jenőné Anna	m.	m.	m. sz.	I—VIII.	m.	m.	235 n. 23 b. 38
4.	Gara-Györgypusztá	községi	magyar	bunyevác	4	—	2	1	1	—	—	—	—	Kertes Mária	m.	m.	m. b.	I—IV.	m.	m.	52 n. 26 b. 9
5.	Tompá-Csajkássor	áll.-i	magyar	bunyevác	2	—	—	—	2	—	—	—	—	Dobribán Istvánné Mészáros Magdolna	m.	m.	m. b.	IV.	m.	m.	49 b. 10
6.	Vaskút	r. kat.	magyar	bunyevác	10	3	1	—	1	3	2	—	—	Szentiványi György	m.	m.	m. sz.	I—VIII.	m.	m.	201 n. 236 b. 2

Baja, 1946. júl. 25.

Dr. Juhász

tanfő.

A délszláv nemzetiségű tanköteles gyermekek anyanyelven történő oktatásának lehető legteljesebb biztosítása céljából a vallás- és közoktatásügyi kormányzat — egyrészt a Magyarországi Szlovák Antifasiszta Frontja, másrészt a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnál működő jugoszláv katonai misszió sürgető kívánságára — 1946. októberében délszláv tanítási nyelvű állami népiskolák felállítását határozták el. A terv nem kis elégedetlenséget váltott ki egyházi — különösen a róm. kat. — körökben. A megye 10 községéből, ahol délszláv állami iskolát kívánt az állam felállítani, 9 helyen eddig a róm. kat. népiskolában folyt a nemzetiségek oktatása. Keresztúry Dezső miniszterhez írt levelében a kalocsai érsek (Grösz József) tiltakozásának adott hangot, bár elismerte a körülmények kényszerítő voltát:

„Miniszter Úr e rendelkezésével kapcsolatban tisztelettel közlöm a következőket: a délszláv anyanyelvű lakosság anyanyelvi oktatását róm. kat. iskoláim is megoldották, amennyiben az elmúlt tanévben Miniszter Úr rendelkezésére a szlovák nyelvű tagozat felállítására érdekében a szülők megszavazták az egyházi főhatóság nélkül teljesen állami keretben megtörtént, s amennyiben, s ahol a szülők a szlovák nyelvű tagozatba írták a gyermekeiket. Általános tapasztalat az, hogy a szülők nagyon csekély mértékben, vagy egyáltalán nem kívánták gyermekeiket a szlovák nyelvű tagozatba járatni, s így érthetetlen előttem, hogy miért kell a szülők akarata és kívánsága ellenére állami iskolát felállítani az érdekelt községekben . . .

Az állami iskoláknak az érdekelt községekben való felállítása igen súlyosan . . .

4.sz. táblázat

„NAŠE NOVINE“

List južnoslavenskih trudenika u Madarskoj
A magyarországi délszláv dolgozók lapja

Broj _____ szám _____

POTVRDA — IGAZOLVÁNY

Redakcija „Naših novina“ potvrđuje
A „Nase Novine“ szerkesztősége igazolja.
da je — *hogy*

Mándity Mihály

iz **C s á v o l y**
stalni saradnik-dopisnik „Naših novina“.
a „Nase Novine“ levelező munkatársa.
Budimpešta, **28. febr.** 1952

Za uredništvo:
A szerk. biz. nevében:

M. P.

A „Nase Novine“ című lap 1952-ben
kiadott igazolványa levelező mun-
katársaik részére.

Služi se strukturalni faktori razli-
ke i nepodudarnosti. Većina
izjave kaže da je taj faktor veći
u slučaju ženaka. Ali, napomena-
mo da je taj faktor veći kod muškaraca,
samo zato što su oni više skloni
da se žene, tj. žene i muškarci.

Stara, ženska soba kod
Bunjevaca

[illegible]

Despre valoarea acestui braț se știe puțin. În 1794, geograful

[illegible]

Stara mulka narodna nošnja
kod Bunjevaca

Stara muška podnja kožl Bunj-
vare p manje čuvane. Muška na-
redna nožnja zahvaljajući veći-
moholoviti muškarcu (vojaka, va-
lari, potovanja itd.) u mnogome je
bilo postala "internacionalna".

Arheološka iskopavanja u području nekropole u blizini sela Čičak, opština Čičak, pokazuju da je nekropola nastala u 17. veku, što potvrđuje i nalazak grobnice iz 17. veka u blizini nekropole.

te dolina petnih tamne boje. Kod
mama je petnik od kofila ili vilo,
u sredini kutana, i osteteno dug
obliki, najčešće (sukob) krpa je obložio
ost teže kao i petnik. Osim petni
materijal moćnog odijela je bio os-
tost od kofila. Zimi nose kožne
petnike ili kožne. Na glavni stavci
crni seker sa sivim obodom. Na
ost petni se nos krovni bez kabanice.
Nosi "čulane", pa i pet naprosto
kao da su petnik od kofila. Kao
da su "kafkine" naprosto od kofila
nose se čulane, koje su male vilo-
vite, crvene od traga kabanice je ba-
le, mala odijela ili džempe od kofila. U ču-
lani su petni od kofila.

Milo Milutinović

Wiederholungs- und Versuchszeiten 1894, gutt.

[illegible]

Scapellato made him in 1958, getting

Leuca nausica ussurijs Krupn. profilis
statistika

1990. godine

pepaliopsa "Jurei" (man-otes. 3)

Mándics Mihály: A bunyevácok népviseletéről
címmel megjelent illusztrált cikke.
Narodne Novine, 1982. január 21. 2.p.

Prid pendžerom.... Ablak alatt kinyílott a rózsa....

Maestoso, con passione

Prid pen - dže - rom pro-cve-ta - la ru - -ža,
Na gran - či - ci u pen-džer se pru - -ža.
Da nij' tr - na uz - bro bi' je
I na sr - cu no - si - o je.
Più largo
Ko - ju lju - bim ne mož' mo - ja bi - ti,
EJ čarna ru - žo ne smem te uz - bra - ti
1.
čar - na ru - žo

Prid pendžerom procvetala ruža,

Na grančici u pendžer se pruža.

Da nij' trna uzbro bi' je

I na srcu nosio je.

Koju ljubim ne mož' moja biti

EJ, čarna ružo ne smem te uzbrati.

Kad uveneš, onda š moja biti,

Uvenutu ja ću te skupiti

U nidarcu, na srdaću

Nosiću te divnom slašću...

Al' kad umrem, ti ćeš me kititi,

EJ, čarna ružo; na vik moja biti!

Jedno drugom kad nismo suđeni.

Zašto da smo tako zaljubljeni?

Bolje da smo na daljini,

Ne znajući se, preminuli.

Čarna ružo, vik će me boliti

EJ, neuzbrana što ćeš uvenuti.

Stihovi Ivana Petreša – Čudomila,
(1876–1937) župnika rodom iz Kačmara,
Melodija znamenitog violiniste Joce Mlinka
– Mimike iz Mola. Početak 20. veka.
(Reči po današnjem pevanju)

Népdalként ismert bonyevác szerelmi dal
a Vujicsics-gyűjteményből.

Kolo igra....Kolo libben....

Con moto

Ko - lo ig - ra, tambu - ri - ca svi - ra
svud se ču - je, svud se ši - rom zna - de,

pis - ma je - či ne da no - či mi - ra,
da Bu - nje - vac du - šu ne iz - da - de.

Ve - se - li se, sva - ki mu se di - vi,

Nek se zna - de da Bu - nje - vac ži - vi!

Kolo igra, tamburica svira,
pisma ječi, ne da noći mira,
svud se čuje, svud se širom znade,
da Bunjevac dušu ne izdade.

Veseli se, svaki mu se divi,
Nek se znade, da Bunjevac živi.

Ni djevojke ne biše u nane,
ko što j' ćerka bunjevačke grane,
svilu nosi a zlatom se krasi,
crne oči, crne su joj vlasi.

Kolo igra, svaki joj se divi,
nek se znade, da Bunjevac živi.

Nije majka rodila junaka,
ko što j' sinak divnih Bunjevaka,
nit će majka roditi junaka,
ko Bunjevca, takva veseljaka.

Kolo vodi, svaki mu se divi,
nek se znade, da Bunjevac živi.

Ori, pismo, tambur-tamburice,
nek se čuju daleko ti žice,
nek se gori, a i doli znade,
da Bunjevac dušu ne izdade.

Prelo kupi, svaki mu se divi,
nek se znade, da Bunjevac živi.

Spevao Nikola Kujundžić, 1879

Na Veliko prelo

A bunjevác rendezvények nyitó dala. /Megjelent: Vujicsics
Tihamér: "A magyarországi délszlávok zenei hagyományai"
- nívódíjjal kitüntetett - kötetében. Tankönyvkiadó, 1978.
326-327.p.

VUJICSICS TIHAMÉR: "A magyarországi délszlávok zenei hagyományai" kötetéből. /1978/

A kóló libben... /Kolo igra.../

A kóló libben, szól a tamburica,
az éjnek nincs nyugta, úgy harsog a nóta.
Mindenki hallja és mindenki tudja,
a bunyevác a lelkét nem adja.
Vigadozik, mindenkinek tetszik,
Él még a bunyevác, hadd tudja mindenki.

Olyan bátort anya nem szült soha,
mint a csodálatos bunyevác anya fia.
Nem is fog anya szülni oly bátrát,
mint a bunyevác, olyan vidámat.
Vezeti a kólót, mindenkinek tetszik,
Él még a bunyevác, hadd tudja mindenki.

Olyan lánya sincsen még anyának,
mint leánya a bunyevácoknak.
Selymet visel, ékessége arany,
fekete a szeme, fekete a haja.
Járja a kólót, mindenkinek tetszik,
Él még a bunyevác, hadd tudja mindenki.

Szólj hát nóta, tambur-tamburica,
hallatsszon messzire hurodnak a hangja.
Fönn is, lenn is mindenki hadd hallja,
a bunyevác a lelkét nem adja.
A préló gyülekezik, mindenkinek tetszik,
Él még a bunyevác, hadd tudja mindenki.

Irta: Nikola Kujundžić, 1879.

Fordította: Dékity Márk költő

Magyar nyelvű fordítása.

Megjegyzés:

A tartalomjegyzékben /VII./ szereplő "szövegközi illusztrációk"-at a megfelelő részhez illesztettem be s ezért az ismételt oldalszámozások mellé e helyeken az abc betűit használtam fel. / 16a, 19a, 24a, 33a, 35a, 37a, 40a, 40b, 42a, 42b, 42c, 62a, 65a, 104a, és 106a = 15 l./
Ezekkel együtt a dolgozat össz oldalszáma: 207